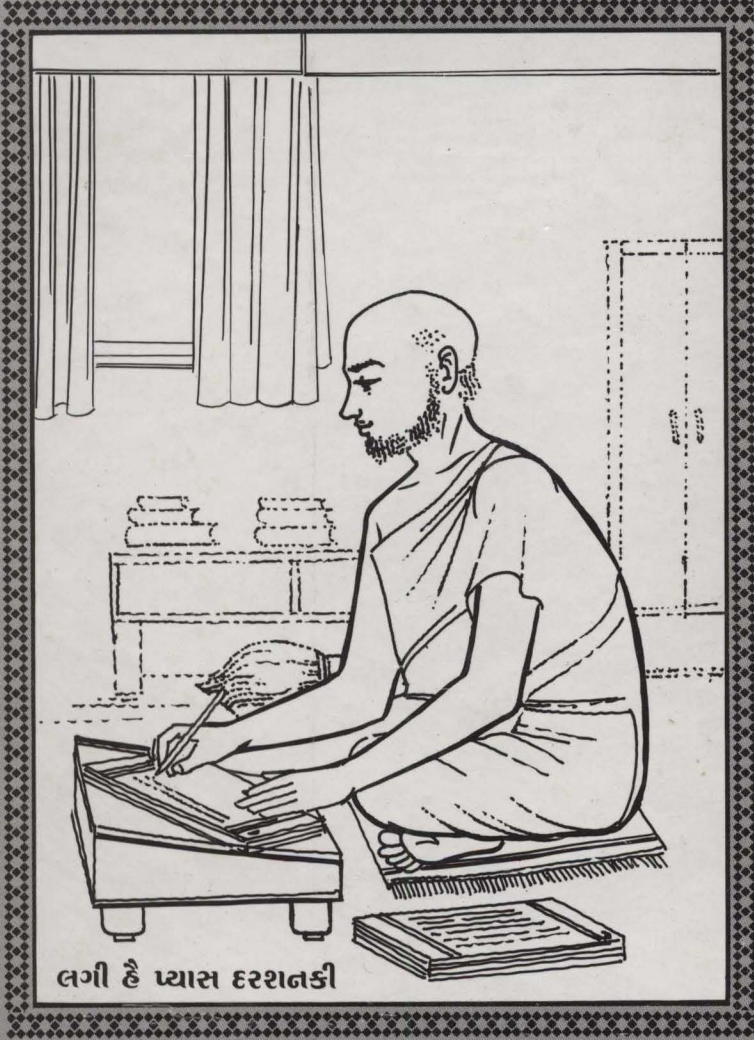

जैन साहित्यनी गजलो

संपादक : डॉ. कविन शाह

જૈન સાહિત્યની ગઝલો

“કાવ્ય સુધારસ મધુર અર્થ ભર્યો,
ધર્મ હેતુ કરે જેહ,
સિધ્ધસેન પરે રાજા રીઝવે,
અક્રમ વર કવિ તેહ.
ધન ધન શાસન મંડન મુનિવરા.”

ઉપા. યશોવિજયજી મ. સા.

સંપાદક :
ડૉ. કવિન શાહ

Jain Sahityani Gazalo
A Collection on Gazals
of Jain Literature.

પ્રાપ્તિ સ્થાન:

ડૉ. કવિન શાહ

૩/૧, 'માણેકશા',

અષ્ટમંગલ એપાર્ટમેન્ટ,

આઈસ ફેક્ટરી સામે,

બીલીમોરા - ૩૯૬૩૨૧.

કિંમત: રૂ. ૬૦-૦૦

પ્રથમ આવૃત્તિ : નકલ ૫૦૦

સ્વ. ગચ્છાધિપતિ પૂ. આ. શ્રી નંદનસૂરિ મ. સા.નું

જન્મ શતાબ્દી વર્ષ સંવત ૨૦૫૫

કારતક સુદ-૧૧

મુદ્રક:

અમૃત પ્રિન્ટર્સ

દરિયાપુર, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૧.

ફોન : ૨૧૬૯૮૫૨

अर्पण

शासन सम्राट आचार्य विजय नेमिसूरिश्वरञ्ज महाराज साहेबना पट्टालंकार स्व. गच्छाधिपति शासननायक काव्य, साहित्य, आगम, न्याय, तर्क, सिद्धांत, दर्शनशास्त्र जेवा विविध विषयोना प्रकांड पंडित, वात्सल्य वारिधि, रत्नत्रयीना आराधक परम पू. गुरुदेव श्री नंदनसूरि म.सा.नी जन्म शताब्दी वर्षनी पुण्य स्मृतिमां सादर अर्पण.

A day once gone will never return. Therefore one should be diligent each moment to do good. We reach the goal of the life by pious works.

(Jainism)

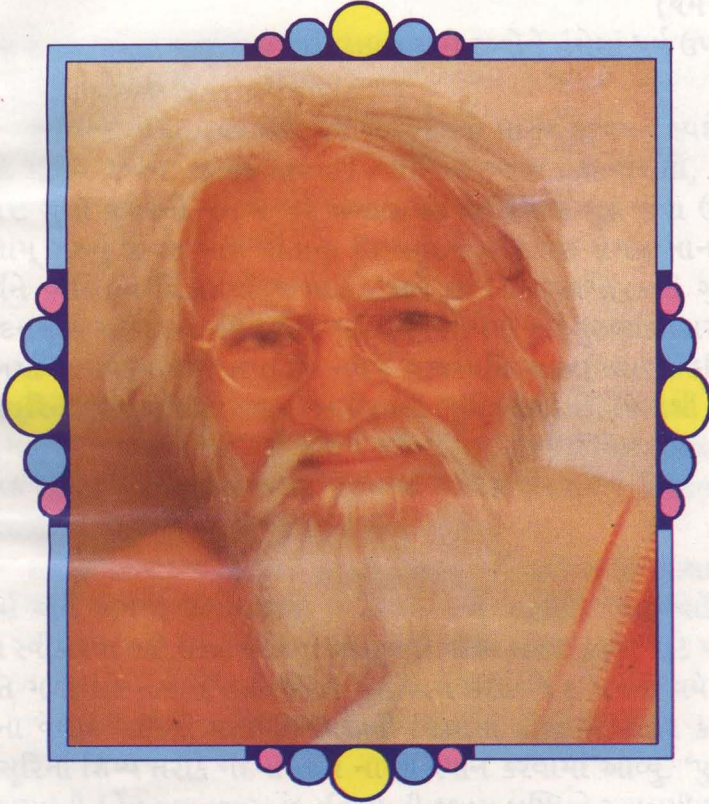
સ્વ. ગચ્છાપિપતિ

આચાર્ય વિજયનંદનસૂરિશ્વરજી મ.સા.નું પુણ્યસ્મરણ

ધર્મજો ધર્મકર્તાજી, જાત ધર્મકલ્પણ: સર્વેષ્વો ધર્મસાસ્ત્રાર્ય, દેશકો ગુરુરુચ્યતે ॥૧॥

(ધર્મ રત્નકરણ)

ઉપદેશ કરનાર

પ.પૂ.આ. નંદનસૂરિ મહારાજ

વર્ષ છે. જીવન

સંવેદનાઓ,

ઉચ્ચ કોટીના

ધનવ સમાજને

ગુરુ ભગવંત

કે બક્ષીને

વિરલ આ.

મર્યાદાઈ

કલ્પના

કે પ્રયુ અને

આ મોટાદર્શ

વિચિત્ર જનીને

કે પાસવિતાની

એ અપદાવાહ

કરીને વિજય

પુત્રનાં લક્ષણ

કેવળ જીવન અવસરને

આજ બુધિને રત્નત્રયી આરાપનાનો

જ્ઞાન, સાહિત્ય,

ન્યાય, દર્શન શાસ્ત્ર, આત્મન, જ્યોતિષ અને શિલ્પ જેવા વિવિધ વિષયોનો અભ્યાસ

કરીને મહુમુખી મતિલાની સાથે અસાધ્યરૂઝ બુધિનો પરિચય આપ્યો. સંસ્કૃત અને

સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરીને જ્ઞાન યાગના પ્રખર અભ્યાસી ગણા હતા.

પુણ્યની વિદ્યા અને મુરુબક્ષિથી શાસન સમ્રાટ નેમિસુરિ મહારાજને પ્રસન્નતા

સ્વ. ગચ્છાધિપતિ

આચાર્ય વિજયનંદનસૂરિશ્વરજી મ.સા.નું પુણ્યસ્મરણ

ધર્મજ્ઞો ધર્મકર્તાચ, સદા ધર્મપરાયણઃ સત્ત્વેભ્યો ધર્મશાસ્ત્રાર્થ, દેશકો ગુરુરુપ્યતે ॥૧ ॥
(ધર્મ રત્નપ્રકરણ)

ધર્મના જ્ઞાતા, ધર્મના કર્તા, સદા ધર્મપરાયણ અને જીવોને હંમેશાં ધર્મ ઉપદેશ કરનાર હોય તે ગુરુ કહેવાય છે.

સાહિત્ય સંગીત કલા અને ધર્મ એ સર્વક્ષેત્રો માનવ જીવનને સ્પર્શે છે. જીવન એટલે માનવ જીવન. જીવન જીવનાર વ્યક્તિના આઘાત પ્રત્યાઘાતો, સંવેદનાઓ, વિશિષ્ટ ગુણો વગેરેનો મનુષ્ય પર પ્રભાવ પડે છે. તેમાંય ગુરુ જેવા ઉચ્ચ કોટીના ગુરુણામ્ ગુરુનું જીવન માત્ર પોતાના શિષ્યવૃંદને નહિ પણ સમગ્ર માનવ સમાજને સ્પર્શીને વ્યક્તિત્વ વિકાસમાં માર્ગદર્શક બને છે એવા પરમોપકારી ગુરુ ભગવંત શ્રીનંદનસૂરિ મ.સા. નો મિતાક્ષરી પરિચય ધર્મપ્રેમી ને ગુરુભક્તિકારક ભક્તોને જીવનમાં પાથેયરૂપ બને તેમ છે. ન્યાય વાયસ્પતિ શાસ્ત્રવિશારદ કવિરત્ન આ. નંદનસૂરિની જન્મભૂમિ સૌરાષ્ટ્રની ખમીરવંતી ભૂમિ બોટાદ છે. પિતાશ્રી હેમચંદભાઈ અને માતૃશ્રી જમનાબાઈના પનોતાપુત્ર નરોત્તમભાઈ. જન્મદિવસ સંવત ૧૯૫૫ ના કારતક સુ. ૧૧. બાલ્યવસ્થાથી કુટુંબના ધાર્મિક સંસ્કારોનું સિંચન થયું અને પંચપ્રતિક્રમણ જીવ વિચારનો અભ્યાસ કર્યો.

સંવત ૧૯૬૬માં શાસન સમ્રાટ વિજય નેમિસૂરિશ્વરજી મ.સા. બોટાદમાં પધાર્યા અને એમના પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વ અને વાણીથી વૈરાગ્યવાસિત બનીને સંયમ સ્વીકારવા માટે ઉત્કટ ભાવના પ્રગટ થઈ. દીક્ષા ગ્રહણ કરવા માટે માતાપિતાની સંમતિ મળી શકે તેમ ન હતી એટલે ગૃહત્યાગ કરીને ૧૬ વર્ષની વયે અમદાવાદ પાસેના વંળાદ ગામમાં પ્રતાપવિજયજીની નિશ્રામાં દીક્ષા અંગીકાર કરીને વિજય ઉદયસૂરિના શિષ્ય તરીકે નંદનવિજય નામાભિધાન કરવામાં આવ્યું. ‘પુત્રનાં લક્ષણ પારણામા’ની કહેવત અનુસાર નંદનવિજયની કુશાગ્ર બુદ્ધિ ને રત્નત્રયી આરાધનાનો પ્રચંડ પુરુષાર્થ એમના વ્યક્તિત્વના વિકાસમાં અભૂતપૂર્વ ગણાય છે. કાવ્ય, સાહિત્ય, ન્યાય, દર્શન શાસ્ત્ર, આગમ, જ્યોતિષ અને શિલ્પ જેવા વિવિધ વિષયોનો અભ્યાસ કરીને બહુમુખી પ્રતિભાની સાથે અસાધારણ બુદ્ધિનો પરિચય આપ્યો. સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાનો અભ્યાસ કરીને જ્ઞાન માર્ગના પ્રખર અભ્યાસી બન્યા હતા.

પૂ.શ્રીની વિદ્વત્તા અને ગુરુભક્તિથી શાસન સમ્રાટ નેમિસૂરિ મ.સાહેબે પ્રસન્નતા

અનુભવીને સં. ૧૯૮૦માં અમદાવાદ મુકામે ગણિ અને પંન્યાસ પદવીથી અલંકૃત કર્યા.

સંવત ૧૯૮૩માં ઉપાધ્યાયપદવી પ્રાપ્ત કરીને શાસન સમ્રાટશ્રીએ નંદનવિજયને શાસ્ત્ર વિશારદ, સિધ્ધાંત માર્તંડ અને કવિરત્ન એમ ત્રણ બિરુદ આપીને એમનું યથોચિત બહુમાન કરવામાં આવ્યું.

ભગવાન મહાવીરના કેવળજ્ઞાન કલ્યાણકનો મંગલ દિવસ એટલે વૈ.સુ.૧૦ ના દિવસે તેઓશ્રી આચાર્ય પદવીથી વિભૂષિત થયા.

જૈન પુરી અમદાવાદમાં વિશાળ માનવ સમુદાયની ઉપસ્થિતિમાં પૂ.શ્રીને ગચ્છાધિપતિનું ઉચ્ચ અને ગૌરવવંતુ પદ અર્પણ કરવામાં આવ્યું. ૨૮ વર્ષની નાની વયે આચાર્ય પદ પ્રાપ્ત કરીને પૂ. શ્રીએ પોતાની જ્ઞાનોપાસના, કર્તવ્ય પરાયણતા અને શાસન સેવાના કાર્યોથી પદની સાર્થકતા કરી બતાવી હતી.

પૂ. શ્રી એ ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને મારવાડના શહેરોમાં વિહાર અને યાતુર્માસ કરીને તીર્થોધ્ધાર, છરી પાલિતસંઘ, અંજનશલાકા પ્રતિષ્ઠા, જિન મંદિરોનો જીર્ણોધ્ધાર, ઉપધાન તપ જેવાં શાસન પ્રભાવનાનાં કાર્યો કરીને લોકોના જિનશાસન પ્રત્યેના શ્રદ્ધાદીપને સદાને માટે તેજસ્વી રાખવાનો પ્રશંસનીય પુરુષાર્થ આદર્યો હતો. તીર્થાધિરાજ શત્રુંજયની પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવમાં વિહાર દરમ્યાન તગડી મુકામે સંધ્યાકાળે અચાનક તબિયત બગડી અને જીવનનો સંધ્યાકાળ નજીક આવ્યો, ક્ષણમાં જ જીવનદીપ બુઝાઈ ગયો. એ દિવસ હતો મહા વદ ૧૪. સ્વાધ્યાય, કર્તવ્યપાલન, સેવા ને વૈયાવચ્ચ, શાસન પ્રત્યેની અવિચળ શ્રદ્ધા, નાના મોટા સૌ કોઈની સાથે સરળતાથી મળીને માર્ગદર્શન, અપૂર્વ કાર્યદક્ષતા, મુનિ ગણને વાચના અભ્યાસમાં જોડી સંયમ જીવનના અર્ક સમાન જ્ઞાનદાતા, સ્થાપત્યના પ્રખર જ્ઞાની, ગુરુભક્તિ અને વાત્સલ્યવારિધિ જેવા ગુણ વૈભવથી પૂ. શ્રીનું આજે ભક્તિભાવપૂર્વક સ્મરણ કરીને કૃતકૃત્યતા અનુભવાય છે. આવા હતા અમારા આ. ગુરુ નંદનસૂરિ. એમનું જીવન અને કાર્ય ભવભ્રમણ કરતા આત્માને અભિનવ ચૈતન્ય પ્રગટાવે તેવી ક્ષમતા ધરાવે છે.

પૂ. શ્રીના જીવનનો પરિચય જીવન જીવવાની શ્રદ્ધા દૃઢ કરીને મહાન પુરુષના ગુણોનું અનુસરણ કરી સાચો માનવી બનવા પ્રેરક નીવડે તેવી પ્રેરણા આપે છે.

પૂ. શ્રીને કોટી કોટી વંદન.

- ડૉ. કવિન શાહ.

આર્થિક સૌજન્ય

પરમ પૂજ્ય સંઘનાયક પરમદયાળુ આચાર્ય ભગવંત શ્રી વિજયનંદનસૂરિશ્વરજી મહારાજ સાહેબની જન્મ શતાબ્દીના પુનિત વર્ષમાં પ.પૂ. આચાર્ય મહારાજ શ્રી વિજયસૂર્યોદયસૂરિશ્વરજી મહારાજની શુભ પ્રેરણાથી આ ગ્રંથના પ્રકાશનનો લાભ શ્રી ભદ્રંકરોદય શિક્ષણ ટ્રસ્ટ ગોધરા તરફથી લેવામાં આવેલ છે.

સંપાદકીય

ભગવાન મહાવીરસ્વામીના હાલરડાથી ખ્યાતિ પામેલા કવિરાજ દીપવિજયની કૃતિઓના સંશોધન કાર્ય દરમ્યાન જ્યારે એમની સ્થળ વિષયક ગઝલો પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે મનમાં એવો વિચાર રમ્યા કરતો હતો કે જૈન કવિઓએ પણ ગઝલો રચી હશે તે નિમિત્તથી સંશોધન કરતાં જૈન કવિઓની ગઝલો ઉપલબ્ધ થઈ અને એનો સંચય કરીને આ પુસ્તક રૂપે તેનું પ્રકાશન કરવામાં આવ્યું છે. જૈન સાહિત્યની વિવિધતાને વધુ ઉજ્જવળ બનાવવામાં આ ગઝલોનું યોગદાન નોંધપાત્ર બની રહે છે.

જૈન સાહિત્યનાં સ્તવનો, સજ્જાય, પદ અને પૂજા સાહિત્યનાં કેટલાંક પુસ્તકોમાંથી ગઝલો ઉપલબ્ધ થઈ છે. ગઝલોનું સંપાદન બે વિભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યું છે. પ્રથમ વિભાગમાં કેટલાક કવિઓનો પરિચય આપીને એમની ગઝલો પ્રગટ કરવામાં આવી છે. તેમાં સ્થળ વર્ણનથી પ્રારંભ થયેલી ગઝલનો અનુક્રમે અર્વાચીન ગઝલ સુધીનો ક્રમિક વિકાસ નિહાળી શકાય છે. જોકે આ ગઝલો મોટે ભાગે ઉર્દુ-ફારસી ભાષાની ગઝલોના પ્રારંભ કાળની સાથે સ્થાન ધરાવે છે. અર્વાચીન ગઝલોની સંખ્યા અલ્પ છે. ગજલ, રેખતા, કવ્વાલી જેવા શબ્દ પ્રયોગો દ્વારા ગઝલના લયને સિધ્ધ કર્યો છે. પ્રભુ ભક્તિ વિષયક ઉપદેશાત્મક અને વૈરાગ્ય ભાવને વિષય બનાવ્યો છે. કવિરાજ દીપવિજયની ગઝલો સ્થળ વર્ણનની છે. તેમાંથી સામાજિક, ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક માહિતી ઉપલબ્ધ થાય છે, જે સમકાલીન સ્થિતિનો ઐતિહાસિક દસ્તાવેજ બને તેવી છે. આત્મારામજીની ગઝલો પ્રભુ ભક્તિ વિષયક છે. શ્રાવક કવિ મનસુખલાલની ગઝલો શુધ્ધ જ્ઞાન માર્ગના વિચારોને કેન્દ્રમાં રાખીને આત્મસ્વરૂપને વધુ સ્પર્શી છે. તેમાં જ્ઞાન અને ભક્તિનો સમન્વય સધાયો છે. ઉપા. વીરવિજયજી, હંસ વિજયજી, પં.શ્રી મણિવિજયજી દાદાની ગઝલો પૂજા સાહિત્યમાં દેશીઓના પ્રયોગની સાથે નવીનતા કે વિવિધતા લાવવા માટે સમકાલીન પ્રભાવથી રચાઈ છે.

આ. વલ્લભસૂરિની ગઝલો પ્રભુ ભક્તિ, ઉપદેશ, વૈરાગ્ય અને પૂજા સાહિત્યના સંદર્ભમાં રચાઈ છે. તેમાં વિવિધતાની સાથે ગઝલનો વિશિષ્ટ રણકાર-ભાવ-લય સાધ્ય થયેલાં છે. કવિની સંસ્કૃત ભાષાની બે ગઝલ એમની પ્રયોગશીલ સર્જક મનોવૃત્તિની સાથે ભાષા, પ્રભુત્વનો પરિચય કરાવે છે.

આ. લબ્ધિસૂરિની ગઝલો વિષય વૈવિધ્યની સાથે ભાષા વૈભવ, કલ્પના શક્તિ અને પ્રયોગશીલતાના ઉદાહરણ રૂપ છે. પ્રભુ ભક્તિ ઉપરાંત બારભાવના, ચારભાવના, છ વ્યસન ત્યાગ, સમકિત અને વૈરાગ્ય જેવા વિષયોને સ્પર્શતી ગઝલો છે. સંખ્યા અને ગુણવત્તાની દૃષ્ટિએ આ. વલ્લભસૂરિ અને આ. લબ્ધિસૂરિની ગઝલો જૈન સાહિત્યમાં પ્રથમ કક્ષાનું સ્થાન ધરાવે છે. આ. લબ્ધિસૂરિની સંસ્કૃત ભાષાની ૩ ગઝલો વિશેષ નોંધપાત્ર છે.

આગમ પ્રભાકર પુણ્યવિજયજીની ગઝલોમાં ગુરૂસ્તુતિ મહિમા અને વિરહથી ઉદ્ભવેલી શોકની લાગણીને વ્યક્ત કરે છે. આ. દક્ષસૂરિ પ્રભુ ભક્તિ વિષયક પરંપરાગત ગઝલો લઈને અર્વાચીન ગીત કવિ-ગઝલકાર તરીકે સ્થાન ધરાવે છે. અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્યની ગઝલોની સાથે ઉન્નત મસ્તકે સ્થાન પામી શકે તેવી ગઝલો કવિ ધુરંધર વિજયજીની છે. તેમાં ગઝલનો છંદ, લય, ભાવ અને ભક્તિનું સાયુજ્ય સધાયેલું છે. આ ગઝલોમાં ધાર્મિક-સાંપ્રદાયિક વસ્તુ હોવાથી કેટલાક પારિભાષિક શબ્દ પ્રયોગો થયા છે. તે અંગેની પરિશિષ્ટમાં નોંધ આપવામાં આવી છે.

કેટલીક ગઝલો તત્ત્વજ્ઞાનના ભારથી લદાયેલી લાગે છે. છતાં તેમાં રહેલી શુભ ભાવના કાવ્ય અંશોથી આસ્વાદ્ય બની રહે છે. બીજા વિભાગમાં પ્રકીર્ણ ગઝલોનો સંચય કરવામાં આવ્યો છે. આ ગઝલો પણ જૈન સાહિત્યની ગઝલો ગુજરાતી ભાષાની ગઝલોના અભ્યાસ અને વિકાસમાં નવું દિશાસૂચન કરીને પોતાની અસ્મિતા સિધ્ધ કરે છે. અને વિશેષ તો જૈન કાવ્ય સાહિત્યની વિવિધતામાં સોનેરી ભાત પાડી ગઝલોનું વિષય વસ્તુ સાંપ્રદાયિક હોવા છતાં બિન સાંપ્રદાયિકતાનો સંસ્પર્શ કરાવીને તેના દ્વારા સાહિત્યની એક ઐતિહાસિક

પરંપરાનું અનુસંધાન કરે છે.

બન્ને વિભાગની ગઝલો વાચક વર્ગને ગઝલનો રસાસ્વાદ માણવાની મનઃસ્થિતિમાં નિમિત્તરૂપ બનશે એવી શ્રદ્ધાપૂર્વક ધર્મપ્રેમી અને સાહિત્ય રસિક જિજ્ઞાસુ વર્ગ સમક્ષ જૈન સાહિત્યની ગઝલો પ્રગટ કરતાં અત્યંત હર્ષ અને ગૌરવની લાગણી અનુભવું છું.

આર્થિક સૌજન્ય માટે ભદ્રંકરોદય ટ્રસ્ટ ગોધરાના કાર્યકર્તાઓનો આભાર અને અનુમોદના.

મારી સંકલન પ્રવૃત્તિના અનન્ય પ્રેરક શ્રુતજ્ઞાનોપાસક પૂ. આ. શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ અને પૂ. આ. શ્રી શીલચંદ્રસૂરિની અસીમ કૃપા અને માર્ગદર્શન માટે હું તેમનો અત્યંત ઋણી છું. મારી સંકલન અને સંશોધન પ્રવૃત્તિમાં ઊંડી દિલચસ્પીથી રસ ધરાવીને સહયોગ પ્રદાન કરનાર પ્રો. વીરસિંહ ચૌધરીનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનું છું.

ગઝલના પુસ્તકની હસ્તપ્રત તૈયાર કરવામાં સહાય કરનાર શ્રીમતી રીટાબહેન શાહનો પણ ખૂબ ખૂબ આભાર.

મુદ્રણકાર્યમાં સહકાર આપવા બદલ અમૃત પ્રિન્ટર્સ, અમદાવાદનો પણ આભાર માનું છે.

ડૉ. કવિન શાહ

જૈન સાહિત્યની ગઝલો અનુક્રમણિકા

પ્ર.નં	વિષય	પેજ નં.
પ્રકરણ-૧	ગઝલ: સ્વરૂપ વિધાન	૧૩
પ્રકરણ-૨	જૈન સાહિત્યની ગઝલો અવલોકન વિભાગ-૧	૧૭
પ્રકરણ-૩	કવિ પરિચય અને ગઝલો	૩૯
૧	કવિ ખેતાજી	૩૯
૨	કવિ નિહાલચંદ	૪૧
૩	કવિરાજ પંડિત દીપવિજયજી	૪૩
૪	કવિ આત્મારામજી	૫૪
૫	શ્રાવક કવિ મનસુખલાલ	૬૦
૬	ઉપા. વીરવિજયજી	૬૭
૭	મુનિ હંસવિજયજી	૭૨
૮	આચાર્યશ્રી વલ્લભસૂરિ	૭૬
૯	પં. શ્રી મણિવિજયજી ગણિવર	૧૦૭
૧૦	પૂ. આચાર્ય લબ્ધિસૂરિ	૧૧૧
૧૧	આગમ પ્રભાકર પૂણ્યવિજયજી	૧૫૫

૧૨	આચાર્ય દક્ષસૂરિ	૧૬૧
૧૩	કવિ ધુરંધરવિજય	૧૬૫
૧૪	આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ	૧૭૦
	વિભાગ-૨	
પ્રકરણ-૪	પ્રકીર્ણ ગઝલો	૧૭૮
	શબ્દનોંધ	૧૮૫
	સંદર્ભ ગ્રંથસૂચી	૧૮૭

પ્રકરણ - ૧

ગઝલ: સ્વરૂપ વિધાન

ગઝલ અરબી સાહિત્યનો કાવ્યપ્રકાર છે. અરબસ્તાનથી ઈરાનની ફારસી ભાષામાં તેનો વિકાસ થયો. રાજકીય પરિસ્થિતિના પ્રભાવથી ગઝલ રચનાઓ વિશેષ થઈ હતી. મુસ્લિમ શાસનકાળ દરમ્યાન રાજ દરબારની ફારસી ભાષાનો સમાજના કેટલાક વર્ગના લોકોએ અભ્યાસ કર્યો હતો. લશ્કરના સૈનિકો સાથે વાતચીત કરવા માટે ઉર્દૂ-ફારસીના મિશ્રણવાળી ભાષા પ્રયોજાતી હતી. ઉર્દૂભાષાના વ્યવહારથી ગઝલ સર્વસાધારણ જનતા સુધી પહોંચી હતી. રાજ્યવહીવટની ફારસી ભાષા ગઝલના અવતાર માટે નિમિત્તરૂપ બની. ક્રમશઃ ગુજરાતી ભાષામાં ગઝલને સ્થાન મળ્યું.

‘ગઝલ’ વિશે સ્વરૂપલક્ષી વિચારણા કરતાં નીચે પ્રમાણેની કેટલીક વિગતો ઉપલબ્ધ થાય છે.

ગઝલ એટલે હરણનું બચ્ચું, તીર ખૂંપેલા હરણની ચીસ. (ફિરાખ ગોરખપુરી)

આ અર્થ મર્યાદિતપણે ન લેતાં સાહિત્યની રીતે લેવાનો છે. તેમાં ગઝલ શબ્દનું મૂળ તેના અર્થમાં હોય છે.

ગઝલ નામનો એક પ્રેમી માણસ હતો તે ઉપરથી ગઝલ શબ્દ પ્રયોગ ઉદ્ભવ્યો છે.

ગઝલ એટલે પ્રિયતમા સાથેની વાતચીત.

શબ્દકોશમાં ગઝલનો અર્થ ફારસી રાગ-રેખતા છે. એટલે એવા રાગનું કાવ્ય.

ગઝલ માટે પ્રારંભિક અવસ્થામાં રેખતા શબ્દ પ્રયોગ થતો હતો એટલે ગઝલ એ રેખતાનો પર્યાયવાચી શબ્દ છે.

મીરઝા ગાલિબની એક કડીમાં આવો સંદર્ભ પ્રાપ્ત થાય છે.

રેખતાકે તુમ્હીં નહીં હો ઉસ્તાદ અસદ
સુનતે હૈ અગલન ઝમાનેમેં કોઈ મીર ભી થા.

ગઝલ એ ગાયકીનો એક પ્રકાર છે.

ફારસી ભાષામાં ગઝલનો અર્થ એમ છે કે એવું કાવ્ય કે જેમાં પ્રેમ અને સૌન્દર્યનું વર્ણન હોય. અહીં સૌન્દર્યનો અર્થ ભૌતિક નહિ પણ આધ્યાત્મિક રૂપ સમજવાનો છે. ગઝલ વિશે ઉપરોક્ત વિચારો પ્રચલિત છે અને તે ઉપરથી ગઝલ એ સ્વતંત્ર કાવ્ય પ્રકાર છે એમ જાણવા મળે છે.

ગઝલના બાહ્ય સ્વરૂપને સમજવા માટે કેટલાક પારિભાષિક શબ્દોનો પરિચય અનિવાર્ય બને છે. મત્લઅ, મક્તઅ, શેર, કાફિયા, રદીફ, બહેર, ઉલા અને સાની

બીજી કડીનો અંતિમ શબ્દ અન્ય કડીમાં પણ પુનરાવૃત્તિ પામે ત્યારે રદીફ કહેવાય છે.

ગઝલની પ્રથમ કડીને મત્લઅ કહેવામાં આવે છે. આ શબ્દનો અર્થ સૂર્યોદય થાય છે. અહીં તેનો અર્થ ગઝલનો ઉદય સમજવાનો છે.

ગઝલની અંતિમ કડીમાં કવિનું નામ કે ઉપનામ વણી લેવામાં આવે છે ત્યારે મક્તઅ બને છે. તેનો અર્થ ડૂબતો સૂર્ય થાય છે. અહીં ગઝલ પૂર્ણ થઈ એમ સંદર્ભ લેવાનો છે. મત્લઅ અને મક્તઅ એ બંને વચ્ચેની કડીઓની 'શેર' કહેવામાં આવે છે. શેરની બીજી પંક્તિમાં રદીફ આવે છે. અને કાફિયા મેળવવામાં આવે છે. ગઝલમાં પાંચથી ઓગણીસ શેરની મર્યાદા છે. તેમાં એકી સંખ્યા અનિવાર્ય છે. ૫, ૭, ૯, ૧૧, ૧૩, ૧૫, ૧૭, ૧૯, એમ શેર હોવો જોઈએ.

પ્રત્યેક શેરમાં બીજી પંક્તિમાં રદીફ આવે અને તેના પહેલાંના શબ્દમાં કાફિયા મેળવવામાં આવે છે. રદીફ મત્લઅથી નક્કી થાય છે.

ગઝલના છંદને બહેર કહેવામાં આવે છે. ગઝલમાં ૧૦૦૦ ઉપરાંત છંદોનો પ્રયોગ થયો છે. શેરની પહેલી પંક્તિને ઉલા અને બીજી પંક્તિને સાની કહેવાય છે.

ટૂંકમાં કહીએ તો ગઝલમાં મત્લઅથી રદીફ અને કાફિયા ઉપરાંત બહેર નક્કી થાય છે.

ગઝલના બાહ્ય સ્વરૂપની ઉપરોક્ત માહિતી તેના વિશે પ્રકાશ પાડે છે.

ગઝલ એ કાવ્ય છે તે દષ્ટિએ, તેમાં તેના બાહ્યદેહની સાથે આંતર કાવ્યનાં લક્ષણોવાળું હોવું જોઈએ. ગઝલમાં પ્રણયની અનુભૂતિ ફિલસૂફની માફક વ્યક્ત કરવામાં આવે છે. ગઝલના વિષયો જીવન અને મૃત્યુ પછીની પરિકલ્પનાઓ સુધી વિસ્તાર પામ્યા છે. પ્રણયની અનુભૂતિ, મિલન-વિરહ, તડપનની વૈવિધ્યપૂર્ણ અભિવ્યક્તિ એ ગઝલનું પરિબળ છે. સૂફીવાદની પ્રણય વિષયક વિચારધારાનો ગઝલમાં આવિર્ભાવ થયો છે.

ઈશ્કે હકીકી અને ઈશ્કે મિજાજી એમ બે પ્રકારની અભિવ્યક્તિ કરનારી ગઝલો છે.

ગઝલના આંતરદેહનો વિચાર કરતાં એમ કહી શકાય કે ગઝલ એ પ્રેમની જબાન છે. ગીત અને ઊર્મિકાવ્યના વિષયો ગઝલમાં સ્થાન પામ્યા છે. ગઝલકારની અભિવ્યક્તિ ભાવવાહી અને રસિક હોવાથી હૃદયસ્પર્શી બને છે.

પ્રણયભાવના કે પ્રેમ માનવ જીવનનું અતિપ્રેરક પરિબળ છે એટલે કવિઓએ તેનો મહિમા વિવિધ રીતે ગાયો છે. આ પ્રેમ ભૌતિક હોય કે આધ્યાત્મિક પણ હોય પરિણામે આવી ગઝલો શ્રોતાઓ - વાચકોને રસનિમગ્ન કરવાની ઊંચી ક્ષમતા ધરાવે છે.

ગઝલમાં ગેયતા - લય તો હોય છે જ પણ તેની સાથે અલંકારો, પ્રતીક, કલ્પન ના પ્રયોગ, માનવ ચિત્તની સંવેદના - ભાવ જગતને વ્યક્ત કરવામાં ઉપયોગી બને તેવી રીતે વણાયેલાં હોવા જોઈએ.

ગઝલની ભાષા પ્રત્યાયનમાં અનુકૂળ બને તેવી જોઈએ તેની ભાષા કિલષ્ટ, તત્સમ શબ્દોની હારમાળા વાળી ન જોઈએ.

ગઝલ સાહિત્યની દૃષ્ટિએ કાવ્ય પ્રકાર તરીકે સ્થાન ધરાવે છે તો બીજી રીતે 'Performing Art' તરીકે પણ તેનું મૂલ્ય ઊંચું છે. મુશાયરા, કવ્વાલી ના સમારંભોમાં ગઝલ કેન્દ્રસ્થાને રહીને કલાત્મક અભિવ્યક્તિ દ્વારા નિર્દોષ આનંદ આપવાનું કાર્ય કરે છે. ગઝલ દ્વારા સર્જકના વ્યક્તિત્વની વિશિષ્ટતા મસ્તી કે મિજાજ પ્રગટ થતો હોય છે. આના પ્રગટીકરણ માટે વેધક ભાષા ઉપયોગી નીવડે છે.

કવ્વાલી અને કવ્વાલ શબ્દો ગઝલના સંદર્ભમાં જાણવા જરૂરી છે. જે વ્યક્તિ ગઝલ ગાય છે તે કવ્વાલ કહેવાય છે. અને ગઝલને કવ્વાલી કહેવામાં આવે છે. કવ્વાલ બે પ્રકારની હોય છે. કેટલાક સ્વરચિત ગઝલો ગાય છે કેટલાક કવ્વાલો અન્ય ગઝલકારોની ગઝલો ગાય છે. આ રીતે કવ્વાલી એ ગઝલ ગાયકી સાથે સંકળાયેલો કાવ્ય પ્રકાર છે. તેનો સંદર્ભ પૂરો પાડે છે.

સૂફીવાદી વિચારધારા પ્રમાણે પ્રભુભક્તિ વિષયક ગઝલ ઈલ્મ, તસવુક કહેવાય છે. તેમાં ભક્ત હૃદયની ભગવાન પ્રત્યેની આરજૂ, તમન્ના, અનુરાગ, ચિત્તમાં રહેલી લાગણીઓ - ભાવજગતને વ્યક્ત કરે છે. પ્રણયાનુભવ દ્વેત વિના અશક્ય છે. સાચો ભક્ત ભગવાન સાથે ભક્તિના માધ્યમ દ્વારા એકરૂપ બને છે. ગઝલની અનેરી મસ્તીનો અનુભવ અવર્ણનીય છે. વર્ણનકૌશલ્ય, વિચારતત્વ, ચિંતન, અલંકારયોજના, સંગીતમયતા, આધ્યાત્મિકતા વગેરેથી ગઝલ અતિસમૃદ્ધ કાવ્ય તરીકે સન્માનનીય છે.

સંદર્ભ ગ્રંથ - ગુજરાતી પ્રતિનિધિ ગઝલોને આધારે સંકલન.

પ્રકરણ - ૨

જૈન સાહિત્યની ગઝલો

જૈન સાહિત્યમાં ગઝલોનો પ્રારંભ સ્થળવર્ણનથી થયો છે. વડોદરા, સુરત, ચિત્તોડ, ઉદેપુર, પાલનપુર જેવાં શહેરોનું વર્ણન કરતી ગઝલો પ્રાપ્ત થાય છે. જૈન સાધુ કવિઓએ યુગધર્મને ઓળખીને સમકાલીન પ્રવાહ સાથે એકરૂપ થવા માટે ગઝલોનું સર્જન કર્યું હોય એમ માનવાને કારણ મળે છે. રાજદરબારની ફારસીભાષા સાધુઓએ શીખી લીધી અને તેનો ગઝલોમાં પ્રયોગ કર્યો હતો. સિધ્ધિચંદ્ર ગણિને અકબર બાદશાહ તરફથી 'ખુશ્ફહમ' નો ઈલ્કાબ મળ્યો હતો.

સ્થળવર્ણનની ગઝલોનો પ્રારંભ ૧૮મી સદીમાં થયો છે. જૈન સાધુઓએ તીર્થ માહાત્મ્યને લગતાં કાવ્યો રચ્યાં હતાં. પુરાણોમાં જેમ કાશી માહાત્મ્ય, ગયા માહાત્મ્યની સમાન જૈન તીર્થોનો મહિમા ગાયો હતો. જૈન સાહિત્યમાં જિનપ્રભસૂરિની રચના 'વિવિધ તીર્થકલ્પ' આ પ્રકારની કૃતિ છે જેમાં તીર્થોની ઐતિહાસિક ધાર્મિક અને ભૌગોલિક માહિતી ગૂંથી લેવામાં આવી છે. સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાની આ કૃતિઓનો પ્રભાવ સ્થળવર્ણનની ગઝલો પર પડ્યો હોય એમ અનુમાન કરવામાં આવે છે.

આ પ્રકારની ગઝલો મનોરંજન તથા માહિતી પ્રધાન હોઈ તેમાં કવિત્વના અંશોનું પ્રમાણ અલ્પમાત્રામાં છે. વર્ણન કૌશલ્ય નં માહિતી સભર હોવાથી તેનો બાહ્ય આકાર ગઝલનો છે પણ આંતરદેહમાં કવિત્વનાં લક્ષણો નહિવત્ જણાય છે. જૈન સાહિત્યમાં સ્થળવર્ણનની ગઝલો એ ગઝલની પ્રાથમિક અવસ્થા દર્શાવે છે. આ ગઝલોને લોકસાહિત્યના એક અંગરૂપે મૂલવવામાં આવે તો યથાર્થ લેખાશે. ઐતિહાસિક માહિતી મેળવવા માટે આવી ગઝલોને આધારભૂત સાધન ગણાય છે.

મુસ્લિમ શાસનના પ્રભાવથી રેખતા અને ગઝલ પદબંધનો આશ્રય

લઈને સ્થળ વર્ણનની ગઝલો રચાઈ હતી.

સંવત ૧૭૪૮માં ખરતર ગચ્છના કવિ ખેતાએ 'ચિતોડ રી ગઝલ'ની રચના કરી છે. આ રચના સ્વયં તે સ્થળનો પ્રવાસ કરીને કરી હતી એવો સંદર્ભ તેમાંથી મળે છે.

“કહિયે સિક્ત કહો કેસિ કિ, આંખ્યું દેખિયૈ ઐસિ કિ”
દુહાથી ગઝલનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો છે.

“ચરણ ચતુર્ભુજધારિ ચિત, અરૂ ઠીક કરિ મન ઠોર,
ચોરાશી ગઢ ચક્કલે, ચાલો ગઢ ચિતોર.” (૧)

ચિતોડનું વર્ણન કરતી ગઝલની પંક્તિઓ નમૂનારૂપે નીચે પ્રમાણે નોંધવામાં આવી છે.

“ગઢ ચિતોડ હૈ વંકા કિ, માનું સમદમે લંકાકિ”

“જૈસી દારિકા હરિદ્વાર, ગંગા ગોમતી ગિરનાર,
બદરીનાથ તટ કેદાર, ઈકલિંગ તેતલા અવતાર.”

“કસબા તલહટી, ઐસી કિ, દીલ્હી આગર જૈસી કિ”

રચના સમયનો સંદર્ભ કવિની પંક્તિઓમાંથી મળી આવે છે (૨)

“સંવત સત્તરસેં અડતાલ, ખેતા કિ, આંખે મોજસું એતાકિ
વદિ પખવારઈ તેરા કિ કીનિ ગજલ પઢિયો ઠીકિ” (૩)

ગઝલના અંતે મધ્યકાલીન પરંપરા અનુસાર કલશ રચના પણ કરી છે.

“પઢો ઠીક બારીક સું, પંડિતાણેં જિન્હોં રીત સંગીતકા ઠીક માણેં
ચારોં ખૂટ માલૂમ ચિતાડ ચાવિ, જિહાં ચંડિકાપીઠ ચામુંડ માઈ” (૪)

કવિ ખેતાની બીજી કૃતિ ઉદયપુર રી ગઝલ છે. સંવત ૧૭૫૫ થી ૧૭૬૭ સુધીમાં થયેલા રાજા જયસિંહના પુત્ર અમરસિંહના વખતમાં રચાઈ છે.

મંગલાચરણમાં દુહા, ગઝલમાં ઉદયપુરનું વર્ણન અને કળશથી ગઝલ રચના પૂર્ણ થાય છે.

દુહા.

જપું આદિ ઈકલિંગજી, નાથદ્વાર નામા
ગુણ ઉદયાપુર ગાવતાં સંતો કરો સનાથ. (૫)

ગઝલનીપંક્તિઓ :-

પીછે તલાવ પીછો લાક્ કરતા લહિર કિલ્લોલાક્
મોહન મંદર બાદર મહિલ, અંદર ખૂબ ઉજલઅહલ.
મહિં રહિત મગરમચ્છ, કૂરમ કમછ દાદુર કચ્છ
સારસ હંસ બતકા સોર, મધુરે મોર કે ઝિંગોર.
નરપતિ બૈઠકર નાવાક્, દેખત સૈલ દરિયાવાક્ (૬)

સ્થળવર્ણનની પરંપરાને અનુસરીને કવિરાજ દીપવિજયે વટપદ્ર, ખંભાત, પાલનપુર, સુરત, ઉદેપુર અને શિનોરની ગઝલો રચી છે. તેમાં સમકાલીન ઐતિહાસિક અને ભૌગોલિક માહિતી પ્રાપ્ત થાય છે. તેનો રચના સમય સં. ૧૮૭૭ની આસપાસ છે. વટપદ્રની ગઝલ સં. ૧૮૫૨માં રચાઈ છે.

કવિ આત્મારામજીએ પૂજા સાહિત્યની રચનામાં ગઝલ અને રેખતાનો પ્રયોગ કરીને નવા વિષયોને સ્થાન આપ્યું છે. પૂજા સાહિત્ય ભક્તિ - માર્ગની પરંપરાનું એક મુખ્ય અંગ છે. ભક્તિના માધ્યમ દ્વારા પ્રભુ સાથે એકાગ્રતા સાધવાની સર્વસાધારણ જનતાને સાનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાય છે. તે દષ્ટિએ કવિની ભક્તિપ્રધાન રચનાઓમાં દેશીઓની સાથે ગઝલને રેખતાનો પ્રયોગ થયો છે, જે જૈન સાહિત્યની ગઝલના ઇતિહાસમાં નોંધપાત્ર બને છે.

કવિ મનસુખલાલે આધ્યાત્મિક વિચાર ધારાને પોતાની ગઝલોમાં સ્થાન આપ્યું છે. શુદ્ધઆત્મતત્વના વિચારોને વ્યક્ત કરતી આ ગઝલો જૈન સાહિત્યનું નવલુ નજરાણું છે. તેમાં ભક્તિ તો ખરીજ પણ વિશેષતઃ આત્મસ્વરૂપની પિછાન માટેના વિચારો કેન્દ્રસ્થાને છે.

[૧૮]

ઉપાધ્યાયવીરવિજયજીએ ભક્તિ - માર્ગની લોક પ્રચલિત સ્તવનોની રચનામાં 'ગઝલ' નો પદબંધ સ્વીકાર કર્યો હતો. એમણે સ્તવન ચોવીસીને અંતે કબજા રચનામાં રેખતાનો પ્રયોગ કર્યો છે. જૈન કવિઓની મોટા ભાગની કૃતિઓમાં દેશીઓનું અનુસરણ થયું છે. તેની સાથે સમકાલીન પ્રભાવથી ગઝલ-રેખતાનો પ્રયોગ થયો છે.

કવિ હંસવિજયના પૂજા સાહિત્યમાં ગઝલોનો પ્રયોગ થયો છે તેમાં ગિરનારમંડન નેમિનાથ ભગવાનનાં ગુણગાન સાથે તીર્થમહિમા વર્ણવ્યો છે. આ વર્ણનમાં દેશીઓની સાથે ગઝલનો પ્રયોગ થયો છે. વિષયની દૃષ્ટિએ હંસવિજયનું નામ ઐતિહાસિક મહત્વ ધરાવે છે.

જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં મુખ્યત્વે તીર્થંકર ભગવંતના જીવન પ્રસંગો દ્વારા ભક્તિનો મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે. ત્યાગ અને વૈરાગ્યની ભાવનાનું પોષણ અને આત્મસ્વરૂપ પામવા માટે અનિવાર્ય ગુણોનું સંવર્ધન થાય તેવા પ્રેરક વિચારો પ્રગટ થયેલા છે. માનવતાના દૃષ્ટિકોણને કેન્દ્રમાં રાખીને પણ કેટલીક ગઝલોનું સર્જન થયું છે. જેમાંથી વ્યક્તિના વ્યક્તિત્વને ઉદાત્ત બનાવવામાં ચિંતનાત્મક વિચારો સ્થાન પામેલા છે. ભક્તિ, યોગ કે જ્ઞાન ગમે તેનો આશ્રય લેવામાં આવે પણ તે સાધન છે, સાધ્ય નથી એવો દૃઢ સંકલ્પ કરીને સાધન દ્વારા સાધ્ય-આત્માની મુક્તિ છે તે લક્ષમાં રાખીને આત્માના શાશ્વત સુખની એક અને અવિચ્છિન્ન મહત્વકાંક્ષા પરિપૂર્ણ થાય તે માટેના વૈવિધ્ય સભર વિચારો ગઝલોમાં સ્થાન પામ્યા છે. ગઝલમાં જે મિલન-વિરહ જેવા ભૌતિક પ્રણયની અભિવ્યક્તિ હોવી જોઈએ તેને બદલે આ ગઝલોમાં અધ્યાત્મ પ્રેમ-વિરહ-મિલનની દૃઢયસ્પર્શી ભાવવાહી પ્રાર્થના જેવી આધ્યાત્મિક વાણી વણાઈ ગયેલી છે. પ્રેમનાં સર્વ પ્રકારોમાં શ્રેષ્ઠ પ્રભુ પ્રેમ છે. એવો પ્રધાન સૂર વારંવાર પ્રગટ થયો છે.

ગઝલમાં વિષય વૈવિધ્યની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં લલ્હિસૂરિ પછી વલ્લભસૂરિનું સ્થાન આવે છે. એમણે પરંપરાગત વૈરાગ્ય-બોધવાળી ગઝલો

ઉપરાંત તીર્થ મહિમા, પર્વની ઉજવણી અને ભક્તિ ભાવવાળી ગઝલોનું સર્જન કરીને આ કાવ્યપ્રકારને સમૃદ્ધ કર્યો છે. વલ્લભસૂરિની પર્યુષણની અને અક્ષયનિધિ તપની ગઝલ વિષયની દૃષ્ટિએ નવીન હોઈ ગઝલોમાં નવું આકર્ષણ જમાવે છે. કવિનો શાંતિનાથ ભગવાન પ્રત્યે વિશેષ ભક્તિ ભાવ રહ્યો છે એમ એમની કૃતિઓ પરથી નિષ્કર્ષ તારવી શકાય છે. શાંતિનાથ ભગવાનની ગઝલો, સ્તવન, પંચકલ્યાણકપૂજા તેના ઉદાહરણરૂપ છે. એમણે બે ક્વાલી સંસ્કૃત ભાષામાં રચી છે. જેમાં શાંતિનાથ ભગવાનનો મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે. કવિનો સંસ્કૃત ભાષા પ્રત્યેનો પ્રેમ અહીં પ્રગટ થાય છે. એમનું ભાષા પ્રભુત્વ કવિત્વ શક્તિનું ધોતક છે.

પં. મણિવિજયજીએ ઉપા. વીરવિજયજી સમાન સ્તવન રચનાઓમાં ગઝલનો પ્રયોગ કર્યો છે.

આચાર્ય લઘ્વિસૂરિએ જૈન સાહિત્યની ગઝલના વિકાસમાં મૂલ્યવાન પ્રદાન કર્યું છે. વિષયવૈવિધ્યની સાથે કલાત્મક અભિવ્યક્તિ પણ નોંધપાત્ર છે. બારભાવના, ચારભાવના, તત્ત્વત્રયી, વ્યસનનિષેધ, ઉપદેશાત્મક વૈરાગ્યભાવનું નિરૂપણ અને માનવીયગુણોના વિકાસમાં સંસ્કાર સિંચન કરે તેવી આધ્યાત્મિક અને વ્યવહાર જીવન વિષયક ગઝલોની રચનાથી જૈન સાહિત્યની ગઝલોને સમૃદ્ધ કરી છે. જૈન સાહિત્યના પ્રથમ કોટિના ગઝલકાર તરીકે એમનું સ્થાન છે. કવિનો મિજાજ ને મસ્તી ગઝલોમાં નિહાળી શકાય છે. સંખ્યા અને ગુણવત્તાની દૃષ્ટિએ આ. લઘ્વિસૂરિની તુલનામાં અન્ય કવિઓ ન.નોમંડળમાં તારલા સમાન છે. જ્યારે આ. લઘ્વિસૂરિ સૂર્યસમાન પ્રકાશ પુંજ પાથરીને ગઝલને વિશાલ ફલક પર તરતી મૂકે છે. સાંપ્રદાયિક વિષયોની સાથેસાથે સાંસ્કૃતિક મૂલ્યોનું સંરક્ષણ થાય અને માનવીય ગુણો પ્રત્યે આદર થાય તેવા વિચારો પ્રગટ કરતી ગઝલો જન સાધારણને સ્પર્શી શકે તેવી ઊંચી ગુણવત્તા ધરાવે છે.

આગમ પ્રભાકર મુનિ પુણ્યવિજયજીની બે ગઝલોમાં ગુરુવિરહથી

ઉદ્ભવેલી લાગણી, શુભભાવના, પ્રત્યુપકાર વ્યક્ત કરીને ગુરુ મહિમા પ્રગટ કરે છે. આ ગંજલો કરુણરસની ભાવવાહી હૃદયસ્પર્શી અભિવ્યક્તિના ઉદાહરણરૂપ છે. કવિઓની ગંજલો મુખ્યત્વે ભક્તિ રસપ્રધાન હોવાથી શાંત રસની અનુભૂતિ કરાવે છે જ્યારે પુણ્યવિજયજીની બે ગંજલ રસની દૃષ્ટિએ વિચારતાં વધુ આકર્ષક બને છે.

આ. દક્ષસૂરિની સ્તવનાવલિમાં પ્રભુભક્તિ વિષયક ગંજલો પ્રાપ્ત થાય છે.

કેટલીક પ્રકીર્ણ ગંજલોમાં જ્ઞાન અને ભક્તિના સમન્વયની સાથે આત્મસ્વરૂપ ચિંતન, જિનવાણીનો મહિમા, ગુરુવિરહ, વૈરાગ્યભાવના, તીર્થમહિમા વગેરે વિષયોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

જૈન સાહિત્યની ગંજલો સ્વળવર્ણનથી શરૂ થયા પછી ક્રમશઃ આધ્યાત્મિક વિચારોને વિવિધ રીતે સ્પર્શે છે. સૂફીવાદની વિચારધારામાં આધ્યાત્મિક વિચારોને કેન્દ્ર સ્થાને મૂકવામાં આવ્યા છે તદ્દનુસાર જૈન સાહિત્યની ગંજલો પણ અધ્યાત્મ માર્ગની ચિંતન અને મનન કરવા લાયક પ્રસાદી છે. આત્મ વિકાસ માટે વૈરાગ્યભાવ પોષક હોવાથી જુદા જુદા સ્વરૂપમાં રચનાઓ થઈ છે તેમાં ગંજલ પ્રકારની કૃતિઓ પણ સમર્થન આપે છે. સમગ્રરીતે વિહંગાવલોકન કરતાં ગંજલોમાં વિષય વૈવિધ્ય નોંધપાત્ર છે.

આ ગંજલોમાં વ્યક્ત થયેલા વિચારો પ્રાચીન દૃષ્ટાંતોનો સૂચક ઉલ્લેખ કરીને સાંસ્કૃતિક મૂલ્યોનું સમર્થન કરે છે. સત્ત્વશીલ સાહિત્યમાં આવા વિચારોનું પ્રતિપાદન થાય તે ઇચ્છવા યોગ્ય છે. આ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ધાર્મિક વિષયો દ્વારા માનવજન્મની સફળતા અને વ્યવહાર શુદ્ધિથી સાચા માનવી બનવા માટેની કલ્યાણકારી ભૂમિકા પૂરી પાડે છે.

ગંજલોના વિકાસનો વિચાર કરતાં તેમાં રહેલી પ્રયોગશીલતા ધ્યાન ખેંચે છે.

“ગઝલના કાવ્ય રૂપને સંયોજીને એક નવીન સંસૃષ્ટિરૂપ gross genere) સર્જવાના આશયથી ગઝલકાર પ્રયોગ તત્પર બને છે. આવાં સંયોજનો સૉનેટ-ગઝલ, દુહા-ગઝલ, ગઝલ-મુક્તક, ગીત-ગઝલ, ઠુમરી-ગઝલ, એમ થતાં રહ્યાં છે.” (૭)

“ગઝલમાં લય સાધ્ય કરવામાં સંગીતનું પ્રદાન વિશેષ મહત્વનું છે. તેના દ્વારા સ્વરતાલના સાતત્યને લીધે એકાગ્રતાનું વાતાવરણ સર્જી શકાય છે. આવી એકાગ્રતા જ સફળતાનું સૂચન કરે છે.” (૮)

ગુજરાતી ભાષામાં પ્રારંભની ગઝલો છંદ પૂરતી જ સીમિત હતી. બાલાશંકર કેથારિયાની ગઝલનું ઉદા. જોઈએ તો -

“ગુજારે જે શિરે તારે જગતનો નાથ તે સ્હેજે
ગણ્યું જે પ્યારું પ્યારાએ, અતિ પ્યારું ગણી લેજે.” (૯)

-મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદી

“અહા ? હું એકલો દુનિયા બિયાબાંમાં સૂનો ભટકું
રઝળતો ઈશકને રસ્તે, અહીંતહીં આંધળો અટકું” (૧૦)

-કવિકલાપી

“યારી ગુલામી શું કરું, તારી સનમ
ગાલ ચૂમું કે પાનીએ તુંને સનમ.” (૧૧)

આ ગઝલો ભૈરવી રાગમાં ગવાતી હતી તે ઉપરથી ગઝલનું શાસ્ત્રીય રાગ સાથેનું સંયોજન થયેલું લાગે છે.

“ગઝલના છંદો માત્રામેળ છે. આ છંદો એટલાબધા સ્થિતિસ્થાપક છંદો કે ચતુષ્કલ, પંચકલ, ષટ્કલ, સપ્તકલ એમ ગમે તે રીતે વાંચી શકાય છે. અર્થાત્ કહરવા, ધુમાળી, ત્રિતાલપંજાબી, ઝપતાલ, દાદરા, એકતાલ, રૂપક કે દીપચંદી એમ જુદીજુદી માત્રાવાળા તાલમાં સહેલાઈથી બેસાડી શકાય છે.

રાગોનું મિશ્રણ કાવ્યના ભાવમાં અતિસુંદર લાગે છે. ગઝલનું માધ્યમ

સંગીતમાં વધુ લોકપ્રિય થયું છે. (૧૨)

ગઝલ રચનાના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રીય રાગ - તાલનું સંયોજન પણ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં આવો પ્રયોગ થયો છે. આ અંગેનાં કેટલાંક ઉદાહરણો અત્રે નોંધવામાં આવ્યાં છે.

લગભગ બધીજ ગઝલોમાં રદીફનું અનુસરણ થયેલું છે, રદીફની સાથે અને સ્વતંત્ર રીતે કાફિયા પણ સ્થાન પામ્યો છે. કેટલીક ગઝલોના 'શેર'ની ચોથી પંક્તિનું પ્રત્યેકનું પુનરાવર્તન ગીત, કાવ્ય, ગરબો કે દેશીની ધ્રુવ પંક્તિ સમાન સ્થાન પામ્યું છે. તેના પરિણામે આવી ગઝલોમાં વેધક વિચારો પ્રગટ થયા છે.

જૈન સાહિત્યની ગઝલોનું અવલોકન કરતાં એમ જાણવા મળે છે કે કવિઓએ ગઝલને એક રાગ તરીકે સ્વીકારીને તેનું સર્જન કર્યું છે. ગઝલનો પ્રભાવોત્પાદક લય, કવ્વાલીની વિશિષ્ટ પ્રકારની ગેયતાથી પ્રેરાઈને ગઝલ કવ્વાલીનું સર્જન થયું છે. પરિણામે તેનું છંદશાસ્ત્રની રીતે મૂલ્યાંકન કરતાં બંધારણ અંગેની ત્રુટિઓ રહેલી છે. માત્ર લય-ગેયતાને મહત્વ આપીને ગઝલોની રચના થઈ છે ત્યારે તેના બંધારણની અપેક્ષા પૂર્ણ થઈ શકે નહિ તે સ્વાભાવિક છે. કેટલાંક ઉદાહરણો પરથી ગઝલો વિષે વધુ માહિતી મળી શકે તેમ છે.

આ. લખ્મિસૂરિની ગઝલો ઉદા. તરીકે જોઈએ તો -

“લગી હૈ ચાહ દરશનકી મિટા દોગે તો ક્યા હોગા”

કવિએ અહીં રાગ-ગઝલ, કવ્વાલી એમ નોંધ્યું છે.

“ભજો મહાવીરકે ચરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં.”

“કુંથુજિન મેરી ભવભ્રમણા, મિટા દોગે તો ક્યા હોગા.”

“રૂષભજિન સુન લિયો ભગવાન, અરજ તુમસે ગુજારું હું.”

આ ઉદા.માં કવિએ “રાગ ગઝલ” એમ લખ્યું છે.

શાસ્ત્રીય રાગો અને દેશીઓના ચાલ વાળી ગઝલ - કવ્વાલી રચનાઓ

પણ ઉપલબ્ધ થાય છે. ઉદા.

”મેં ભેંટયા આદિનાથજી, હર્ષ અપાર, હર્ષ અપારી.

આનંદકારી રાગ રોગ હર ક્વાથજી. હર્ષ અપાર.”

અહીં ગઝલ-ભૈરવી રાગનો સુમેળ સધાયો છે.

“ચંદા પ્રભુજી પ્યારા, મુઝકો દીયો સહારા”

અહીં કવિએ રાગ-કવ્વાલીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

વિજય માણિક્યસિંહસૂરિ કૃત મહાવીરસ્વામી પંચકલ્યાણક પૂજાની ચોથી ઢાળમાં રાગ-સોહની-કવ્વાલીનો પ્રયોગ થયો છે. વળી તે દેશી સાથે સામ્ય ધરાવે છે તે દષ્ટિએ દેશીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. દેશી-“રાજા મેરા કિથેની ગયા”.

કવિ મનસુખલાલની ગઝલનું ઉદા. જોઈએ તો -

“સુબોધકે ઉદ્યોત હોત, દૂરિત તમ હરા”

“પ્રભુ ફજલૂ મજલૂ કરું, મેં આત્મ શક્તિપે”

“પ્રતક્ષા દક્ષા જ્ઞાન લક્ષા ચેતના જાગી”.

અહીં કવિએ “ગઝલ-તાલ-દાદરા-અંગ્રેજી બાજેકી ચાલ” એમ જણાવ્યું છે.

આચાર્ય વલ્લભસૂરિની ઋષિમંડલની પૂજાની આઠમી ઢાળમાં એવી નોંધ છે કે ગઝલ-તાલ કવ્વાલી નાટક અને દેશી આશક તો હો ચુકા હું.

“વીર જિણંદ જયકારા, જયકારા, ભવિ જન ભાવશું પૂજો.”

આ. વલ્લભસૂરિની પંચતીર્થ પૂજાનું ઉદા. જોઈએ તો -

“પૂજન તો કર રહા હું, ચાહે તારો યા ન તારો”

અહીં ગઝલ-કવ્વાલીની સાથે ચાહે બોલો યા ન બોલો- એ ચાલનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

એમની મહાવીર પ્રભુ પંચ કલ્યાણકપૂજાની ગઝલમાં દેશીનો સમન્વય

થયો છે. “દેશી-ધન ધન વો જગમેં”

“ધન્ય ધન્ય વીર જિનંદ ભગવાન, તપસ્યા કરકે બતલાનેવાલે.”

ઉપરોક્ત ઉદાહરણો ગઝલ અને કવ્વાલીનો શાસ્ત્રીય રાગ અને દેશી સાથે સંબંધ દર્શાવે છે. મુખ્યત્વે તો કવિઓએ ગઝલ-કવ્વાલીના રાગ-લયને અનુસરીને કૃતિઓ રચી છે.

કવિ હંસવિજયની એક કવ્વાલીનું ઉદા. નીચે મુજબ છે.

“પૂજન દ્રવ્ય ભાવસે હોવે, સાધુ સિધ્ધાંત દિખલાવે.”

“સુનો પ્રભુ વિનતી એતી, હમેં સંસારસે તારો ”

યહ ચાલ કવ્વાલી” એમ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

આ વલ્લભસૂરિની નિન્યાનવે પ્રકારી પૂજાનું ઉદા. નીચે મુજબ છે.

“ગિરિરાજ દર્શ પાવે, જગ પુષ્પવંત પ્રાની”

અહીં કવિએ “ કવ્વાલી-ગઝલ-ચાલ આશક તો હો રહા હું” એમ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

બીજું ઉદા.

“ યાત્રા નિત કરિએ, નિત કરિએ, પ્રભુ આદિજિનંદ અનુસરિએ”
કવિએ અહીં તાલ-કવ્વાલી-ચાલ મુજરો એમ નોંધ્યું છે.

“હુંઠ ફિરા જગ સારા જગ સારા, સિધ્ધગિરિઆની ન મિલા”

અહીં કવિએ “સોહની-કવ્વાલી-ચાલ-રાજા મેરા કિથેની ગયા” એમ દર્શાવ્યું છે.

આ. વલ્લભસૂરિની એક રચનામાં ગઝલની સાથે તાલ દાદરાનું સંયોજન થયું છે.

“સેવો ભવિ વીરજિન રાજા, અપુનરાવૃત્તિ ફળ તાજા”.

તેમાં વળી “લો દિવાના કિયા દિલ મેરા” એ ચાલ સાથે પણ સંબંધ દર્શાવ્યો છે.

ઉપરોક્ત ઉદાહરણોને આધારે એવો નિષ્કર્ષ તારવવામાં આવે છે કે જૈન સાહિત્યની ગઝલો પદબંધ તરીકે મોટે ભાગે ગઝલના છંદશાસ્ત્ર કરતાં શાસ્ત્રીય રાગ-દેશીઓ અને ચાલને અનુસરીને સર્જાઈ છે. તે દષ્ટિએ ગઝલોનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે છંદશાસ્ત્ર (અરબી-ફારસીના) કરતાં કવિઓએ ગઝલના લય-રાગને અનુસરીને રચના કરી છે એ વાત ધ્યાનમાં લેવી અનિવાર્ય બને છે:

સાહિત્ય સર્જનમાં પરંપરા અને પ્રયોગને પણ સ્થાન આપવામાં આવ્યું તે દષ્ટિએ વિચારીએ તો ગઝલોમાં પણ પ્રયોગો થયા છે. જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં આવા પ્રયોગનું વલણ જોવા મળે છે. છંદશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણેની ગઝલો સિવાય અન્ય ગઝલો રચાય છે તે માટે જમિયત પંડ્યાના વિચારો નોંધવામાં આવ્યા છે.

“છંદ શાસ્ત્રમાં ગઝલ અને તે સિવાય બંધારણપૂર્વકના અન્ય ઘણા પ્રકારો છે. વર્તમાન સમયની ગઝલોમાં પ્રાસાનુપ્રાસને કારણે ભાવસાતત્ય સાદાંત જળવાઈ રહે તે પ્રકારે રચાયેલી ઘણી ગઝલો પ્રસિધ્ધ થતી રહે છે. આ પદ્ધતિને ‘નઝમ’ પ્રકારની ગઝલો તરીકે ઓળખાય છે. ભાવ સાતત્ય જળવી શકાય તેવી ગઝલ સિવાય અન્ય ચૌદ પ્રકારો છે.

૧ ગઝલ, ૨ મુક્તક, ૩ રૂબાઈ, ૪ નઝમ, ૫ પરંપરિત, ૬ આઝાદબહર, ૭ મુરબ્બઅ, ૮ મુસલ્લસ, ૯ મુખમ્મસ, ૧૦ મુસદ્દસ, ૧૧ મુસમ્મન, ૧૨ મુઅશ્શર, ૧૩ તઝમીન, ૧૪ હિકાયાત, ૧૫. મસનવી.

ગુજરાત, દક્ષિણ, મધ્યપ્રદેશ અને ઉત્તર પ્રદેશમાં જઈ વસેલા મુસ્લિમ વિદ્વાનો અને સૂફીસંતોએ મસનવીઓ લખી છે. તેમજ હિકાયતો પણ લખાઈ છે. આ ગઝલની બહેરોમાં સળંગ કથાવસ્તુઓ, ઉપદેશો, પ્રેમકથાઓ તેમજ પ્રશસ્તિ કાવ્ય પ્રકારો ઉર્દૂ, પંજાબી, સિંધી વગેરે ભાષાઓમાં લખાયેલ છે. વર્તમાન સમયમાં આ પ્રકારોનો ક્યાંય ઉપયોગ થતો નથી. ગુજરાતના કેટલાક સ્થળોએ વસેલા સંત કવિઓએ લાંબાં ખંડકાવ્યો, મસનવીઓ અને હિકાયત

ઉર્દૂમાં રેખતામાં લખેલ છે. આ પ્રકારનું ખેડાણ લગભગ હવે થતું નથી.” (૧૩)

જૈન કવિઓએ ‘રેખતા’નો પ્રયોગ કરીને આધ્યાત્મિક વિચારો વ્યક્ત કર્યા છે. તેમાં ઉપદેશનું તત્ત્વ પણ રહેલું છે. સૂફી વિચાર ધારાને વ્યક્ત કરતી ગઝલોમાં ઉપદેશ રહેલો છે તે દષ્ટિએ જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં આવો ઉપદેશ હોય તો તે ગઝલના વિષય વસ્તુનું એક અંગ છે એમ માનવું જોઈએ. ગઝલમાં સતત પ્રયોગો થયા છે. અને થતા રહેશે. જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં પ્રયોગનું વલણ ઓછું છે છતાં તેમાં શાસ્ત્રીય રાગ અને દેશીઓનું સંયોજન કરીને ગઝલોમાં પ્રયોગશીલતા દર્શાવી છે.

સ્થળ વર્ણનની ગઝલોમાં મધ્યકાલીન પરંપરાનું અનુસરણ કરીને કળશ, દુહા, રચના, સંવત વગેરે વિગતો પ્રાપ્ત થાય છે. કવિ ‘ખેતા’ની ‘ચિતોડરી ગઝલ’નું ઉદા. નીચે પ્રમાણે છે.

“ખરતર કવિ જતિ ખેતાકિ, આંખ મોજસું એતાકિ,
સંવત સત્તરસેં અડતાલ, સાવણમાર રિતુ વરસાલ,”

વદિ પખવારઈ તેરી કિ કીની ગઝલ પઢિયો ઠીકિ” (૧૪)

કવિરાજ દીપવિજયની “પાલનપુરની ગઝલ”માં ‘કળશ’ રચના થયેલી છે તેમાં કવિના નામનો સંદર્ભ છે.

“ધરણારાજ પદ્માવતી અહર્નિસ્ પ્રભુ હાજર રહે

દીપવિજય કવિરાજ બહાદર સકલ સંઘમંગલ કરે” (૧૫)

ગઝલની છેલ્લી કડીમાં કવિનું નામ કે ઉપનામનો ઉલ્લેખ થયેલો હોય છે. જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં પણ ઉપનામ કરતાં સીધા નામનો જ સંદર્ભ પ્રાપ્ત થાય છે.

અરે આ નાવ જીંદગીનું ધર્યું છે હાથ મેં તારે,

ડુબાવે તું ઉગારે તું , શ્રી શુભવીર વીનવે તુજને. ॥૭૧

અહીં કવિ પંડિત વીરવિજયનો નામોલ્લેખ થયો છે.

“નાગર’ ની અરજ ઉર ધરજો.”

“વિનયમુનિ વદેભાવે, ગઝલ એ પ્રેમથી ગાવે”

“ગુણીના ગુણની વિધિ પૂજ્ય પુણ્યવિજયે કીધી
કવ્વાલી શુધ્ધ એ કીધી, દયાળુ મેં નથી દીઠી.” ॥૨૭॥

“કહે લખ્ખિ સુખી થાશે, પડ્યા જે એહના પાસે
વેશ્યાની વાસના ત્યાગો, અગર જો સુખડાં માગો” ॥૧૦॥

સહસ હો કમ સત્તાઈસે, ચૈત્ર દ્વાદશી સુદિ સારી,
કિયો વલ્લભ પ્રભુ દર્શન, હુઓ આનંદ શનિવાસ. ॥૧૦॥

(આ કડીમાં રચના સમય, મહિનો, તિથિ, વાર અને કવિના નામનો ઉલ્લેખ છે)

નેમિ લાવણ્ય ચરણોંકા ઉપાસક દક્ષ ગાવત હૈ ॥

(અહીં કવિએ ગુરુ પરંપરાનો નિર્દેશ કર્યો છે)

રૂપાતીત સ્વભાવ ધરે, શુધ્ધ કેવલજ્ઞાન નહીં દર્શ વરે;
જબ આતમરામ આનંદ ભરે. સિધ્ધ. ॥૭॥

ધન ધાતી ક્ષીણ શુકલ લીન, વીર્ય ઉમહયો,
મનસુખ રંગ શીવ સંગ, સેજસે રહ્યો. ॥૪॥

મેં અરજ કરી સુખદાયા, તે અવધારો મહારાયા,
એમ વીરવિજય ગુણ ગાયા, મેં આજે દરિશન પાયા. શ્રીનેમ. ॥૭॥

યદુકુલકે વિભૂષણ હો, ત્રિભુવન કે તુમ સ્વામી,
હમારે મન માનસમેં, બિરાજો હંસગતિ ગામી. ॥૪॥

સંસ્કૃત ભાષાની ગઝલમાં પણ નામનિર્દેશ થયેલો જોવા મળે છે.

“વલ્લભ દેવ ચરણો હર્ષોત્મ લક્ષ્મી કરણો”
વસન્તી તે ચરણ કમલે માયા લખ્ખિ: શ્રુતાસર્વા.”

ઉપરોક્ત ઉદાહરણો દ્વારા મધ્યકાલીન અને અર્વાચીન પ્રણાલિકા અનુસાર કવિના નામની સાથે અન્ય વિગતો ઉપલબ્ધ થાય છે.

જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં બાહ્ય આકાર જોઈ શકાય છે પણ તેનો આંતર દેહ ગઝલના ભાવને સ્પર્શતો નથી. કેટલીક ગઝલો તો માત્ર માહિતી પ્રધાન છે તો વર્ણી અન્ય ગઝલોમાં આકારની સાથે અંતસ્તત્વ પણ રહેલું છે. તેમાં રસ-ભાવ-ચિંતન જેવાં લક્ષણો જોઈ શકાય છે. જૈન સાહિત્યની ગઝલોનો અભ્યાસ કરતાં એમ લાગે છે કે લગભગ ૩૧૫ વર્ષ પહેલાં સ્થળ વર્ણનની માહિતી પ્રધાન અને વર્ણનાત્મક ગઝલો રચાઈ હતી ત્યાર પછી ક્રમશઃ વિષય વૈવિધ્ય અને રસ-ભાવ પૂર્ણ ગઝલો રચાઈ છે.

સમકાલીન મુસ્લિમ શાસનના પ્રભાવથી ગઝલો રચી હોવાનું માનવામાં આવે છે, તેમ છતાં આ શાસનકાળ વીતી ગયો અને નવા વિષયોમાં ગઝલોની પરંપરા ચાલુ રહી છે.

તેમાં સાંપ્રદાયિકતાનું લક્ષણ હોય તે તો સ્વાભાવિક છે છતાં તેમાં માનવતા પ્રેરક વિચારોનું નિરૂપણ થયેલ હોવાથી ગુજરાતી ભાષાની ગઝલોમાં પોતાની અસ્મિતા ટકાવી રાખે છે.

જૈન સાહિત્યની ગઝલોમાં લગાગાગા ચાર આવર્તનોનો ૨૮ માત્રાનો હજજ મુસમ્મન સાલેમ છંદ કુશળતાપૂર્વક પ્રયોજાયો છે. ગુજરાતી ભાષાની પ્રારંભની ગઝલોમાં બાલાશંકર કંથારિયા, કવિ કાન્ત, મણિલાલ દ્વિવેદી વગેરે કવિઓએ તેનો જ પ્રયોગ કર્યો છે. ગુજરાતી ભાષાની ગઝલોમાં એનો રંગ, મિજાજ અને પ્રવાહિતામાં જરા પણ ઉણપ નથી. જૈન સાહિત્યનું વસ્તુ સાંપ્રદાયિક છે તેમાંથી પણ ગઝલની મસ્તી અને મિજાજ નિહાળી શકાય છે.

પ્રારંભની ગઝલોમાં પ્રાસ મેળવવા માટે શબ્દોની તોડફોડ કરીને બાહ્ય રીતે ગઝલ છે એમ દર્શાવવાનો પ્રયત્ન થયો છે. ત્યાર પછીની ગઝલોમાં આવું વલણ જોવા મળતું નથી. કવિઓએ ગુજરાતી હિન્દી ભાષાનું મિશ્રણ કર્યું છે.

અને અરબી ફારસીના વિશિષ્ટ શબ્દપ્રયોગો દ્વારા ગઝલની ઓળખાણ આપવા માટેનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જાલિમ, બંદા, મલાહ, જૌહરી, ફંદા, મજલ, કંજલ, ગમાયા, મતવાલા, મુબારક, બંદગી, સિક્ત, ઈલમ, જારી, વગેરે શબ્દપ્રયોગો ગઝલોમાં નોંધપાત્ર બને છે. ગઝલ ને અનુરૂપ લય સાધવા ઉપરોક્ત શબ્દો ઉપયોગી બન્યા છે.

આ. વલ્લભસૂરિ અને આ. લબ્ધિસૂરિની ગઝલોમાં ગુજરાતી-હિન્દી ભાષાની સાથે ગઝલના બંધને સંસ્કૃત ભાષામાં સિધ્ધ કરવાનો પુરુષાર્થ કર્યો છે. સંસ્કૃત ભાષામાં આવી કૃતિ સર્જન કરનારા આ બે કવિઓ જૈન સાહિત્યની ગઝલોની સાથે વિશેષતાઓમાં ચાર ચાંદ લગાવે છે. ઉર્દૂ-ફારસી હિન્દી-ગુજરાતી જેવી ભાષાઓમાં ગઝલ અને કવ્વાલીની રચનાઓ થાય તે તો સ્વાભાવિક છે પણ સંસ્કૃતમાં આવી રચનાઓ કરીને જૈન કવિઓએ ભાષા પ્રભુત્વનું આશ્ચર્યકારક દર્શન કરાવ્યું છે.

મત્લઅ અને મક્તઅ, રદીફ, કાફિયા વગેરેનો પણ ગઝલોમાં પ્રયોગ થયો છે. વ્યવહાર જીવનનાં દૃષ્ટાંતો - ઉપમા-રૂપક, ઉત્પ્રેક્ષા જેવા અલંકારો, શાંત, વૈરાગ્ય અને કરુણરસની અનુભૂતિ, ઉપદેશાત્મક વિચારો શબ્દાનુપ્રાસ વર્ણાનુપ્રાસની યોજનાથી સમર્થ અભિવ્યક્તિ, શબ્દવૈભવ વગેરેથી બધી ગઝલો જૈન સાહિત્યની વિવિધતા અને સમૃદ્ધિમાં ઐતિહાસિક મૂલ્ય ધરાવે છે.

સાહિત્યનો મૂળભૂત ઉદ્દેશ તો નિર્દોષ આનંદ આપવાની સાથે માનવ કલ્યાણની ઉદાત્ત ભાવનાનો રહેલો છે તે જો ચરિતાર્થ થતો હોય તો પછી ગદ્ય-પદ્યનો કોઈ ભેદ રહેતો નથી. પદ્યના પ્રકારોમાં ગઝલ પણ પોતાની અસ્મિતા ટકાવીને જનસાધારણને ચિંતનાત્મક અને વિચારાત્મક ભાથું પૂરું પાડીને માનવતાવાદી વ્યક્તિત્વ ઘડતરમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ઉપકારક નીવડે છે.

ગઝલની અભિવ્યક્તિમાં આધ્યાત્મિક વિચારો જોવા મળે છે.

“મારિક્ત અધ્યાત્મવાદ આ પ્રકારની ગઝલની વિશેષતા એ છે કે

એમાં દિવ્યપ્રેમ, લૌકિક નહિ પણ લોકોત્તર પ્રેમની ભાવનાનું નિરૂપણ થયેલું હોય છે. તેમાં કવિની વ્યંજના શક્તિ અને પ્રતીકોનું ઉપાદાન રહેલું છે ગઝલમાં અધ્યાત્મવાદ વિશેના અવતરણને અત્રે નોંધવામાં આવ્યું છે.

“ઉર્દૂના શાયર શાદ’ અઝીમા બાદીએ ગઝલમાં સૂફી વિચારધારાનો આરંભ ૨૦ મી સદીમાં કર્યો. એનો સાર એ છે કે સંસારની વિભિન્નતા એક પ્રપંચ માત્ર છે. વિભિન્ન જણાતા સમસ્ત એકાંશો એકજ શક્તિના અંશ છે. જેમને આ શક્તિ એ પ્રેમના અંશને ઊર્ધ્વ કરવા પોતાનાથી વિખૂટા કર્યા છે. પ્રેમ દ્વારાજ આ વિખૂટા અંશ પેલા મહાન તત્ત્વમાં મળી શકે છે અને જીવન લીલા સમાપ્ત થઈ જાય છે. આ વિચારસરણી ભારતીય વેદાંત સાથે મેળ ખાય છે. આત્મા પરમાત્મા વચ્ચેનો પ્રેમ, મિલનની ઉત્કટ ઝંખના, તલસાટ, જગત તરફની બેપરવાઈ, મસ્તી વગેરે એમાં રજૂ થાય છે. ઉચ્છૃંખલા કે ઉન્મત્તતા નહીં પરંતુ આંતરિક પાત્રનું છલકાઈ ઊઠવું. ઉમાશંકર જોશી કહે છે મસ્તી એટલે જગતને વ્યવહારની કાંચળી ઉતારીને ફેંકી દેવાની શક્તિ. આવી શક્તિ વગર કવિતા તત્ત્વનો પણ ઉદય અસંભવિત છે, કેમકે કાવ્ય પણ તે ઘડીએ પ્રસરે છે જે ઘડીએ આ મેળવું, આ છોડી દઉં, આની ઉપેક્ષા કરું એવી વસ્તુ માત્ર પ્રત્યેની શૂન્યતા પામ્યો હોય છે અને આનું જ બીજું નામ મસ્તી.”

સૂફીવાદના વિચારોના પ્રભાવ હેઠળ ગઝલો રચાઈ છે. સૂફીવાદે ગઝલ દ્વારા પ્રેમનું આકર્ષણ, ઊર્ધ્વગતિ અને સૌન્દર્ય જેવાં લક્ષણો વિકસાવ્યાં છે. તેનાથી ગઝલમાં બૌદ્ધિક અને ચિંતનાત્મક વિચારો સ્થાન પામ્યા છે.

પરમાત્મા મનુષ્યને પથપ્રદર્શન કરીને પ્રેરણા પણ આપે છે. ઈચ્છાઓના દમનપર સૂફીવાદ વિશેષ ભાર મૂકે છે. સૂફીવાદના વિચારો વેદાંત, બૌદ્ધદર્શન અને ભારતીય ભક્તિ માર્ગની સાથે સામ્ય ધરાવે છે. સૂફી દિવ્યપ્રેમનો ભિક્ષુક છે. સંસારના લોકોનાં દંભ જોઈને એમનું મન વિરક્ત બન્યું છે. દેવી પ્રેમને છુપાવનાર આવરણની ખોજમાં પ્રવૃત્ત થવાની આકાંક્ષા સૂફીવાદમાં મહત્વની છે. અહંકારને ઓગાળવાથી દિવ્યપ્રેમની અનુભૂતિ થાય અને તન્મયતા આવી

જતાં ભક્તિ રસમાં અનન્ય આનંદની અનુભૂતિમાં જીવન વ્યતીત થાય છે. સૂફીવાદની વિશેષતા દર્શાવતા કેટલાક વિચારો જોઈએ તો -

“સત્યની પ્રાપ્તિ એ જ જીવનનો ઉદ્દેશ છે.”

બાહ્યસૃષ્ટિ સારહીન છે. આંતરિક જ્યોતિ પથપ્રદર્શકનું કામ કરે છે. અને અંતિમ પ્રકાશ તરફ દોરી જાય છે.

આની પ્રાપ્તિ કેવળ આત્મ પ્રકાશ દ્વારા થઈ શકે છે. યોગાભ્યાસ દ્વારા પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. જેથી કંઈક અનુભવ પ્રાપ્ત થાય છે. ખાસ કરીને જ્યારે સાંસારિક અસ્તિત્વનું ભાન રહેતું નથી ત્યારે સિધ્ધિની અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે. જ્યારે સીમિત આત્મા મહાન જ્યોતિમાં મળી તેમાં વિલીન થઈ પોતાને વીસરી જાય છે ત્યારે જ આ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે.

આ અભ્યાસ સ્વયં શક્ય નથી. ગુરુનું હોવું અતિ આવશ્યક છે. યાત્રા આંતરિક અને માર્ગ અદૃષ્ટ છે. જે આ માર્ગ પર ચાલી ચૂક્યો હોય તેજ પથપ્રદર્શક થઈ શકે છે. એવી વ્યક્તિ મુક્ત હોય છે.

ઘણી શોધ પછી ગુરુ મળે છે અને તે ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય છે જ્યારે જિજ્ઞાસા પિપાસા ઉત્કટ હોય. તેની ઓળખ કઠિન છે. પરંતુ સમય અનુકૂળ થતાં તે સ્વયં ઓળખાઈ જાય છે.

ગુરુમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા અતિ આવશ્યક છે. અને ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન શીઘ્ર ફળદાયી નીવડે છે. વિશ્વાસથીજ શિષ્યનો માર્ગ પ્રકાશિત થઈ ઊઠે છે. તેને દૈવીદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે. અને અંતે તે પ્રેમસાગરમાં મગ્ન થઈ જાય છે. (૧૭)

“સૂફી માટે દરિદ્ર પણ પવિત્ર અને તપમય જીવન જરૂરી છે. આત્મ નિરીક્ષણ તેમજ મનની એકાગ્રતા અનિવાર્ય છે. જેનાં સાધન સદ્ગુરુ દ્વારા જ મળે છે. પોતાના ધ્યેયને વરેલા સૂફી આને પુષ્ટ કરે છે. તેમનો અનુભવ દિવ્યજ્ઞાનની સમાન તર્ક અને બુધ્ધિથી પર છે. તેમ છતાં તેમની શ્રદ્ધાની

આધારશીલા હોવાથી તે અંતર્ગત સત્ય જ કહેવાશે. તર્ક અને બુધ્ધિથી પર જે એક અગોચર સત્ય છે. તેમાં જ સૂફીઓ વિશ્વાસ રાખે છે. તેમની સાધના ત્યાં સુધી પહોંચવું અને સિધ્ધિ તેમાં એકાકાર થવું તે છે.” (૧૮)

સૂફીવાદના ઉપરોક્ત વિચારો જૈન સાહિત્યની પ્રભુવિષયક, ઉપદેશાત્મક અને વૈરાગ્યપ્રેરક ગઝલોના સમર્થન માટે મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. તપ, ત્યાગ, ઈન્દ્રિય દમન, અનાસક્ત ભાવ, સાધના-યોગાભ્યાસ, આત્માનુભૂતિ જેવા વિચારો ધર્મમાં કેન્દ્રસ્થાને છે એટલે જૈન કવિઓએ પોતાની ગઝલોમાં આધ્યાત્મિક વિચારોને કલાત્મક રીતે ગૂંથી લીધા છે. એ દષ્ટિએ વિચારતાં તેમાં સાંપ્રદાયિકતાને ગૌણ કરીને વિચારસૃષ્ટિ તરફ લક્ષ રાખવું જોઈએ તોજ જૈનસાહિત્યની ગઝલોને યથોચિત ન્યાય મળી શકે. ગઝલના સમકાલીન કાવ્યરૂપોનો અભ્યાસ સંલક્ષ્ય બને તે માટે કેટલીક વિગતો અત્રે આપવામાં આવી છે.

કસીદા= પ્રશસ્તિ કાવ્ય. રાજામહારાજાઓની, ખલીફા, અમીર-ઉમરાવોની બિરુદાવલી ગાવામાં આવે તેવી ગુણગાથા.

મસનવી= કથાકાવ્ય. તેમાં કોઈ ઐતિહાસિક ઘટના કે પ્રેમકથાનું વર્ણન દ્વારા નિરૂપણ કરવામાં આવે છે.

મસિયા= શોક કાવ્ય. યુધ્ધ કાવ્યનો વિષય અને તેનો વિસ્તાર થતાં મૃત્યુ-જન્ય શોક-વિરહની ભાવનાને વ્યક્ત કરવામાં આવે છે.

જૈન સાહિત્યની કેટલીક ગઝલોમાં પ્રસંગનું નિરૂપણ થયું છે, તે લઘુકથા સમાન આસ્વાદ્ય છે. આવી ગઝલો મસનવી સાથે સામ્ય ધરાવે છે. કવિ પ્રભુદાસની નેમનાથની ગઝલમાં નેમનાથ રાજુલનો ત્યાગ કરે છે અને અંતે મુક્તિ પામે છે તે પ્રસંગ કેન્દ્ર સ્થાને છે.

“રાજુલ કહે નાથ ગએ સાથ પરહરી
નહીં અર્જ મેરી ગર્જ કછુ દીલમેં ધરી. રાજુલ” ૧૧૧૧

[૩૪]

કસીદા જેવી રચનાઓની દષ્ટિએ વિચારીએ તો જૈન ગઝલોમાં ગુરૂ અંને પરમાત્માને કેન્દ્રમાં રાખીને એમનો ગુણાનુવાદ, મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે. પ્રભુ પ્રત્યેના સમર્પણ ભાવથી શરણાગતિની પણ અભિવ્યક્તિ થયેલી છે. નીચેનાં ઉદા. ઉપરથી આ વિગત વધુ સ્પષ્ટ થાશે.

કવિ હંસસાગર

“શાંતિજિન શાંતિનાદાતા, તુજાગમ બિંબ જગ ત્રાતા
દુઃખિત ભરતે કામાદાતા, ગુરુ નિર્ગૃથ વિચરતા.”

કવિપંડિત વીરવિજયજી

“સાંઈશું દિલ લગા પ્રાની, નિસાનું પર નવા બાની;
કરો ઘટ જલ ભરી જૈસા, ભરૂસા પિંડા કા તૈસા.”

“પ્રભુ જેવો ગણો તેવો, તથાપિ બાલ તારો છું
તમે મારા જેવા સમા લાખો, પરંતુ એક મારે તું”

આ. કલાપૂર્ણસૂરિ

“ભૂલો પડ્યો છું ભવમહીં, ભગવાન રાહ બતાવજો,
જનમો જનમ ને મરણનાં, સંતાપથી ઉગારજો.”

મુનિ ધુરંધરવિજય

“દિનરાત ઝૂરું તોય વ્હાલા કેમ રીઝતો નથી ?
અવિરત ઝરે આંસુનયનથી તોય ભીંજતો નથી.”

આ. દક્ષસૂરિ

“પતિતપાવન તરન તારન, દુઃખી કે દુઃખ નિવારણ
અનાથોં કે સદા પાલન, કરો ભવ પાર ઉતારન.”

આ. વલ્લભસૂરિ

પારસપ્રભુ નાથ તૂં મેરા, રટું મેં નામ નિત તેરા
વિના તુમ નાથ જિન રાયા, ભવો ભવ દુઃખ બહુ પાયા.

“તૂંહી ભવ દુઃખકાલંજન, તૂંહી ભવિ જીવકારંજન,
જગત આધાર તું કહિયે, નિરંતર શરણ તુમ લહિયે”

આ. લબ્ધિસૂરિ,

“ભજો મહાવીર કે ચરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં,
જગતમેં દેવ આલી હેં, સુરત સબસે નિરાલી હેં ”

આ. વલ્લભસૂરિ

“તૂંહી બ્રહ્મા તૂંહી વિષ્ણુ તૂંહી શંકર તૂંહી પારસ,
દેવાધિદેવ નિર્દોષી, પ્રભુ ગુણ કે ભંડારી હે.”

પરમાત્માનું સ્વરૂપ, ગુણો અને તેનો પ્રભાવ કે ચમત્કાર દર્શાવતી પંક્તિઓ આધ્યાત્મિક ગઝલ પર પ્રકાશ પાડે છે.

મસિયા. આ પ્રકારની કૃતિમાં મૃત્યુના વિરહથી ઉદ્ભવતા શોકનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે. તેમાં ગુરુ પ્રત્યેનો અપૂર્વ સ્નેહ, શ્રદ્ધા, ભક્તિ અને ઉપકારની ભાવનાને વ્યક્ત કરવામાં આવે છે.

આ. વલ્લભસૂરિની ગુરુ વિષયક ગઝલ જોઈએ તો -

“વિના ગુરુ રાજકે દેખે, મેરે દિલ વેકરારી હેં
મહાઉપગાર જગ કરતા, તનુ ફનાહ સમજ કરકે,
જ્યાવલ્લભ ચાહતા હે, નમન કર પાંઉ પર પડકે.”

કવિ નાગરની ગુરુ જીવિજયના અવસાનની કવ્વાલી જોઈએ તો -

“અમોને લાડમાં લાલી, પઢાવ્યા પુત્રવત્ પાળી,
અચાનક યું ગયા ચાલી, અમોને છેક ગયાં ભૂલી.”

“હજારો મેદની જામી, મલી ગુરુ ભકિતને કાજે,
વીરહ અમોને થયો, આજે દાદાગુરુ અમારા યું
અમોને છેક ભુલી ગયા.”

જૈન સાહિત્યની ગઝલોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરતાં એમ ફલિત

થાય છે કે એ પ્રારંભકાળની ગઝલોની સાથે સમાન કક્ષાએ સ્થાન પામી શકે છે. એટલે જૈન સાહિત્યની ગઝલો કાવ્યપ્રકારની સમૃદ્ધિમાં વિવિધતા દ્વારા નવો રંગ જમાવે છે.

ધાર્મિક સાહિત્યની એક મર્યાદા ગણો કે વિશેષતા ગણો તો તેમાં ઉપદેશનું વલણ મહત્વનું દેખાય છે. મમ્મટે કાવ્યપ્રકાશની રચનામાં કાવ્યનાં પ્રયોજનો દર્શાવતાં ઉપદેશનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ ઉપદેશ કાંતાસંમિત, મિત્રસંમિત અને પ્રભુસંમિત એમ ત્રણ પ્રકારનો છે. ધર્મગ્રંથોને આધારે વિવિધ પ્રકારનું સાહિત્ય સર્જાયું છે તેમાં પ્રભુસંમિત ઉપદેશ છે. ભારતીય સંસ્કૃતિની ઉજ્જવળ પરંપરાનું અનુસંધાન સાહિત્ય દ્વારા ઉપદેશાત્મક અભિવ્યક્તિનું છે તે યથાર્થ લાગે છે.

મિત્ર અને કાંતાસંમિત ઉપદેશ તો માત્ર આ જ જન્મમાં લાભદાયક નીવડે જ્યારે પ્રભુસંમિત ઉપદેશ તો ભવોભવના ભાથાની ગરજ સારે છે. પ્રભુની દિવ્યવાણીનો પ્રભાવ જન્મ જન્માંતરોના દુઃખ દારિદ્ર્ય અને શોકને દૂર કરીને આત્મસ્વરૂપ પામવા, પૂર્ણત્વ પામવા માટેનો રાજમાર્ગ દર્શાવે છે. તેનો ઉપકાર ચિરસ્મરણીય છે.

"The divine speech of Lord is the heartiest blessings to the mankind for the development of Spiritual Stage in life"

ધાર્મિક સાહિત્યના પાયામાં જીવન સાથેનો અવિચ્છિન્ન સંબંધ રહેલો છે. સાહિત્યમાં કલા, કલા માટે અને કલા જીવન માટેના વાદ વિવાદમાં નહિ પડતાં કલાનો જીવન સાથેનો સંબંધ સ્વીકારવો યોગ્ય લાગે છે.

આ પ્રકારનું સાહિત્ય માત્ર પ્રચારલક્ષી નથી પણ માનવના આચારને આત્મલક્ષી બનાવવામાં મૂલ્યવાન પ્રદાન કરે છે, તે દષ્ટિએ ધર્મના સાહિત્યની ઉપેક્ષા કરવી ઉચિત નથી. તેમાંથી નિષ્પન્ન થતી વિશ્વના સર્વ જીવોના કલ્યાણની વિશાળ ભાવના તરફ સૌ કોઈને પૂજ્ય ભાવ થાય તેવી ઊંચી ક્ષમતા ધરાવે છે.

Let Your life lighty dance on the edges of time, like a dew drop on the tip of a leaf (Rabindranath Tagore)

સંદર્ભ સૂચિ

નં. ૧ થી ૪	ગુજરાતી સાહિત્યનાં સ્વરૂપો.	પા. ૬૨૮
નં. ૫-૬	ગુજરાતી સાહિત્યનાં સ્વરૂપો.	પા. ૬૨૯
નં. ૭	છીપનો ચહેરો-ગઝલ	પા. ૨૨૫
નં. ૮	છીપનો ચહેરો-ગઝલ	પા. ૧૮૧
નં. ૯, ૧૦, ૧૧	છીપનો ચહેરો-ગઝલ	પા. ૧૮૩
નં. ૧૨	છીપનો ચહેરો-ગઝલ	પા. ૧૮૬
નં. ૧૩	ગઝલનું છંદશાસ્ત્ર	પા. ૧૫૭/૧૫૮
નં. ૧૪	મધ્યકાલીન સાહિત્યનાં સ્વરૂપો	પા. ૬૨૮
નં. ૧૫	પટ્ટાવલી સમુચ્ચય	પા. ૮૫
નં. ૧૬	ગુજરાતી ગઝલની સૌંદર્ય મીમાંસા	પા. ૪૪
નં. ૧૭, ૧૮	ગુજરાતી ગઝલની સૌંદર્ય મીમાંસા	પા. ૫૩

પ્રકરણ -૩

વિભાગ -૧

કવિ પરિચય અને ગઝલો

૧. કવિ ખેતાજી

ખરતર ગચ્છના જૈન સાધુ (યતિ) અને ખેમાજીના શિષ્ય. એમનું મૂળવતન વડનગર હતું. તેઓ ૧૮મી સદીના મધ્યકાલીન સમયના કવિ હતા.

‘ચિતોડ રી ગઝલ’ સં. ૧૭૪૮માં ખરતરગચ્છીય કવિ ખેતાએ રચી છે. કોઈની પાસે શ્રવણ કરીને નહીં પણ જાતપરિચય ઉપરથી આ ગઝલ લખી છે. : (‘કહિયે સિફત કહો કેસિ કિ, આંખ્યું દેખીયૈ એસી કિ’). વળી ત્યાં ‘નવસે ઝિલ્લરુકા નાદ, પરખત ગુંજતે પરસાદ: નીધરસે ઢોલ નગ્ગારા કિ, વાજિંત્ર વાજતે સારા કિ’-એમ નગરની આબાદી વર્ણવી છે:-

(દુહો)

“ચરણ ચતુર્ભુજધારિ ચિત, અરુ ઠીક કરૌ મન ઠોર:
ચોરાસી ગઢ ચક્કલે, ચાલો ગઢ ચિતોર.”

(ગઝલ)

ગઢ ચિતોડ હૈ વંકા કિ, માનું સમંદમે લંકા કિ:
જૈસી દ્વારિકા, હરિદ્વાર, ગંગા, ગોમતી, ગિરનાર:
બદરીનાથ, તટ કેદાર, ઈકલિંગ તેતલા અવતાર.
કસબા તલહટી એસી કિ, દિલ્લી આગર જૈસી કિ :
ખરતર જતિ કવિ ખેતા કિ, આંખે મોજસું એતા કિ:
સંવત સતરસૈ અડતાલ, સાવણ માસ રિંતુ વરસાલ
વદિ પખવારઈ તેરી કિ, કીની ગજલ પઢિયો ઠીકિ.

[૩૯]

(કલશ)

“પઢો ઠીક બારીક સું પંડિતાણેં, જિન્હાં રીત સંગીતકી ઠીક માણેઃ
ચારોં ખૂંટ માલૂમ ચિતોડ ચાવિં, જિહાં ચંડિકાપીઠ ચામુંડ માઈ.”

‘ઉદયપુર રી ગઝલ’: સં. ૧૭૫૫-૧૭૬૭ સુધીમાં થઈ ગયેલા રાણા જયસિંહના પુત્ર અમરસિંહના વખતમાં રચાઈ છે. તેનો રચનાર પણ કવિ ખેતા છે. એમાં ઉદયપુરનું સ્થાનિક વર્ણન છે; એના મંગલાચરણમાં પણ ચિત્તોડની ગઝલની જેમ એકલિંગજી તથા ‘નાથદ્વારા’ના ‘નાથ’-જે શ્રીનાથજી કહેવાય છે-તેનું સ્મરણ કર્યું છે:-

(દૂહા)

“જપૂં આદિ ઈકલિંગજી, નાથદુવારૈ નાથ;
ગુણ ઉદયાપુર ગાવતાં, સંતો કરો સનાથ.
સુધન અંબ ગિરિવર સધન, શિખર રમે સુરરાય;
રાઠસેન સુપ્રસન રહી, પ્રથમ નમતાં પાય.”

(ગઝલ)

સમરું દેવતા સગલા કૂ, ગણપતિ આદિ દસ અગલા કૂ:
હાજર માત હરસિદ્ધિ કૂ, સારદ માત વરસિદ્ધિ કૂ.
પીછે તલાવ પીછોલા કૂ, કરતા લહિર કિલ્લોલા કૂ,
મોહન મંદર બાદર-મહિલ, અંદર ખૂબ ઉજલ અહલ.
માંહે રહિતે મગરમચ્ચછ, કૂરમ કમચ્ચ દાદુર કચ્ચ:
સારસ હંસ બતકા સોર, મધુરે મોરકે જિંગોર.
નરપતિ બૈઠ કર નાવાકૂ, દેખત સૈલ દરીયાવા કૂ
પનઘટ પ્રકટ પનીહારી કૂ નિરમલ નીર ભરિ ઝારી કૂ,
ગૌરી સીસ કરિ ગાગર, ચશમું ડાર કે કાજર.
કેસા સંગ હે કેસરકૂ નીકી નથ નકવેસર કં;
પાઈક પાયમે ઠમકૈક, ઝાંઝર નેવરાં ઝળકે ક.

[૪૦]

ભર સિર કુંભ બીંદલી ભાલ, ચલતી મસ્ત મદભર ચાલ;
 મુખ સુ' દૂર કર ચાદરકૂ, નિકસ્યાં જયું બાદરકૂ
 લાયક જસ મુખ લાજ, સુનહુ તારીફ સહિરકી,
 ગુનિયન સુન કે ગઝલ, નિજર કર નેક મેહરકી,

કવિ ખેતાજીની સ્થળ વર્ણનની ગઝલો મધ્યકાલીન પરંપરાને અનુસરીને રચાઈ છે. કવિએ દેશીને બદલે ગઝલનો પ્રયોગ કરીને રચના કરી છે.

૨. કવિ નિહાલચંદ

મધ્યકાલીન સમયના ૧૮મી સદીના સાધુ કવિ. તેઓશ્રી પાર્શ્વચંદ્ર ગચ્છના હર્ષચંદ્રગણિના શિષ્ય હતા. સંસારના સંબંધથી લઘુ બંધુ હતા.

‘બંગાલ દેશકી ગઝલ’ : કવિ નિહાલકૃત સં. ૧૭૮૨ થી ‘લપના અરસામાં રચાઈ છે : એમાં મુખ્યત્વે મુર્શિદાબાદનું વર્ણન છે: અને એ કાળ, ઇતિહાસપ્રસિધ્ધ શિરાજ-ઉદ્-દૌલાનો શાસનકાળ હતો. દેશનું, દેશના લોકોનું, તેના આચારવિચાર, વણજવેપાર વગેરેનું તથા પ્રસિધ્ધ દર્શનીય સ્થળોનું વર્ણન પણ આ ગઝલમાં સમાવેલું છે. કાસમ બજાર અને સયદાબાદની વસ્તીમાં ગુજરાતી લોકો રહેતા હતા : અને એમની સાથે જ જે જે ‘ટોપીવાળાની જાત’ કહેવાય છે તેવા પરદેશી વ્યાપારીઓ અને સોદાગરો આરબ, આરમની, અંગરેજ, હબસી, હુરમજી, ઉલંદાજ, સીદી, ફરાસીસ, અલેખાન, મુગલ, પઠાન-રહેતા હતા. આ વર્ણન ગુજરાતના સાંસ્કૃતિક ઇતિહાસ માટે ઉપયોગી છે. કવિએ બંગાળી લોકોના ‘દિલમાં દયા હોતી નથી’ એવો ઉલ્લેખ કર્યો છે; કારણ કે મત્સ્યજીવી બંગાળીઓની હિંસા જૈન યતિને ન જ ગમે.

(દુહા)

“શ્રી સદ્ગુરુ સારદ પ્રણામી, ગવરી પુત્ર મનાય;
 ગજલ બંગાલા દેશકી, કહુ સરસ બનાય.

[૪૧]

(ગજલ)

અવલ દેસ બંગાલા કિ, નદીમાં બહુત હે નાલા કિ :
સકડી ગલી હે જહાં જોર જંગલ ખૂબ ધીરે ચહુ ઓર
નવલખ કામરુ ઈક દ્વાર, દસ્તક વિના નહિ પૈસાર;
બાએ હાથ વહતી ગંગ, દક્ષિણ ઓર પરબત તુંગ.
વસતી કાસમા બાજાર, સદાબાદ ખગડા સાર
રહેતે લોક ગુજરાતીક્ ટોપીવાલ જેતી જાતિક
આરબ આરમની અંગરેજ હબસી હુરમજી ઉલદેજ
સીદી ફરાસીસ અલેમાન સોદાગર મુગલપઠાન
કોઠી કુપનીકી જોર, દમડે લગે લાખ કિરોર.
ગજલ બંગાલા દેશકી ભાષિત જતિ નિહાલ
મુરખકે મન ના વસે, પંડિત હોત ખુશ્યાલ.

ચિતોડ રી ગજલ

“મુંબઈના કાથા બજારમાં આવેલા અનંતનાથજી જ્ઞાન ભંડારમાંથી ઉદયપુર, બંગાલ અને ચિતોડની ગજલ પ્રાપ્ત થઈ હતી. બંગાલ દેશની ગજલ ભાષા અને વર્ણનની દષ્ટિએ મહત્વપૂર્ણ છે. ચિતોડની ગજલની પ્રત ૩ પાનામાં છે. તેના પત્રો ઘણાજ ચોંટી ગયેલા છે તથા અક્ષરો ભૂંસાઈ ગયા છે. તેમ છતાં ખૂબ ચીવટરાખીને તેની પ્રેસ કોપી તૈયાર કરી હતી. મુંબઈથી વિહાર કરીને નાગપુર ગયો ત્યારે ત્યાંથી ભંડારમાંથી ૧ ગુટકામાં પુસ્તકાકાર પ્રત, ૩ પાનામાં સુંદર અક્ષરો વડે આલેખિત મળી આવી. ગજલ શુદ્ધ છે. આ પ્રત પરથી પ્રેસ કોપી તૈયાર કરી. ઉપરોક્ત બે પ્રતના આધારે ચિતોડની ગજલનું સંશોધન કરીને પ્રગટ કરવામાં આવી છે. આ ગજલ ઐતિહાસિક અને ભાષાની દષ્ટિએ મહત્વની છે.”

પા. ૪૬૮ જાન્યુ-માય

લેખક : મુનિ શ્રી કાંતિસાગરજી
શ્રી ફાર્બસ ત્રૈમાસિક- વર્ષ-૧૯૪૧

[૪૨]

૩. કવિરાજ શ્રી પંડિત દીપવિજયજી

૧૯મી સદીના પ્રથમ તબક્કાના કવિ બહાદુર પંડિત દીપવિજય વડોદરાના વતની હતા. એમના સંસારી જીવન અને માતા-પિતા વિશે કોઈ માહિતી ઉપલબ્ધ નથી. કવિશ્રી આણસૂરગચ્છના પં. પ્રેમવિજય ગણિના શિષ્ય પં. રત્નવિજય ગણિના શિષ્ય હતા.

કવિની કૃતિઓને આધારે એમનાં ગદ્યપદ્ય સાહિત્યનો પરિચય મળે છે. વડોદરાના ગાયકવાડ રાજાએ દીપવિજયને કવિરાજનું બિરૂદ આપ્યું હતું અને ઉદયપુરના રાજા માનસિંહે કવિ બહાદુરનો ઈલ્કાબ આપ્યો હતો.

દીપવિજયે વટપદ્ર, સુરત, ખંભાત, જંબુસર, સિનોર, પાલનપુર વગેરે શહેરોનું વર્ણન કરતી ગઝલોની રચના કરી છે. એમની સર્વોત્તમ કૃતિ સોહમકુળ પટ્ટાવલીરાસ છે. જેમાં સુધર્માસ્વામીથી પ્રારંભ કરીને પોતાના ગુરુ સુધીના પ્રભાવક આચાર્યોનાં જીવન અને કાર્યોનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

કવિની અન્ય કૃતિઓમાં વિજય લક્ષ્મીસૂરિ સ્તુતિમાળા ચંદરાજા અને ગુણાવળીને પત્ર, રોહિણી તપ, સ્તવન, કાવી અને કેસરિયા તીર્થ સ્તવન, અબોલડાનું સ્તવન, મુનિવંદના અને રોટીની સજ્જગાય ઉપરાંત ચૈત્યવંદન, સ્તુતિ, ગહુલીઓની રચના કરી છે. એમની કૃતિઓ રસ, અલંકાર, ભાવ અને ભક્તિ રસથી સમૃદ્ધ છે. કવિનું પૂજા સાહિત્ય ભારતીય સાંસ્કૃતિક ને ધાર્મિક વારસાને વ્યક્ત કરે છે. અષ્ટાપદની પૂજા, નંદીશ્વરની પૂજા અને અડસઠ આગમની પૂજામાં કવિત્વ શક્તિની સાથે જૈન દર્શન પ્રત્યેનો પૂજ્ય ભાવ પ્રગટ થાય છે. ચૌમાસી વ્યાખ્યાન, ચર્યા બોલ, વિચાર અને મહાનિશીથ સૂત્રના બોલ એ ત્રણ ગદ્ય રચનાઓ છે.

કવિરાજ દીપવિજયનું સાહિત્ય ભારતીય સાંસ્કૃતિક પરંપરાનું અનુસંધાન કરીને જૈન દર્શન ઇતિહાસના ભવ્ય વારસાનું આચમન કરાવે છે. એમનો સર્જનકાળ સંવત ૧૮૫૨ થી ૧૮૯૨ સુધીનો છે. ૪૦ વર્ષ સુધી સતત સાહિત્ય

સર્જન દ્વારા શ્રુત જ્ઞાનોપાસના કરીને સર્વસાધારણ જનતાને એમની કાવ્ય સૃષ્ટિમાં વિહાર કરવા માટે માર્ગ મોકળો કરી આવ્યો છે.

જૈન સાહિત્યમાં મહાવીર સ્વામી ભગવાનના હાલરડાથી દેશ વિદેશમાં ખ્યાતિ પામેલા કવિરાજ દીપવિજયની ગઝલો સ્થળ વર્ણનની છે. તેમાંથી જે તે શહેરનો લાક્ષણિક પરિચય થાય છે. અત્રે એમની ત્રણ ગઝલોનો પરિચય આપવામાં આવ્યો છે.

પાલનપુર વર્ણન

અથ ગઝલ

- સરસતિ માત ચિત્ત ધ્યાઉંકું, સદ્ગુરુ ચરણ મન ધ્યાઉંકું,
બરનું પદલવીયા પાસ, પાલનપુરી કા જસ વાસ. ૧૧૧
- બરનું આદસે ઉતપત સુષિઈં મુનિજનાં એકચિત્ત,
ગિરિવર અર્બૂદાયલ નામ, બારૌં પાજકો વિશ્રામ. ૧૧૨
- કે મુનિ ધરત નિર્મલ ધ્યાન, કે મુનિ કરત કિન્નરગાન;
કે તપ તાપતેં તપયાકું, કે જપ જાપતેં જપયાકું. ૧૧૩
- કે મુનિ ધરત ઓરધ બાંહે, બેઠે તરવરાંકી છાંહે;
રસકી કૂપિકાકે થાંન, બેઠે આસનાં ધર ધ્યાન. ૧૧૪
- ભેરું જાપ કે લેતેકું, સોના સિદ્ધકે દેતેકું;
જીહાં બહો(ત) દેવતાંકો વાસ, ઈસો અરબુદાયલ ખાસ. ૧૧૫
- સંવત આઠસેં ચોત્તિસ (૮૩૪), હુઓ નરપતાંકો ઈસ;
આસપાલ રાજા સાર, જયાકી સાખથી પરમાર. ૧૧૬
- વાતેં કોટગઢ કીનોકું, સાત પટરાજ હી કીનોકું;
વરસાં દોયસેં (૨૦૦) લગ સીમ, રહીઓ રાજ તાકો ખીમ. ૧૧૭

ફિરકે ચલુઆણકો રાજ, પાલણ ભૂપકો સામ્રાજ; પાલણ ભૂપતિ ચૌહાણ, કીનો રાજ દુકૃત જાંણ.	૧૮૧
સંવત સહસ એકે વરસ(૧૦૦૧), બેઠો તખતઅરબુદ સરસ; સિવજી નાંમ હેં અચલેશ, તાકો પોઠીયા ઉદેશ.	૧૮૨
પીતલ ધાતકી જિનમૂરત, ગાલી કીધ નંદી તુરત; સિવકે ધામ વેગેં લ્યાય, નંદી થાપીઓ મન ભાય.	૧૯૦
પ્રતિમાભંગ કે બહો(ત) પાપ, પ્રગટ્યો કોઢકો સંતાપ; પ્રાકૃમ રહિત હુઓ જામ, ગોત્રિ રાજ લીનો તાંમ.	૧૯૧
પાપી ભૂપકો નહિ ઠાંમ, નિરમુખ ફિરત ગામોગામ; દેખ્યા સીલધવ સૂરીશ, સૂરિ મુનિવરાંકા ઈસ.	૧૯૨
આપેં જગત તારનતરન, વંદે જાય તાકે ચરન; દીધો ધર્મકો ઉપદેસ, સુણીઓ ભૂપનેં સુભ લેસ.	૧૯૩
બોલે ભૂપતિ ધર ધીર, સુનિઈ જગતકે વડવીર; મિથ્યામતિકે પરસંગ, કીની જૈન પ્રતિમા ભંગ.	૧૯૪
કીનો પાપકો સંભાર, કીનો દુષ્ટકો આચાર; કીનો નરકકો આચરન કીનો પાપ અઘટિત કરન.	૧૯૫
મુંઘો સરગ સિવકો દ્વાર, છૂડો મનુજકો ઓતાર; કીનો બહુત ભવકો ભ્રમણ, કીનો બહોત જામણ મરણ.	૧૯૬
કરતેં એહ કારજ દુષ્ટ, હુઓ રાજસેં બી ભ્રષ્ટ; રહિઓ નાંડી એકે ઠામ, જડમતિ એહ કીનો કાંમ.	૧૯૭
ફલિયો તુરત ઉગર પાપ, પાયો કુષ્ટકો સંતાપ; પાયો તુરત એ ફલ પતા, દીનો જેહ પૂરવ દતા.	૧૯૮
કેતી કહું દુઃખકી વાત, સુનિઈ જગકે પિત(તા) માત; કરકે મેહેર અબ મહારાજ, મોહું તારીઈ ગચ્છરાજ.	૧૯૯

[૪૫]

- તુમ હો જગતકે તારુકુ, કહિઈં રોગકો દારુકું;
કીજેં રોગકો નિસ્તાર, મોકું તારીઈં ગચ્છરાજ. ૧૧૨૦૧
- ઈંસે નૃપતકે સુનીન બેન, બોલે સૂરિ જગકે સેન;
પ્રતિમા જૈન કીનો ભંગ, યાકો પાપ હેં વડ જંગ. ૧૧૨૧૧
- તાકું નરકકી ગતિ હોય, ફિરકેં બોધિ દુલ્લભ હોય;
પિણા તેં કિયો પશ્ચાતાપ, તાથેં જાયગો તવ પાપ. ૧૧૨૨૧
- પ્રતિમા નઈ કરકે પૂજ, જાવેં પાપ આપેં ધૂજ;
સુનકે નૃપત ગુરુકે બેન, કીની પાસ પ્રતિમા ઈન. ૧૧૨૩૧
- પૂજેં દેવ નીત નૌ વાર, મિટિઓ કોઢકો સંભાર;
ફિરકેં આબુગઢકો રાજ, પાયો બહોત હી સામ્રાજ. ૧૧૨૪૧
- પલ્લવ વૃક્ષ જેંસો જોય, તેંસો દેહ પલ્લવ હોય;
તાથે પલ્લવીયા પાસ કીનોં નાંમ ઠવણા તાસ. ૧૧૨૫૧
- સંવત સહસ્ત્ર ને ઈગ્યાર(૧૦૧૧), ફિરકેં સેંહેર વાસ્યો સાર;
પાલણપુર હેં ઓહિ જ નામ, પલ્લવ પાસજીકો ધાંમ. ૧૧૨૬૧
- દેહરો ગેંનમેં ગાજેં કું, કુમતિ માંન મદ ભાજે કું;
પ્રતિમા કનકકી રાજેં કું, પલ્લવ પાસજી ગાજેં કું. ૧૧૨૭૧
- યા વિધવરસ બહો(ત) લગ સીમ, રહિઓ નગર અવિચલ ખીમ;
પિછયૌ હુઐ જૂનો ખેડ, ફિરકે વસ્યો પાલણ નયર. ૧૧૨૮૧
- ઈંસો નયર પાલણ સેંહેંર, જાપર દેવંતાકી મેંહેંર;
કીનો આદિ બરનન એહ, ગુરુમુખ વરન સુનિઓ જેહ. ૧૧૨૯૧

કલશ-છપ્પય

શ્રી પલ્લવ પ્રભુ પાસ પાલણપુરેં બિરાજેં,

શ્રી પલ્લવ પ્રભુ પાસ સુંદર તખત દિવાજેં;

[૪૬]

શ્રી પલ્લવ પ્રભુ પાસ જનમરન ભયવારન,
 શ્રી પલ્લવ પ્રભુ પાસ સંકટ સવૈ નિવારન,
 ધરણરાજ પદ્માવતી અહનિસ્ પ્રભુહાજર રહે,
 દીપવિજય કવિરાજ બહાદર સકલ સંઘ મંગલ કરે. ॥૧॥

સોહમકુળ પદ્માવલી રાસ પા. ૮૫

‘વડોદરાની ગઝલ’ દીપવિજય રચિત હિંદીમાં છે : તેની રચના, સંવત ૧૮૫૨ માં (શ્રી ફાર્બસ સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની યાદી ભાગ ૨ માં જણાવ્યા પ્રમાણે ૧૮૫૪ માં) થયેલી. ‘સ્થલકાવ્ય’ની કોટિની આ રચના તેમાં સંગ્રહેલી તત્કાલીન માહિતી માટે ઉપયોગી છે. એમાં કવિતા નથી જ: છતાં ‘ગઝલ-રેખતા’નું સ્વરૂપ મધ્યકાલીન જૈન કવિઓએ એક વિશિષ્ટ ઉદ્દેશથી અંગીકાર કર્યું હતું તે આ ઉપરથી જાણવા મળે છે. તે વખતે વડોદરામાં ગોવિંદરાવ ગાયકવાડ રાજ્ય કરતા હતા. આ ‘ગઝલ’ની એક પોથી સં. ૧૮૫૮માં ઊતારેલી છે: બીજી એક ચિત્રાંકિત ‘વિજ્ઞપિપત્ર’માં અંતર્ગત આ ગઝલની પ્રતિ મળેલી છે. કવિ દીપવિજયે રચેલી વડોદરાની ગઝલવાળો ભાગ તેમના પૂજ્ય શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિ તરફ વડોદરાના સંઘે મોકલાવેલ મૂળ ‘વિજ્ઞપિપત્ર’માં તે ઊતારેલો છે. આ વિજ્ઞપિલેખમાં તત્કાલીન વડોદરાનાં વિવિધ દૃશ્યો અને સ્થળો, મંદિરો, બજાર, હાટ, સામૈયાનાં સ્ત્રીઓ, પુરુષો કારીગરો, મસ્જિદમાં કુરાન પઢતા મૌલવી અને ચતુર્વિધ જૈન સંઘનો પણ આ ચિત્રમાલામાં સમાવેશ થાય છે.

આ ‘વિજ્ઞપિપત્ર’ માં નીચેના બે છંદ વધારાના છે:-

“શ્રેણીબંધ હટ્ટાં, સોરે થટ્ટાં, ભરયાં મટ્ટાં, બહુ કરિયાણો:
 બહો ચીજાં વિકતે વીણજાં કરતે ગરજે ફીરતે મન જાણો:
 રાજેશ્વર રાજે, અતિહિ છાજે, ગાયકવાલ સિરિ સિરદારં
 દેસાં-સિર દેસં, અરિ ન પ્રવેશં જિન ઉપદેશં અતિફારં.

[૪૭]

પ્રજાપ્રતિપાલો, છેલછોગાલો, રઠિયાલો ગોવિંદરાવ સિરે
કમઠાં ભારે, જસ દરબારે, સેવકે લારેં, હુકમ કરે.
ગોવિંદરાવ સનૂરો, ન્યાયઈ પૂરો, રૂપ અનુરો જૂઝારં
દેસાં-શિર દેશં, અરિ ન પ્રવેશં, જિન ઉપદેશં અતિકારં.”

આ રીતે આ ‘ગઝલ’ વધારે નોંધપાત્ર છે. દયારામભાઈ કરતાં આની
રચના પચાસ-પોણોસો વર્ષ જેટલી પ્રાચીન છે, તેમાંથી અવતરણ લઈયે:-

(દુહો)

“સેવકને વરદાયિની, ભગ નિ શશી ઉવલ:
પ્રણમી વટપદ્રનયરની કહેસ્યું એક ગઝલ.
અગ્ગા માંડવા નિરખેક, દેખન વાર હી હરખેક:
બેઠે સરાફી મૌજિક, નાણાં પરખે વેંચોજીક
નીકીપોલ ઘડીઆલીક હવેલ્યાં ખૂબ મતવાલીક
ફતોસિંઘકી બારીક, ગોખૂં ગોખમેં બારીક.
નરસિંહરાવ વરઘોડેક, ખલકાં નિરખવા દોડેક.
કાર્તિક પૂનમે મેલાક, રસીઆ લેત ખેલાક.
દીપક માલ હે ઊંચીક વાતો ગગનમેં પોહોંચીક
દીપક શ્રેણી હે તાજીક, વામેં જોત હે ઝાઝી ક
ચાહે મેહ જયું મોરાક, ચાહે ચંદ્ર ચકોરાક
(ત્યોં) સંઘ સબ કરત અરદાસાક, આના પૂજ્ય! ચોમાસાક
એસી લોક કી બરણ્યાક દેખ્યાં બડોદા બરણ્યાંક
ગુનીજન હાંસીના કરનીક, ગજજલ દીપને બરનીક.

(કલશ)

પુરન કિંદ્ર ગઝલ અવલ્લ, અઢારસે બાવન ચિત ઉલાસે:
પ્રેમેય રત સમાન બરનન, સેવક દીપવિજય ઈમ ભાસેં.”

[૪૮]

વડોદરા શહેરની ભૌગોલિક માહિતી ના ઉદા. તરીકે નીચેની પંક્તિઓ નોંધવામાં આવી છે.

વટપદ્ર સેત્ર હૈ વીરાક તટણી વહંત હે નીરાક
ફિરતી ગિરદ દો કોશા (સા) ક્ કયૌ રહે શત્રુકિહૌસાક્ (૧)
આંગુરાવ દામાનીક જેસા ન્યાઈ રામાજિક
ગોલા નાલસે સંધ્યાક્કિલ્લા તેતના વંધ્યાક (૨)

મનમોહન પાર્શ્વનાથ અને શાંતિનાથ જિનમંદિરના ઉલ્લેખ સાથે સાધુ ભગવંતો ચાતુર્માસ કરીને જ્ઞાનોપાસના કરે છે. તેની માહિતી દર્શાવતી પંક્તિઓ નીચે પ્રમાણે છે.

મનમોહન - પ્રાસાદક મુરતિ રી (ઋ) ખભ અલ્હા (આહ્લા)દાક
ભવિયાં ભાવસે વંદેક ભવકા પાપ નિકંદેક (૨૧)

શાંન્તિનાથ (ચંતામળ) ભગવાનાક હે વે મુગતિકા થાનાકઃ
અભયદાનકા દાતાક જગકું દેત સુખ-શાતાક
સાગરગચ્છકા આલાક ગુરુસે નમત હૈ બાલાક
વાચક રહે ચોમાસાક કરતે ગ્રન્થ અભ્યાસક (૨૩)

ગુજરી-શુક્રવારના બજારનો સંદર્ભ આપતી પંક્તિઓ દ્વારા અવનવી ચીજો વેચાય છે તેનો પરિચય થાય છે.

ગુજરીમેં વસ્ત જ મિલતિ (જે મીલતી) ક તાંકુ બરનકું(બુ) તહતિક
ધોતિ રેસમકી કોરાં (રી) ક્ દુપટે કસબી લેહરાં (રી) ક્ (૩૭)

નરસિંહજીની પોળના ધાર્મિક લોકોનો ઉલ્લેખ કરીને જૈન ધર્મનો સંદર્ભ દર્શાવ્યો છે.

કેવલ સાહ હૈ (હે) ધાર્મિક શ્રોતા ખૂબ હૈ (હે) મમિક
સંઘમેં બહુ (બોહો) ત સાવાસિ (બાસી) ક નરસિંહ પોલકા વાસીક (૪૬)

વડોદરા શહેરના સુમસિધ્ધ સુરસાગર તળાવની ઝાંખી કરાવતી

પંક્તિઓ જોઈએ તો -

સખર ખૂબ સરસિ(સી) આક પાજાૌ બંધસે કસીઆક
સુરેસર દૂસરા ન્યારાક પાની ભરત પનિ(ની)હારાક. (૫૧)

સખર અંબૂસે મીરઆક માનું સાયરા દરીયાક
બુંદા ચલત હે દારાક જાનું રંભ અનુહારાક. (૫૨)

પનઘટ(ટ) પંથ સેવ(વે) હેતાક સહી(હી)સે કરત સંકેતાક
કુલરં કુલરાં જાતિ(તી)ક અપને રંગમેં માતિ(તી) ક. (૫૩)

જાતિ નારિઆં લારેક અપનિમાની) બાત સંભારેક
હસતિ(તી)હાથસે જાલિ(તાલી)ક દેતિ(તી)મું(મૂ)હસેં ગાલિ(લી)ક. ૫૪

ઉપરોક્ત પંક્તિઓ દ્વારા વડોદરા શહેરની વિવિધ પ્રકારની માહિતી મળે છે. સ્થળ વર્ણનની ગઝલોમાં વર્ણન એકજ પ્રકારનું જોવા મળે છે.

મધ્ય. સાહિ. ૨૫. પા. ૬૩૧

સુરતની ગઝલ

જૈન સાધુઓ એક ગામથી બીજે ગામ વિહાર કરીને જાય છે તે મુજબ દીપવિજયજી મ.સા. સુરતમાં આવ્યા અને સુરત શહેર જેવું જોયું તેવું વર્ણવ્યું છે.

કવિ ગઝલ રચનાનો સમય દર્શાવતાં કહે છે કે -

“કીનો સેહેરે બરનન, અપની દષ્ટિ દહેખ્યો જેહ”

“સતોતેર સંવતાં અઢાર માગસિર માસ દ્વિતિયા સાર,

બરન્યો દીપ શ્રી કવિરાજ, સુરત સહેરે કો સામ્રાજ.” ૥૮૨૥

કેટલીક પંક્તિઓના ઉદાહરણથી ગઝલની સાથે સુરત શહેરની વિવિધ પ્રકારની માહિતીનો પરિચય થાય છે.

સુરત શહેરના કિલ્લા અને બુરજની માહિતી આપતી પંક્તિઓ જોઈએ તો -

કિલ્લા ખૂબ હેઉં ચાક્ સી સાગરસેં સિયાક્
ગાડા વટ્ટસેં ચોડાક્ ઊંચા બુરજ હે પ્રૌઠાક્. (૬)

અલકા ભૂમઈથ આઈક્, ફિરને કોટ સેં ખાઈક્
કિલ્લે નાલ ગોલા સાજ, સેખરે હોત હે અવાજ. (૭)

બુરજેં તાલકી પાંતાંક નિરખણ હોત હે ખાતાક્
નવગજ બારગજ કે માન માનું જોગણીકો ધ્યાન. (૮)

ધણણં બાજતી ઘંટાક્ માનું મેઘકો ગડડાક્
કિલ્લે ફિરત ખાઈ ખૂબ ભરિહેં નીર સેં મહમુખ. (૯)

તાપિ છફરાંસી પતસાહ કિલ્લા દિપા દિલ્લિસાહ
કિલ્લા પાતાસાહી માંન ફરકે વાવટા અસમાન. (૧૦)

૨. રાજા નસિરુદ્દીનના રાજ્યમાં શાંતિ અને વૈભવયુક્ત જીવન વ્યવહાર ચાલે છે તેનો ઉલ્લેખ કરતી પંક્તિઓ જોઈએ તો -

બરનું સેહેરકો રાજાન નેકી રાજ હેં ગુનખાન
નસિરુદ્દિન હેં નવ્વાપ, જ્યાકો દેસ દેસોં માપ. (૨૧)

અચ્છે જૂલતે ગજરાજ માનુ મેઘ જેંસો ગાજ
નવ નવ જાત ઘોડે વ્યાંહ સોંહે સવારિકે માંહ. (૨૨)

કાબિલ કનોજી કછીક, જિનકી જાલ હે અછીક્
બહારતેગ બખસીજીક્ મમદહસન હે કાજીક્. (૨૩)

૩. આ શહેરના પ્રતિષ્ઠિત શ્રેષ્ઠિઓ અને ધનિકોનો પણ કવિએ નામોલ્લેખ કર્યો છે.

બરનું સેહેરકે સાહુકાર જ્યાકું લચ્છિકો અધિકાર
અગણિત લછમી ભારીક્ જ્યાકી અટક તરવારીક્ (૨૯)

આંતમારામ ભૂષણનામ પેંસે બહોત કોઈ તમાંમ
લછિ તેજ ભણસાલીક્ પરગટ પુન્ય પરનાલીક્ (૩૦)

લછમીવાસ નવલખાક્ સબહી બાત સેં દરખાક્
લાલી બિરહ ચુંનીલાલ લછિ તેજ થેં વડથાલ (૩૧)

કલાસાહ હેં શ્રીપત જ્યાકો લછિ પરધલવિત
ખતરી જાત દૂલાચંદ મોટરમલ્લ કુલપેં ચંદ (૩૨)

૪. દેશી રાજાઓના સમયમાં ગુજરી-બજારનો અનેરો મહિમા હતો,
સુરત શહેરમાં પણ ગુજરી ભરાતી હતી તેનો કવિ ઉલ્લેખ કરતાં
જણાવે છે કે -

ગુજરી ચીજ જ્યો મિલતીક્ તાકું બરનવુ તહતીક્
કિલ્લા પાસ હેં મેદાન ગુજરી ભરત હેં બહોમાન (૩૫)

મિસરૂ બેચતે કેઈ લાલ કજિયા મેટતે દલાલ
હિમરૂ વેચતે કિનખાબ દોસી બેચતે જરખાબ (૩૬)

છાયલ છિટકે લે તેક્ રોકડ દાંમકું દેતેક્
કાપડ બંગાલી સરતાક્ દોસી લોકહેં મરતાક્ (૩૭)

૫. જૈન ધર્મના અન્ય મતવાળા લોકો અહીં રહીને પોતાની રીતે
આરાધના કરે છે તેની નિષ્પક્ષપણે નોંધ કરી છે.

આગમ પુનમે લુંકેક્ સબસબ ગછકે સકકેક્
ઈસે ગછ ચોરાસીક્ અપને ગછમત વાસીક્ (૬૯)

ફિરકે સંવેગી કે સાધ, આગમ વાંચતે નિરૂપાધ
સાધુ સાધતે સિવપંથ પઢતે તત્ત્વ કે બહુ ગ્રંથ (૭૦)

દેવલ દિગંબરા કે સાત, યાવિધ જૈન કો વિખ્યાત
બરનું પુરાકે અહિઠાન, જ્યામેં સહસ લાખોથાંન (૭૧)

૬. જૈન અને જૈનેતર મંદિરો અને દેવ દેવીઓનો ઉલ્લેખ કરતી પંક્તિઓ જોઈએ તો -

અંબા બેહેંચરાકે થાન, આલમ કરત હેં સનમાંન,
વિષ્ણુ સિવાંકા પરસાદ વામે ગાજે ગુહિરા નાદ. (૬૨)

નીકે જૈન કે પ્રાસાદ દેખત હોત હે આલ્હાદ,
સૂરત મંડના શ્રી પાસ ફિરકે ધર્મ દેવલ પાસ. (૬૩)

સંખેસરા શ્રી જિનરાજ ઉબરવાડિ શ્રી મહરાજ,
ગોડીપાસ જિનવરદેવ સારે ભક્ત જન પ્રભુ સેવ. (૬૪)

સાંતીનાથકા દેહરાક્ માનું સિવપુરીસે રાક,
આદિનાથ જિનવર વીર, તારે ભાવં સાગર તીર. (૬૫)

ચિંતામની પારસનાથ મેલેં સિવપુરાંકો સાથ,
દેવલ બડે બેહેતાલીસ વંદે સુરનરાંક ઈસ. (૬૬)

૭. શહેરના જાણીતા વિસ્તારોનો નિર્દેશ કરતી ગઝલની પંક્તિઓ નીચે પ્રમાણે છે.

ગોપીપુરા ફિર સાહપુર હરિપુરા રૂઘનાથ
મેહેંધર મેંહેઝર રામપુર મંદર બેગમ સાથ (૭૩)

સલાતપુરા સગરામપુર, રૂસ્તમપુર સુલતાન
રૂદરપુરા અરૂ નાંનપુર નવાપુરા બડ થાંન (૭૪)

સઈદપુરા ઈદરપુરા પુરે અઢાર બયાંન
બડે બડે થાનક સરસ, ભૂમ સાત આરાંમ (૭૫)

ઉપરોક્ત પંક્તિઓને આધારે, શહેરનો પરિચય થાય છે. ત્યાંના કલાત્મક કિલ્લા, અવનવી કલ્પના શક્તિ, ઉપમા, ઉત્પ્રેક્ષા આદિ અલંકારથી શહેરના સૌંદર્યનું વર્ણન, રાજ્યવૈભવ, ગુજરીબજાર, લક્ષ્મીપતિઓ, ધાર્મિક સ્થળો અને શહેરના જાણીતા વિસ્તારોની વિગતોથી 'સુરતની ગઝલ' શહેરનો ચિત્રાત્મક પરિચય કરાવે છે.

કવિરાજ દીપવિજયનો પ્રિય વિષય ઇતિહાસ છે તે દષ્ટિએ એમની અન્ય કૃતિઓની માફક ગઝલો પણ ઐતિહાસિક માહિતીથી સભર છે. ગઝલ રચનાને અનુરૂપ લય સાધ્ય કરવાનો પ્રયત્ન, શબ્દોની તોડફોડ, અરબ ફારસી શબ્દ પ્રયોગોથી આ કૃતિ ગઝલ સાહિત્યમાં નોંધપાત્ર બને છે.

જૈન યુગ - પુ. ૪, અંક - ૩,૪

૪. કવિ આત્મારામજી

(સંવત ૧૮૯૩ થી ૧૯૫૨)
જિન શાસન પ્રભાવક
અર્વાચીન જૈન સાહિત્યના શિરોમણિ
આચાર્ય આત્મારામજી મ.સા.
યથાનામ તથા ગુણાની ઉક્તિ
ચરિતાર્થ કરનાર, કલિકાલના
તેજસ્વી સિતારાસમાન, આચાર્યોની
પરંપરામાં રત્નત્રયીના ધવલ પ્રકાશથી
જીવન ઉજમાળ કરનાર આત્મારામજી.
પંજાબના ફિરોઝપુર શહેર પાસે
લહેરા ગામ પૂ.શ્રીની જન્મભૂમિ.
સંવત ૧૮૯૩ ને ચૈત્ર સુદ-૧ના
મંગલ દિવસે અવતર્યા.
માતા રૂમાદેવી, પિતા ગણેશચંદજી,
પિતાના અવસાન બાદ
જોધમલજીને ત્યાં નિવાસ,
નવતત્ત્વ નો ધાર્મિક અભ્યાસ

[૫૪]

સંવત ૧૯૧૦માં જીવરામ પાસે
 સ્થાનકવાસી દીક્ષા લીધી.
 ૩૨ આગમ અને સંસ્કૃતનો અભ્યાસ.
 મૂર્તિ પૂજાના શાસ્ત્રીય સંદર્ભોથી
 સમર્થક બન્યા. સંવત ૧૯૩૦ મા વર્ષે
 બુદેરાયજી પાસે શ્વેતાંબરી સાધુ થયા.
 પં. મણિવિજયજી દાદાના શિષ્ય બન્યા.
 નામ પડ્યું “આનંદવિજય”
 પંજાબ, ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રમાં
 શાસનની પ્રભાવનામાં નિમિત્તરૂપ,
 જીવનનો એક સુવર્ણ સમ પ્રસંગ-
 સં. ૧૯૫૦નું વર્ષ, વિશ્વધર્મપરિષદ,
 અમેરિકાનું ચિકાગો શહેર.
 જૈન ધર્મના પ્રતિનિધિ
 વીરચંદ્ર રાઘવજી શાહને
 શાસ્ત્રીય વિગતોથી સજ્જ કર્યા.
 વિદેશમાં જિન શાસનના પ્રભાવ ને
 પ્રસારમાં સહભાગી બન્યા
 સંગીતના શોધીન -સંયમની
 આરાધના સાથે સર્જનપ્રવૃત્તિ,
 જ્ઞાનગોષ્ઠિ દ્વારા શંકા - સમાધાન.
 સંવત ૧૯૪૩માં પાલિતાણીની
 પૂણ્ય ભૂમિમાં આચાર્યપદથી
 અલંકૃત થયા.

[૫૫]

માનવ ઉત્કર્ષની યોજનામાં
 માર્ગદર્શક બની જીવનની
 સાર્થકતા કરી
 સંવત ૧૯૫૩, જે સુદ ૮ ના
 દિવસે જીવનનો અંતિમ
 શ્વાસ લઈ વિદાય થયા.
 વીસમી સદીના મહાન આચાર્ય,
 રત્નત્રયીના આરાધક કવિ
 ને માનવતાના પૂજારી,
 પારિજાતની પરિમલ સમ
 જીવન સૌરભ પ્રસરાવી
 ચિરંજીવ સ્મૃતિરૂપ બની ગયા.
 આત્માર્થી ને ઉચ્ચકોટિના કવિ
 આજે એમનાં સુકૃતની હારમાળાથી
 જનતા જનાર્દનના અંત સ્તલમાં
 બિરાજમાન છે.
 પૂજા સાહિત્ય, સ્તવન ચોવીસી,
 તત્ત્વજ્ઞાન વિષયક ગ્રંથો અને ગદ્યકાર,
 ઊંચી સર્જક પ્રતિભા ને
 સંયમ જીવન. વંદન હો નિરંતર
 કવિ પૂ. આત્મારામજીને.

૧. સિધ્ધપદ પૂજા

(ગઝલ) સિંધ-ભૈરવી-કહરબા

- ટુક ખોજ જરા મન લાય ખરા, સિધ્ધ ઓર નહીં તુ ઓર નહી.
અતિ પૂજખરા સિધ્ધ ચક્રધરા, નિજ કારણ માન અભંગ વરા,
જબ પૂજા કરે સબ પાપ ઝરે, સિધ્ધ. ૧૧૧
- ઉપાદાન તુંહી સિધ્ધરૂપ તુંહી, હે નિમિત્ત ખરો સિધ્ધચક્ર મંહી,
જબ ધ્યાતા ધ્યેય અરૂ ધ્યાન મિલે, સિધ્ધ. ૧૧૨
- બંધન છોદ અસંગ લહી, ગતિ કારણ પૂર્વ પ્રયોગ કહી,
જબ ગતિ પરિણામકા રાગ ગહે, સિધ્ધ. ૧૧૩
- એક સમય ગતિ ઉર્ધ્વ કરી, ચિરરૂપ ભયે સબ વિઘ્ન જરી,
જબ જ્યોતિસે જ્યોતિ મિલે સુધરી, સિધ્ધ. ૧૧૪
- નિર્મલ સિધ્ધશિલાથી સહી, એક જોયણ લોકનો અંત કહી,
જબ સાદિ અનંત સ્વરૂપ ગહે, સિધ્ધ. ૧૧૫
- સુખકી ઉપમા જગમેં નહી, તિણ કેવલજ્ઞાની શકે ન કહી,
જબ સહજ સમાધીકે રંગપગે, સિધ્ધ. ૧૧૬
- રૂપાતીત સ્વભાવ ધરે શુધ્ધ કેવલ જ્ઞાનહી દર્શવરે,
જબ આતમરામ આનંદ ભરે, સિધ્ધ. ૧૧૭

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૩૫

૨. (રેખતા)

- જિનવર પૂજ સુખ કંદા, નસે અડ કર્મકા ધંધ,
સુંદરભરી થાલ અનંદા, જિનાલય પૂજ જિનચંદા. જિન. ૧૧૧
- ત્રિવિધ રસ થાલ રસ ચંગા, અપુનરાવૃત્તિ ફલ મંગા,
અડદિતિ સંપદારંગા, બુધ્ધિ સિધ્ધિ શિવવધૂસં ગા. જિન. ૧૧૨

[૫૭]

પૂજભાવ ભાવસું રંગા, કરી અડ કર્મસુ જંગા,
કરી શુધ્ધરૂપ અનંગા, ઉતારી અનાદિકા ભંગા. જિન. ૧૧૩૧
કીરયુગ દુર્ગતા તંગા, કરી ફલ પૂજના મંગા,
આતમ શિવરાજ અભંગા, વિમલ અતિ નીર જિમ ગંગા. જિન. ૧૧૪૧

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ પા. ૨૯

૩. (રિખતા) કલશ

જિણ્દ જસ આજ મેં ગાયો ગયો, અઘ દૂર મો મનકો,
શત અઠ કાવ્ય હું કરકે, થુણો સબ દેવદેનકો. જિ. ૧૧૧૧
તપગચ્છ ગગન રવિ રૂપા, હુઆ વિજયસિંહગુરૂ ભૂપા,
સત્ય કર્પૂર વિજય રાજા, કામાજિન ઉત્તમ તાજા. જિ. ૧૧૨૧
પદ્મગુરૂ રૂપ ગુણ ભાજા, કીર્તિ કસ્તુર જગ છાજા,
મણિબુધ્ધિ જગતમેં ગાજા, મુક્તિ ગણિ સંપ્રતિ રાજા. જિ. ૧૧૩૧
વિજય આનંદ લઘુનંદા, નિધિ શશિ અંક હે ચંદા,
અંબાલે નગરમેં ગાયો, નિજાતમ રૂપ હું પાયો. જિ. ૧૧૪૧

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ. પા. ૭૧

૪. ગજલ-૩

વહેલા ભવિ જઈઓ રે, તુમે વહેલા વહેલા જઈઓ
વિમલ ગિરિ ભેટવા ॥ એ આંકશી ॥
હારે કાંઈ ભેટતાં ભવદુઃખ જાય
હારે કાંઈ સેવતાં સીવ સુખ થાય ॥ વહેલા. ૧ ॥
હારે કાંઈ જન્મ સફલ તુજ થાય
હારે કાંઈ નરક તિર્યચ મિટ જાય
હારે કાંઈ તન મન, પાવન થાય

[૫૮]

હાંરે કાંઈ સકલ કરમ ક્ષય થાય ॥ વહેલા. ૨ ॥
 હાંરે કાંઈ પાંચમે ભવ શિવરાજ
 હાંરે કાંઈ ઈનમે શંકા ન કાંચ
 હાંરે કાંઈ વિમલાચલ ફરસાય
 હાંરે કાંઈ ભવિ ને નિશ્ચય થાય ॥ વહેલા. ૩ ॥
 હાંરે કાંઈ નાભિનો નંદન ચંદ
 હાંરે કાંઈ છહરી પાલી જીનવંદ
 હાંરે કાંઈ દુર હોવે અધ વૃંદ
 હાંરે કાંઈ પ્રગટે નયના નંદ ॥ વહેલા. ૪ ॥
 હાંરે કાંઈ ચઉ મુખ ચડ સુખ રાશ
 હાંરે કાંઈ મોક્ષ મહેલ કીનો પાસ
 હાંરે કાંઈ ભવ વન થયો સહુ નાશ
 હાંરે કાંઈ કોઈની ન રહે ફિર આશ ॥ વહેલા. ૫ ॥
 હાંરે કાંઈ મોટા પુન્ય અંકુર
 હાંરે કાંઈ ચિન્તા ગઈ સબ દૂર
 હાંરે કાંઈ કુમતિ કદાગ્રહ ચૂર
 હાંરે કાંઈ આવ્યા નાથ હજુર ॥ વહેલા. ૬ ॥
 હાંરે કાંઈ આપણો ખરો ઉધાર
 હાંરે કાંઈ અમ આતમ આધાર.
 હાંરે કાંઈ મુજને તું અબ તાર
 હાંરે કાંઈ અવર ન શરણ આધાર ॥ વહેલા. ૭ ॥
 હાંરે કાંઈ મુજને મતિ સુવિચાર
 હાંરે કાંઈ કર્મ કરે સબ છાર
 હાંરે કાંઈ આતમ આનંદ કાર
 હાંરે કાંઈ ભવસાગર પામ્યો પાર. ॥ વહેલા. ૮ ॥

જિનગુણમણિ માળા - પા.૫૫

૫. શ્રાવક કવિ મનસુખલાલ

(સંવત ૧૮૯૯ થી ૧૯૭૭)

વીશા નીમા જૈન જ્ઞાતિનું

અણમોલ રત્ન.

પંચમહાલ જીલ્લાનું ગોધરા નગર

કવિની જન્મભૂમિ

સંવત ૧૮૯૯ના મહા વદ ૧૪નો જન્મ

માતા જયંતી અને પિતા હરિલાલ

વ્યવહારનું શિક્ષણ ને મુસલમાનની

પેઢી પર નોકરી

૧૩મું વર્ષે લગ્ન થયાં

પરિવારના ધાર્મિક સંસ્કારોનો

વારસો. શાસ્ત્ર અભ્યાસ કરી

જ્ઞાનમાર્ગમાં આગે કદમ આગે કદમ

કરતાં કવિ બન્યા.

અભ્યાસની પ્રગતિ, સ્વયંસ્ફુરણા ને

પૂર્વ ભવનો જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમ.

સાચા ગુરૂની ખોજમાં મળી

ગયા હુકમમુનિ. તત્ત્વની

શંકાનું સમાધાન કરી ગુરૂ માન્યા.

આગમ, અષ્ટપાહુક, કુરાન,

દ્રવ્યાનુયોગનો અભ્યાસ,

પ્રખર જ્ઞાની બનીને

ઉપદેશક થયા.

વ્યવહારમાંથી નિશ્ચય

માર્ગના બન્યા ઉપાસક.
 બે દીકરા - મગનલાલ અને મહાસુખલાલ.
 ધંધાની જવાબદારી છોડી
 જ્ઞાનોપાસના, સર્જન અને
 ઉપદેશમાં પ્રવૃત્ત થયા.
 અધ્યાત્મ જ્ઞાન પ્રસાર માટે
 સુમતિપ્રકાશ, સુમતિવિયલાસ
 અને સુમતિ વ્યવહારની રચના કરી.
 નવપદ પૂજાદિ સંગ્રહ
 સ્તવન ચોવીસી ગઝલ પદ
 સજ્જાય સ્તવન ચૈત્યવંદન
 ગહુંલી રચનાઓ કરી.
 જ્ઞાન અને ભક્તિમાર્ગ
 સમૃદ્ધ કર્યો.
 દાહોદમાં સ્થાયી વસવાટ
 ધર્મોપદેશ વાર્તાલાપ અને
 જ્ઞાન પ્રસારમાં
 જીવન સમર્પણ,
 તીવ્ર જ્ઞાન પિપાસા,
 દષ્ટિની ખામી છતાં
 શ્રવણ દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્તિ.
 કિંવદન્તિ અનુસાર
 સંવત ૧૯૭૭ના વર્ષમાં
 કવિનો દાહોદમાં દેહવિલય થયો.
 એમનું મૃત્યુ મહોત્સવ સમાન બન્યું.

નગરજનોએ પાલખીમાં
 દેહ પધરાવી અંતિમ વિધિ કરી.
 જીવન જીવી ગયા ને
 સૌને અધ્યાત્મ રસિક
 બનાવી ગયા, એ હતા
 કવિ મનસુખલાલ!
 મનના સુખની શોધમાં
 અનંતની યાત્રાએ પહોંચ્યા.
 ધન્ય છે એ ધરતીને.
 જનનીને અને કુળને.
 અમો સૌ ધન્ય છીએ
 અમારી જ્ઞાતિના કવિ મનસુખલાલની
 કાવ્ય સૃષ્ટિથી.

૧. (રાગ ગઝલ)

ચીદ્ જ્યોતિ કો ઉદ્યોત હોત, મમત મીટ ગયા,
 અમાન જ્ઞાન શિવ નિદાન, સુમતિ પતિ ભયો. ૧૧૧

લખી સિદ્ધ સ્યો સ્વરૂપ, આપ સુખ મયી થયો,
 ભમે ભારકું ઉતારી લહું, વિવેક પરિણયો. ૧૧૨

વિભાવ યોગ રાગ નાહી, મોહ મીટ ગયો,
 અનુભવ નિદાન પ્રગટ જ્ઞાન, રહે ન સંશયો. ૧૧૩

ધનઘાતી ક્ષીણ શુકલ લીન, વીર્ય ઉમટયો,
 મનસુખ રંગ શીવ સંગ, સેજસે રહ્યો. ૧૧૪

(સુ. વ્યવ. (પા. ૧૨૭)

[૬૨]

૨. (રાગ-ગઝલ)

- દ્રગ જ્ઞાન ચરણ સહજમેં, ન બંધ જિન કહ્યા,
મિથ્યા અજ્ઞાન કલુષ ધ્યાન, બંધ જીય રહ્યા. ૧૧૧
- વિવેક એક આત્મકો, લહીકે ભવતરો,
સુગુરુ સંયોગ આત્મભોગ, ધરી શિવ વરો. ૧૧૨
- અનંતકાલ ખોટે ખ્યાલ, ખેલી ભવ ભમ્યો,
નિગોદ નર્ક ગર્ક દુઃખ, ભોગી દિન ગમ્યા. ૧૧૩
- સહેત ચેત ચેતના ગાફીલ્ તું મત્ રહે,
નિજ નિધિ સાર દુઃખ અપાર કાહે તું સહે. ૧૧૪
- મિથ્યાત જોર ફોરી મારે, આત્મ મિત્રાકું,
સમયકત્વ જોર ફોરી પ્યારે, છેદ શત્રુ તું. ૧૧૫
- મનુષ્ય જન્મ પાય, સ્યાદવાદ જિન લહ્યા,
મનસુખ ધીર વીર થીર શીવધરે રહ્યા. ૧૧૬

સુ. વ્યવ. - પા. ૧૨૮

૩. (રાગ ગઝલ)

- સુબોધકે ઉદ્યોત હોત દૂરિત તમ હરા,
શ્રી સિધ્ધસ્યો સરૂપ લખી, અશેષ સુખ ભરા. સુબોધ. ૧૧૧
- નરિંદ ઈંદ ચંદ વ્રંદ સકલ કિંકરા,
શુધ્ધાત્મ તત્વ સેવી ભવિક, હોત ઠાકુરા. સુબોધ. ૧૧૨
- અજ્ઞાણ દર્પ કર્ત કર્મ, સહત દુઃખ બુરા,
સુજાન ધર્મ છેદિ કર્મ, વસત શિવપુરા. સુબોધ. ૧૧૩
- નરજન્મ પાય તું સદાય, સેવી ગુરુ ખરા,
કરી નિજ વિલાસ કલેશ નાશ, લહીશ સુખતરા. સુબોધ. ૧૧૪

[૬૩]

નિજાત્મ એક લહિ વિવેક ધ્યાન ધિર ધરા,
મનસૂખ ધીર વીર થીર, રહત શિવ ધરા. સુબોધ. ॥૫૧॥

સુ. વ્યવ - પા. ૧૨૮

૪. (રાગ ગઝલ)

સુહેત ચેત ચેતના, તું માનુષપણ લહા,
જિનેશસે ઉપદેશ સૂન, ગાફીલ તું ક્યોં રહા. સુહેત. ॥૧॥

અફસોસ હેં બેહોશ તું, ન સુનત ગુરૂ કંહા,
અંધસે કુધંધ ધારી, જડ જ્યું વન રહા. સુહેત. ॥૨॥

દેહાદિ મત કરત રમત, ભરમમેં વહા,
મિથ્યાત ધારિ નિજ વિસારી, વિવિધ દુઃખ સહા. સુહેત. ॥૩॥

આયુ અનિત બહુત ભીત, સુમગ નહીં ગહા,
આર્ય આય સુગુરૂ પાય, બોધ અબ લહા. સુહેત. ॥૪॥

સુબોધ પાય આત્મ ધ્યાય, મોક્ષ મગ ચહા,
ભરમ ડારી કરમ મારી, પાય સુખ મહા. સુહેત. ॥૫॥

સગુણ ધ્યાન શુકલ પાય, મેરૂ ધિર જહાં,
મનસૂખ વીર હોય ધીર, શિવ ધર રહા. સુહેત. ॥૬॥

સુ. વ્યવ. - પા. ૧૨૮

૫. રાગ ગઝલ

પ્રભુ ફજલ્ મજલ્ કરું મેં, આત્મશક્તિપેં,
કજલ સે ચિત્કો ધોઉંગા, જિનંદવેનસેં. પ્રભુ. ॥૧॥

રજલ્ રહા સુણેન શુધ્ધ, જૈન બૈનમેં,
સમજલ્ મિલાન હિરણસેં, મિથ્યાકુનેનેતે. પ્રભુ. ॥૨॥

[૬૪]

ભવાબ્ધિ જલ્મ ફૂબ રહા, લોલુપ્ત વિષયુસે,
 ન જલ્ મિલા તિસા રહા, કુભોગ તુષ્ણાસે. પ્રભુ. ૧૧૩૧
 અવલ્ સવલ્ કો માર રહા, સત્તા અજાનતે,
 અનલ્ કષાય શાંતિદાય, સુગુરૂ મોહિહે. પ્રભુ. ૧૧૪૧
 સુબોધદાય શિવ ઉપાય, બેન હમ ગહે,
 લખિ સ્યાદ્વાદ તજ વિષાદ, શુધ્ધ ન રહે. પ્રભુ. ૧૧૫૧
 દિવ્ય જ્યોત ભર ઉદ્યોત, ગુરૂ પ્રતાપતે,
 મનસુખ ચંગ શીવસંગ, રંગસે રમે. પ્રભુ. ૧૧૬૧

સુ. વ્યવ. - પા. ૧૨૮

દ. રાગ ગઝલ

સુબોધદાય શિવ સદાય, સુગુરૂ હમ લહે,
 ન માન માય સમ સદાય, વેન સમ કહે. સુબોધ. ૧૧૧
 અનંતકાલ મિથ્યા ચાલ, ગહિય દુઃખ સહે,
 શ્રી જૈન બેન સુનત સેને, નેન ખુલ રહે. સુબોધ. ૧૧૨
 કુગુરૂ જોર કરત શોર, કુગતિ ચહિ રહે,
 છોરી ધર્મ કરિ કુકર્મ, ભર્મમે વહે. સુબોધ. ૧૧૩
 વ્રત પંચ ધાર પંચાચાર, આત્મરતિ લહે,
 પર આશ ડારી મોહ મારી, નહિ વિકથ ચહે. સુબોધ. ૧૧૪
 વિરાગી લાગી અરૂ સોભાગી, શુધ્ધ પદ ગહે,
 સિધ્ધાંત જાણ ગુણ નિધાન, યોગ થિર વહે. સુબોધ. ૧૧૫
 અનેકાન્ત બોધ આત્મ શોધ, મોક્ષ મગ વહે,
 નિજબલ અમાન શિવ વિધાન, અમિત સુખ લહે. સુબોધ. ૧૧૬
 તજી આર્ત રુદ્ર કુમતિ મૂદ, પરિસહ સહે,
 ધરી ધર્મ શુકલ ધ્યાન જ્ઞાન, પાઈ થિર રહે. સુબોધ. ૧૧૭

ન સંગ અન્ય તપ સધન, ચરણ ચરી રહે,
 જનબોધિ શુધ્ધ કરત બુધ્ધ, કુમતમદ દહે. સુબોધ. ॥૮॥
 કરે સંઘ સાર કુમગટાર, પ્રેરતે રહે,
 યહ યુગપ્રધાન જિન સમાન, મુનિશ એ કહે. સુબોધ. ॥૯॥
 સુનય વિશાલ વય રસાલ, તત્વ શુધ્ધ કહે,
 ધરી વિનય લક્ષ હોય દક્ષ, પરમ પથ ગહે. સુબોધ. ॥૧૦॥
 તજી વિભાવ ભજી સ્વભાવ, કામ મદ દહે,
 ગુણ છતીશ ધામ પદ વિરામ, તિભવ શિવ લહે. સુબોધ. ॥૧૧॥
 કરી બહુત માન ગુણ, વિધાન જય વિજય કહે,
 આણ ચલત સ્તુતિ કરત, મનસુખ શિવ લહે. સુબોધ. ॥૧૨॥

સુ. વ્યવ. - પા. ૧૩૦

૭. ગઝલ

પ્રતક્ષ દક્ષ જ્ઞાન લક્ષ ચેતના જાગી,
 મમતા રાંડ મોહ ભાંડ સંગ લે ભગી. પ્રતક્ષ. ॥૧॥
 ભયે દરશ ભોર ગયે ચોર, પ્રથમ સગી લગી,
 આનંદ કંદ જાતિ અમંદ, શિવ સુરસ પગી. પ્રતક્ષ. ॥૨॥
 કધાય જાય પ્રગટ ન્યાય, સમદયા વગી,
 જીણંદ વેલ લખત ચેન, વીર્ય ઉમગી. પ્રતક્ષ. ॥૩॥
 ગુણ વિશેષ પજજ અશેષ કાર્ય મેં લગી,
 જડતા જાય સુખ સધાય, પાય રસ ખગી. પ્રતક્ષ. ॥૪॥
 પ્રસંગ ડારી મોહ મારી, પરપરિણતિ ત્યગી,
 શુધ્ધાત્મભાવ લહી સુદાવ, કુમતિ નહીં ઠગી. પ્રતક્ષ. ॥૫॥
 લહી સુસાર પુરુષાકાર, સાર જિન મગી,
 મનસુખ છેક ગ્રહિ વિવેક, ટેક શીવ જગી. પ્રતક્ષ. ॥૬॥

સુ. વ્યવ - પા. ૧૨૭

[૬૬]

૮. (રિખતો)

- દીખા મુખ આજ પીઉં તેરા, ગયા ભ્રમ તાપ દુખ મેરા.
ભઈ વ્રતી સકલ શાંત મેરી અમીય ભરી નેનમં તેરી
છુટા પરભાવકા ઘેરા ક્રિયા નિજ સ્થાનમં ડેરા. દીખા. ૧૧૧૧
- ખબર સબ અન્યકી પુછે અકલ મોય આપમં સૂજે,
આનંદ અધીત પદ મેરા, કરત. દીખા. ૧૧૨૧
- આકુલ મન મોહસે જેનું, અલાખ બિન ઓર નહિ ચેનું,
નહીં મોયે દેન હે કેરા, અધરસે લેન કહા મેરા. દીખા. ૧૧૩૧
- મેરા સબ મોયમં ભાસ્યા, ટલી પરદાસકી આશા,
શીતલ કબ ભાવ વન્હી કેરા, ચપલ પદ હોય ના મેરા. દીખા. ૧૧૪૧
- ખબર પીઉં સમય સમય પૂછે, મોયે પરછાય કીમ રૂચે,
જપે મોયે કિ મંત્ર મેરા, લહે મનસૂખ શિવ શેરા. દીખા. ૧૧૫૧

સુ. વ્યવ - પા. ૧૩૦

૬. ઉપા. વીરવિજયજી

(સંવત ૧૯૦૭ થી ૧૯૭૫)

પૂ. શ્રીની જન્મભૂમિ વડવા - ભાવનગર

સંવત ૧૯૦૭માં જન્મ

માતા રામબાઈ અને પિતા મીઠાભાઈ,

સંસારી નામ વીરજી.

ભાવનગરમાં મામા મૂળજીભાઈનીસાથે રહી આવશ્યક ક્રિયા
જ્ઞાનનો અભ્યાસ.

વૈરાગ્યવાસિત મામાએ સંયમ સ્વીકાર્યો

ને બન્યા ભાગ્યવિજય

આ પ્રસંગે વીરજીનાજીવનમાં

ચારિત્રનું બીજારોપણ થયું
 વીરજીભાઈની દીક્ષાની ભાવના અંબાલા સીટી ગયા
 અને સગાં સ્નેહીઓએ
 દીક્ષા નહિ લેવા સમજાવ્યા.
 વીરજીનો નિર્ણય વીરત્વનો
 અવિચળ હતો
 સંવત ૧૯૩૫માં
 આત્મારામજીના શુભહસ્તે દીક્ષા લીધી ને
 વીરજી લક્ષ્મીસૂરિનાશિષ્ય
 વીરવિજય બન્યા.
 વિશુદ્ધ સંયમ પાલન ની નિષ્ઠા
 શાસ્ત્રાભ્યાસથી
 સંયમનો પ્રકાશપુંજ પથરાયો
 પૂ. મૂળચંદ્રજી મ.સાની નિશ્રા.
 યોગવહન કરી ઉપા. પદવીથી
 વિભૂષિત થયા.
 ચોમાસામાં સર્વ મીઠાઈ અને
 લીલોતરીના ત્યાગનો અભિગ્રહ.
 પૂ.શ્રી પધાર્યા શિહોર
 પોપટભાઈ લીંબડીવાળા
 રાતદિન વૈયાવચ્ચમાં નિમગ્ન
 ગુરૂભક્તિમાં સમર્પણ ભાવના
 બધિર પોપટભાઈ
 વૈયાવચ્ચ ને ગુરૂ કૃપાથી સાંભળતા થયા.
 આ હતો એક ચમત્કાર.
 દેશી-રાજા-અધિકારીઓ-
 માનવમહેરામણ દર્શનાર્થે

ઊભરાવા લાગ્યો.

વિહાર કરીને પૂ.શ્રી પધાર્યા

ખંભાત બંદરે.

તબિયત બગડી-

સંઘના શ્રાવકોએ ભાવપૂર્વક કર્યું વૈયાવચ્ચ.

સંવત ૧૯૭૫ ભાદરવા વદ ૯ના દિવસે

આ વિશ્વમાંથી વિદાય લીધી.

૩૯ વર્ષનો ચારિત્રપર્યાય.

જ્ઞાન, ધ્યાન અને ભક્તિનો સમન્વય કરી

જીવન ઉજ્જવળ કર્યું

ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને ઉત્તર ભારતમાં

વિહાર કરી જિન શાસનની પ્રભાવના

સ્તવન ચોવીસી, સ્તવનો-સજ્જાય ની રચના કરી

ભક્તિમાર્ગના કવિ તરીકે ખ્યાતિ પામ્યા.

સૌ કોઈ ગાય છે

“દાદા આદીશ્વરજી, દાદા આદીશ્વરજી,

દૂરથી આવ્યો દાદા દરિશન દો”

સ્તવનના રચયિતા કવિ વીરવિજયજી.

૧. (ગઝલ)

પદ્મ પ્રભુ પ્રાણસેં પ્યારા, છોડાવો કર્મકી ધારા,
કરમ ફંદ તોડવા ધોરી, પ્રભુજી સે અર્જ એ મોરી.

પદ્મ. ૧.

લઘુવય એક થે જીયા, મુક્તિ મેં વાસુ તુમ કીયા,
ન જાણી પીર તે મોરી, પ્રભુ અબ ખેંચ લે દોરી.

પદ્મ. ૨.

વિષય સુખ માનિ મો મનમેં, ગયે સબ કાલં ગફલતમેં,
નરક દુઃખ વેદના ભારી, નીકલવા ના રહી બારી.

પદ્મ. ૩.

પરવસ દીનતા કીની, પાપકી પોટ સીર લીની,
ભક્તિ નહિ જાણી તુમ કેરી, રહ્યો નિશદીન દુઃખ ઘેરી.

પદ્મ. ૪.

ઈન વિધ વિનતી મોરી, કડું મેં દોય કર જોડી,
આતમ આનંદ મુજ દીજે, વીરનું કાજ સબ કીજે.

પદ્મ. ૫.

(જિન ગુણમણિ - પા. ૬૭)

૨. શ્રી સુપાર્શ્વનાથ સ્તવન

ક્યું નહી સુનાઈ સ્વામી, એસા ગુના કયા કીયા.
ઔરોંકી સુનાઈ જાવે, મેરી વારી નહિ આવે,
તુમ વિન કૌન મેરા, મુજે ક્યું ભૂલા દીયા. ક્યું. ૧

ભક્ત જનો તાર દીયા તારવેકા કામ કીયા,
વિન ભક્તિ વાલા મોપે, પક્ષપાત ક્યું લીયા. ક્યું. ૨

રાય રંક એક જાનો, મેરા તેરા નહિ માનો,
તરણ તારણ એસા, બિરૂદધાર ક્યું લીયા. ક્યું. ૩

ગુના મેરા બક્ષ દીજે, મોપે એસી રહેમ કીજે,
પકાઈ ભરોસા તેરા, દીલો મેં જમા લીયા. ક્યું. ૪

તુંહી એક અંતરજામી, સુનો શ્રી સુપાર્શ્વ સ્વામી,
અબ તો આશા પુરો મેરી, કહેના સો તો કે દીયા. ક્યું. ૫

શહેર અંબાલા ભેટી, પ્રભુજીકા મુખ દેખી,
માનુષ જનમ કા લાહા, લેના સો તો લે લીયા. ક્યું. ૬

ઉનીસો છાસઠ છબીલા, દીપ માલ દીન રંગીલા,
કહે વીરવિજય પ્રભુ ભક્તિ, જો જગા દીયા. ક્યું. ૭

જિન ગુણ મણિમાલા - પા. ૬૮

૩. નેમનાથ સ્વામી સ્તવન

મેં આજ દરિશરન પાયા, શ્રીનેમનાથ જિન રાયા,
પ્રભુ શીવાદેવીના જાયા, પ્રભુ સમુદ્રવિજય કુળ આયા.

કર્મોકે ફંદ છોડાયા, બ્રહ્મચારી નામ ધરાયા,
જેણે તોડી જગતકી માયા, શ્રી નેમનાથ જિન.રાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૧૧

રેવતગિરિ મંડણ રાયા, કલ્યાણિક તીન સોહાયા,
દીક્ષા કેવલ શીવરાયા, જગતારક બીરૂદ ધરાયા,
તુમ બેઠે ધ્યાન લગાયા, મેં આજ દરિશન પાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૨૧

અબ સુનો ત્રિભોવન રાયા, મેં કર્મો કેવશ આયા,
હું ચતુર્ગતિ ભટકાયા, મેં દુઃખ અનંતે પાયા,
તે ગીણતિ નહીં ગણાયા, મેં આજ દરિશન પાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૩૧

મેં ગર્ભાવાસમેં આયા, ઉંધે મસ્તક લટકાયા,
આહાર અરસ વિરસ ભુક્તાયા, એમ અશુભ કર્મ ફલ પાયા.
ઈણ દુઃખસે નહીં મુંકાયા, મેં આજે દરિશન પાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૪૧

નરભવ ચિંતામણી પાયા, તબ ચાર ચોર મીલ આયા,
મુંજે ચૌટેમેં લુંટ ખાયા, અબ સાર કરો જિનરાયા,
કિસ કારણ દેર લગાયા, મેં આજ દરિશન પાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૫૧

જેણે અંતરગત મિલાયા, પ્રભુ નેમ નીરંજન ધ્યાયા,
દુઃખ સંઘન વિઘન હટાયા, પરમાનંદ પદ પાયા,
કિર સંસારે નહીં આયા, મેં આજ દરિશન પાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૬૧

મેં દુર દેશસે આયા, પ્રભુ ચરણે શિશ નમાયા,
મેં અરજ કરી સુખદાયા, તે અવધારો મહારાયા,
એમ વીરવિજય ગુણ ગાયા, મેં આજ દરિશન પાયા. શ્રી નેમ. ૧૧૭૧

(પ્રાચીન સ્તવનાદિ સંગ્રહ-૪૩)

૪. સ્તવન ચોવીસી કલશ (રિખતા)

ચોવીસ જિનરાજ મેં ગાયા, પરમ આનંદ સુખ પાયા, પ્રભુ ગુણ પાર ના પાવે, જો સુરગુરૂ વર્ણવા આવે.	ચોવીસ. ૥૧૥
અલપસી બુધ્ધિ હે મોરી, કરી પિણ વર્ણના તોરી, પ્રભુ તુમ માનજો સાચી, ન થાયે જગતમેં હાંસી.	ચોવીસ. ૥૨૥
મેરા અબ તાજ તુમ હાથે, બાંહે ગ્રહી લિજિયે સાથે, કહો પ્રભુ જોર કયા તુમન, જગ ઉધ્ધારતા હમને.	ચોવીસ. ૥૩૥
પ્રભુ ચોવીસ જગ સ્વામી, પુરવલે પુણ્યથી પામી, હરો સબ દુઃખનો ઘેરો, નાસે જરા-મરણનો ફેરો.	ચોવીસ. ૥૪૥
વેદ યુગ અંક ઈંદુ વર્ષે, આઘાઠ માસ શુકલ પક્ષે, તિથૌ ભલી પૂર્ણિમા પૂરી, ભયો સોમવાર સુખ ભૂરી.	ચોવીસ. ૥૫૥
વિજે આનંદગુરૂ પાયો, બહુમન વીર હરખાયો, ભૃગુકચ્છપુર ચૌમાસી, રહી કરી વિનતિ સાચી.	ચોવીસ. ૥૬૥

જૈન ગુર્જરકવિ કાવ્ય પ્રસાદી - પા. ૧૪૨

૭. મુનિ હંસવિજયજી (સંવત ૧૯૧૪ થી ૧૯૯૦)

વીરક્ષેત્ર વડોદરાની ભૂમિના
રત્નોની હારમાળાનું રત્ન
મુનિ હંસવિજય.
પૂ.શ્રીની જન્મ ભૂમિ વડોદરા
સંવત ૧૯૧૪ના અષાઠ વદ અમાસનો જન્મ
નામ છોટાલાલ
માતા માણેકબાઈ પિતા જગજીવનદાસ
બાલ્યકાળથી ઊંચી ધર્મભાવના
વ્યવહારના પ્રસંગે
સ્નેહીશ્રી ગોકુળભાઈની ત્યાં પ્રયાણ

[૭૨]

ગોકુળભાઈની દીક્ષાની ભાવના
 છોટાલાલની પણ એજ ભાવનાં
 બન્નેજણ ટ્રેન દ્વારા પંજાબમાં
 અંબાલા પહોંચી ગયા
 સંવત ૧૯૩૫ના મહાવદ ૧૧ ના પવિત્ર દિવસ
 સંયમધર બન્યા
 ગોકુળભાઈ કાંતિ વિજય અને
 છોટાલાલ હંસવિજય બન્યા
 સંયમના રાજમાર્ગ પર
 રત્નત્રયીની આરાધના કરતાં
 સંસ્કૃતમાં સ્તુતિ અને સ્તોત્ર રચ્યાં
 સ્તવન ચોવીસી અને પર્વનાં સ્તવનો રચ્યાં
 ને વળી
 રચી ગિરનાર તીર્થ પૂજા.
 વિવિધ શાસ્ત્રીય રાગો ને દેશીઓના પ્રયોગથી
 સ્તવનોની રચના કરી
 કવિત્વ શક્તિનો પરિચય
 જીવનનું અંતિમ વર્ષ
 સંવત ૧૯૯૦
 ભક્તિ માર્ગના કવિ તરીકે
 ખ્યાતિ પામ્યા કવિ હંસવિજયજી.

હંસવિજય કૃત સમેતશિખર મંડન વિંશતિ જિનપૂજા

પ્રથમ પૂજા

૧. કવ્વાલી

ગુણાઃ સર્વત્ર પૂજયતે, કથન એ લોક કહે ભાવે,
 તથાપિ જગતમાં ગુણીજન, જનોની પૂજના થાવે.

૥૧૧૥

અટલ એ ન્યાય અનુસારી, જિનેશ્વર દેવની પ્યારી,
 પૂજન કરે નિત્ય નરનારી, અષ્ટવિધ દ્રવ્યને ધારી. ॥૨૦॥

શિખર ગિરિ ઇશ વીશ કેરી, પૂજા રચી ટાલું ભવ ફેરી,
 સફલ હોય વાંછના મેરી, કૃપા જો હોય પ્રભુ તેરી. ॥૨૧॥

વિવિધ પૂજા - પા. ૧૩૭

૨. (કવ્વાલી)

પૂજન, દ્રવ્ય ભાવસે હોવે, સાધુ સિધ્ધાંત દિખલાવે,
 દ્રવ્યસે ભાવ પૂજા કા, અનંતગુણા ફલ ફરમાવે. ॥૧૧॥

સમજકે નેમિ સ્વામી કે ઇંદ્ર ઉપેન્દ્ર ગુણ ગાવે,
 દયાલુ બાલ બ્રહ્મચારી, હમે નમિયે પ્રભુ ભાવે. ॥૨૨॥

લલિત લલના તણે લટકે, પીગલે દિલ અન્ય દેવનકે,
 અભેદી વજ્રકે જૈસા, હૃદય તુમ બ્રહ્મ સેવન કે. ॥૩૩॥

યદુકુલકે વિભૂષણ હો, ત્રિભુવન કે તુમ સ્વામી,
 હમારે મન માનસમેં, બિરાજો હંસગતિ ગામી. ॥૪૪॥

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ - પા. ૧૨૫

૩. (કલશ-રેખતા)

જિનાલયે પૂજ જિનચંદા, દૈવતગિરિ ઉપરે બંદા,
 નેમિજિનરાજ સુખકંદા, અમીઝરા પાસ હરે ફંદા. જિના. ॥૧૧॥

કેવલ દરિયા સમા ગાજે, ગંગાવરે દેરિયાં છાજે,
 મેકરવાસી સહસ્રક્રણા રાજે, નમો ભવિ ભાવથી આજે. જિના. ॥૨૨॥

નરપતિ સંપ્રતિ કેરા કુમારપાળ ભૂપકા દેરા,
 અદ્ભૂત બાબા જગત સેહેરા, મિટાવે ભવ તણા ફેરા. જિના. ॥૩૩॥

[૭૪]

વસ્તુપાલ ઓર તેજપાલ, મંત્રીશ્વર હો ગયે લાલા, દેવળ ઈનકા જગત બાલા, ગુફામેં સતી રાજુલ બાલા.	જિના. ૧૪૫
પાંચમી ટુંક પર થાવે, નેમિ નિર્વાણ કહલાવે. નમો પ્રભુ પાદુકા ભાવે, નેમીશ્વર મૂર્તિ વહાં ઠાવે.	જિના. ૧૫૫
ઈત્યાદિક ચૈત્યપરિપાટી, કરો ચઢી પાઠકી ઘાતી, ઈસ વિધિ કર્મકો કાટી, નમો આદિનાથ તલ્હાટી.	જિના. ૧૬૫
જુનાગઢ શહેર અભંગા, મહાવીરસ્વામી ચૈત્યચંગા, શરણ પ્રભુ વીરકા મંગા, નેમિ વહાં જિન અનંગા.	જિના. ૧૭૫
તપાગચ્છમેં હુવે નામી, વિજય આનંદસૂરિ સ્વામી, અપર નામ આતમારામી, કીર્તિ અમેરિકા ગામી.	જિના. ૧૮૫
રાજા અરુ રંક આ નમતે, દુર્જન સબ દૂરજા ભમતે, આક્ષોપોકારકો દમતે, આતમ આરામમેં દમતે.	જિન. ૧૯૫
હુએ તસ શિષ્ય મંડલમેં, જૈસે દ્રિજરાજ બાદલમેં, વિજયલક્ષ્મી ગુરૂ કુલમેં, છલે નહીં ગયે ઢુંઢતે છલમેં	જિના. ૧૧૦૫
જિનોને સિધ્ધહેમ દેખા, ન્યાય સિધ્ધાંત સબ પેખા, પરીક્ષકમેં પાઈ રેખા, પઢતિ જૈસે ગુરૂ લેખા.	જિના. ૧૧૧૫
ઈનોંકે શિષ્ય હુવે ભૂરિ, જિન્હોંમેંસે હુવે સૂરિ, વિજય કમલબને ધૂરી, ઈનોંકી પ્રીતિ હૈ પૂરી.	જિના. ૧૧૨૫
પ્રવર્તક હે વિજય કાંતિ, ધરે દિલ માંહે જો કાંતિ, પ્રથમ પંન્યાસ દિએ શાંતિ, સંપતવિજય ટાલે ભ્રાંતિ.	જિન. ૧૧૩૫
ઈનકી અર્જ દિલધારી, પૂજન રચના રમત ન્યારી, બનાઈ બાલપરે પ્યારી, નેમિજિન જન્મ તિથિ સારી.	જિના. ૧૧૪૫
મહોબતખાનજી હર્ષે, નવાબ સાહેબ જિસ વર્ષે, ગાદી પર બૈઠે તિસ અરસે, આયે યાત્રા કે હમ તર સે.	જિના. ૧૧૫૫

સંવતરસ સાગર સંગે, ગ્રહશશિ વિક્રમ ચંગે,
ચોમાસા ઠહર કે રંગે, ગાયે પ્રભુગુણ ઉમંગે. જિના. ૧૧૬૧

ગુરુ લક્ષ્મીવિજય ત્રાતા, વિજય કમલ ગુરુ ભ્રાતા,
માફી ગફલતકી ચ્હાતા, હંસ નમે નેમિ ગુણ ગાતા. જિના. ૧૧૭૧

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ - પા. ૧૨૮

૮. આચાર્ય શ્રી વલ્લભસૂરિ. (સંવત ૧૯૨૭ થી ૨૦૧૦)

ગુજરાતની મધ્યમાં આવેલું વડોદરા શહેર
કવિની જન્મભૂમિ.

જન્મ સંવત ૧૯૨૭

સંસારી નામ છગનલાલ.

યૌવનને આંગણે ખીલી ઊઠી

આધ્યાત્મિક વસંત

સંવત ૧૯૪૩માં રાધનપુર મુકામે

પૂ.આત્મારામજી મ.સા. પાસે

સંયમ અંગીકાર કરી

છેલ છબીલા છગનલાલ

રંગ રંગીલા અધ્યાત્મરસિયા

બની ગયા વલ્લભવિજય.

જ્ઞાન ધ્યાન ને ક્રિયામાં મસ્ત

ગુરુ આત્મારામજીની શુભ નિશ્રામાં

જ્ઞાનોપાસનાથી

સંયમનો પ્રકાશપુંજ પથરાયો

અનેકવિધ કાર્યોમાં કર્મઠતા

શાસનપ્રભાવના, જ્ઞાનોપાસના,

કવિ તરીકે પ્રસિધ્ધ,

૧૯૧૦ સુધી પંજાબની ભૂમિમાં
 શાસનપ્રભાવના કરી.
 વિહારભૂમિમાં વિચરતાં
 અહિંસા પરમો ધર્મનો
 ડંકો વગાડ્યો
 જિન શાસનનો જયજયકાર
 વિહાર કરતા આવ્યા
 માદરેવતન વડોદરામાં
 જૈન કોન્ફરન્સના સુવર્ણ જયંતી મહોત્સવમાં
 ઉપસ્થિત રહી
 શ્રાવક - શ્રાવિકા ઉત્કર્ષકંડની યોજના
 વ્યવહાર અને ધર્મ શિક્ષણની
 સંસ્થાઓના નિર્માતા બની
 શિક્ષણ અને સંસ્કાર ઘડતરમાં
 પાયાના પથ્થર બની અમર થયા.
 મુંબઈના નિવાસ દરમ્યાન
 શરીર શિથિલ થયું
 ડાક્ટરો, શ્રાવકો અને સંઘની
 અનુકરણીય, અનુમોદનીય વૈયાવચ્ચ
 કાળ કોઈને છોડતો નથી
 એક કપરી ક્ષણ આવી
 એ દિવસ હતો સંવત ૨૦૧૦ના
 ભાદરવા વદ-૧૧નો
 પૂ. શ્રી આ ધરતી પરથી
 કાયમને માટે વિદાય થયા.
 ૮૪ વર્ષની જૈફ વય ને

૬૭ વર્ષનો દીક્ષાપર્યાય
 માનવતાના પૂજારી, કર્મઠ વીર ને,
 ઊંચી કોટિના કવિ.
 એમનું સાહિત્ય નવલું નજરાણું
 પૂજા સાહિત્યમાં નવીન વિષયો
 ચૌદ રાજલોક, પંચ જ્ઞાન
 એકવીસ પ્રકારી પૂજા,
 શાંતિનાથ પંચકલ્યાણક
 સત્તરભેદી પૂજા વગેરેની રચના
 ૨૪ તીર્થકરો અને તીર્થ વિષેનાં સ્તવનો,
 સ્તુતિ, ગહુંલી, સજ્જાય, પદ,
 ગુરુગુણ સ્તુતિ - સ્તવનની રચના
 કવિત્વ સાથે તત્વજ્ઞાન
 ભક્તિ ને રસિકતાથી સમૃદ્ધ ગઝલો
 એ એમની કવિપ્રતિભાની
 સાક્ષી સમાન છે.
 પૂ. વલ્લભસૂરિ એટલે
 Dynamic Personality
 of Divine life.
 યુગપ્રવર્તક આ.શ્રી વલ્લભસૂરિને
 કોટિ કોટિ વંદન હો.
 મિતાક્ષરી પરિચય પછી
 પૂ.શ્રીની ગઝલોનો આસ્વાદ
 એમની કવિપ્રતિભાનું પ્રતીક.

બડૌદા મંડન

૧-શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી સ્તવન,

(કવ્વાલી)

- અરજી તો કર રહા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અંજલી ॥
- પ્રભુ નાભિજી કે નંદા આદિ જિનંદ ચંદા,
ચરણો મે આ પડા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૧ ॥
- તુમ ધ્યેય મૈ હું ધ્યાતા તુમ ધ્યાન મેં હી રાતા,
પ્રભુ સામને ખડા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૨ ॥
- તુમ રાગ કે હો સ્વામી, પ્રભુ મૈ હું રાગ કામી,
તુમ રાગ મેં લગા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૩ ॥
- તારક તારો મોહે તારક નામ સોહે,
ગુણ તુમરે ગા રહા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૪ ॥
- દર્શન સે દુરિત જાવે વાંછિત ફલ પાવે,
ચિત્ત પે હી ચાહ રહા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૫ ॥
- નગર બડૌદા મંડન કરો સ્વામી અધમંડન,
તુમ શરણ આ રહા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૬ ॥
- આતમ લક્ષ્મી સ્વામી પ્રભુ હર્ષ ભૂરિ પામી,
વલ્લભ તો હો રહા હું ચાહે માનો યા ન માનો. ॥ અરજી. ૭ ॥

સ્તવનાવલી - પા. ૧૬

૨. અષ્ટાપદ તીર્થપૂજા

(રિખતા)

- શાસન આદિનાથ જયકારી, અસંખ્યાપાટ સુખકારી,
ગયે મુક્તિમેં નરનારી, સ્વર્ગ છવ્વીસ અવતારી. ॥૧॥

[૭૯]

અર્ધ આરામેં જિનવરકા, પ્રભુ શ્રી આદિ ઇશ્વરકા, ચલા શાસન જગદીશા, અધર્મ ત્રીન ચોર વીશા.	૧૨૧
ત્રીરથ પ્રભુ થાપના સોડે, ચતુર્વિધ સંઘ મન મોડે, ગણિ ગણ અંગ વિસ્તારા, અનાદિ ત્રીર્થ આચારા.	૧૩૩
પ્રભાકર વંશ પ્રભુ સાગર, અસંખ્યા પાટ ગુણ આગર, ભરત ચક્રી રૂષભ વારે, સગર ચક્રી અજિત લારે.	૧૪૧
ભૂપ જિતશત્રુ કુલનંદા, હુવે સુત દોય રવિ ચંદા, અજિત જિન રાજ સુખ કારી, સાગરનૃપ ચક્રી પદધારી.	૧૫૧
આતમ લક્ષ્મી પ્રભુ કરતા અનાદિ ભરમ કે હરતા, હર્ષધરી સેવિયે ભાવે, વલ્લભપ્રભુ ત્રીર્થ ગુણ ગાવે.	૧૬૧

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૪૧

૩. આદીશ્વર પંચ કલ્યાણક પૂજા

(કલશ-રેખતા)

- પ્રભુજી આદિ જિનરાયા, કલ્યાણક પાંચ શુભ ભાવે,
આરાધે જો ભવિ પ્રાણી, અપુનરાવૃત્તિ ફલ પાવે. ....(૧)
- સિદ્ધાયલ આબુ મેત્રાણા, જગડિયા કાવી દેલવારા,
અચલગઢ કાંગડા કુલપાક, માણકસ્વામી આનંદકારા. ....(૨)
- ધાણેરા કોરટા નાડુલાઈ, અયોધ્યા ઔર પુરિમતાલા,
રાણકપુર રાજનગર દીપે, કેસરીયાનાથ ઉપરિયાલા. ....(૩)
- ઈત્યાદિ ત્રીર્થનગર ગામે, પ્રભુશ્રી આદિ જિનદેવા,
કલ્યાણક પૂજના કાજે, કરી રચના પ્રભુ સેવા. ....(૪)
- નગર શિવગંજસે ચલકે, આયો સંઘ નાથ ધૂલેવા,
કરી કરૂણા કૃપાસાગર, દીજે ફલ આપકી સેવા. ....(૫)

- મુખી ગોમરાજ હંસાજી, સકલ પરિવારકે સંગે,
કરી યાત્રા કરાઈ હૈ, નિકાલી સંઘ અતિ રંગે. ....(૬)
- સતાવિસ સાધુ સાધ્વીયા, ઉણેતર સાથ સંઘ આવે,
કેસરીયા નાથકે દર્શન, કરી મહાનંદકો પાવે. ....(૭)
- ઋષિમુનિ અંક ચંદ્રાદે, મધુ દશમી સુદી સારી,
કરી યાત્રા રાશિ વારે હુઓ આનંદ અતિ ભારી. ....(૮)
- દિવસ મહાવીર જ્યંતિકા, ત્રયોદશી ચૈત્ર ગુરુવારે,
આતમ લક્ષ્મી કેસરિયામેં, પૂરણ વલ્લભ હર્ષ ધારે. ....(૯)
- તપાગચ્છ નામ દીપાયા, શ્રી વિજયાનંદ સૂરિરાયા,
વિજયલક્ષ્મી ગુરુદાદા, વિજય શ્રી હર્ષ ગુરુ પાદા. ....(૧૦)
- લઘુ તસ શિષ્ય વલ્લભને, સ્તવે શ્રી આદિ જિન ભાવે,
કારણ છદ્મસ્થ સ્મલનાકા, મિચ્છામિ દુક્કડ્મ થાવે. ....(૧૧)

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૨૬૫

૪. શ્રી અષ્ટાપદ તીર્થ પૂજા

(કવ્વાલી)

- પ્રભુ શ્રી આદિ જીનવરસે, વંશ ઔર ગોત્ર ઠાયા હે,
યહી શાઓમેં ગણધરને, ખુલાસા ખૂબ ગાયા હે,
હરિ ઉત્સાહસે પ્રભુકે, વંશ ઔર ગોત્ર થાપન કો,
લંબી સી ઈશુ લખ્ણિકો લિયે પ્રભુ પાસ આયા હે. ....(૧)
- પસારા હાથ જીનજીને, હરિ ખુશ હો દિયા ઈશુ,
પ્રભુકા ઈશવાકુ, ગોત્ર કાશ્યપ કહાયા હે. ....(૨)
- પ્રભુ દો વીસ હી ઈનમેં, હુઈ દો વીસ બાવીસમેં,
હરિવંશ ગોત્ર ગૌતમમેં, ઈશવાકુ વંશ છાયા હે. ....(૩)

समय जानी पिता माता, सुनंदा और मंगलाका,
मिली संग देवदेवीके, विवाहीत्सव रयाया है. ....(४)

हुअे सो पुत्र दो पुत्री भरत बाहुबली भोटे,
भरतसे सूर्य बाहुसे, शशी वंसी सुहाया है. ....(५)

सूत्र श्री कल्पमें प्रभुके, गोत्र ओर वंशका वर्णन,
आतम लक्ष्मी प्रभु उर्षे, वल्लभ मनमें समाया है. ....(६)

विविध पूजा संग्रह - पा. ४००

प. श्री शान्तिनाथ स्तवन

(कव्वाली)

करो टुक मडर औ स्वामी, अजब तेरा दीदाराहै,
नही सानी तेरा कोई, लिया जग हुंठ सारा है. ॥ अंयली ॥

तुंडी जो है वही मै हुं नहीं है भेद तुज मुज में,
अगरहै भेद तो हिलका, नहीं कुछ और धारा है. ॥ करो. १ ॥

भूढी से नाथ तुं न्यारा, भूढी से जग सताया है,
भूढी के दूर करने को मुजे तेरा सडारा है. ॥ करो. २ ॥

मिला मैं नाथ गैरोसे, गमाया नूर मैं अपना,
रिडाई पाने को ईनसे, किया मैं ने किनारा है. ॥ करो. ३ ॥

उरिउर राम और अल्ला, बुध्ध अरिउंत या ब्रह्मा,
अनल सखियदानन्दीबिला तास्सुब निडारा है. ॥ करो. ४ ॥

मेरे प्रभु शांतिके दाता जगत में नाम है रोशन,
करी जगतमें प्रभु शांति तेरा शांति नजारा है. ॥ करो. ५ ॥

आतमलक्ष्मी गगनभेदि अलभ जलवा प्रभुतेरा,
परम ज्योति श्रुति वल्लभ, मिला नही उर्ष प्यारा है. ॥ करो. ६ ॥

उन्नी सौ ओक कम अस्सी ओकादशी सूर्य के दिन में,
समाना माघ उजियारा प्रभु गाढी पधारा है. ॥ करो. ७ ॥

स्तवनावली - पा. ५

६. श्री शान्तिनाथ स्तवन

(कव्वाली)

प्रभु श्री शान्ति जिन स्वामी, गुजरिका तेरे दरभारा, ॥
तेरे बिन कोठ नहीं मेरा, मेरी तू आली सरकार. ॥ प्र.भु ॥

जगतमें नाम देवोंके, उजारो लोक हें लेते, ॥
मगर नहीं जयालनामीका, जराभी दिलमें है धारा. ॥ प्रभु. १ ॥

अगर हो नाम नामीका, जराभी ज्वाल दिल अपने, ॥
बभूभी डोत है रोशन कल्पना भेद जग सार. ॥ प्रभु. २ ॥

याहो हो कोठ भी कैसा, नामनामी जरा याहिये, ॥
अगर है नामी निर्दोषी, उसीको है नमस्कार. ॥ प्रभु. ३ ॥

दयालू तू तेरी शिक्षा, प्रभु है जीव रक्षाकी, ॥
दया बिन नाम है निष्फल, दयालु सत्य अवधार. ॥ प्रभु. ४ ॥

गर्भमें जब प्रभु आये, शान्ति सब देशमें फैली, ॥
शान्ति शुभ नाम अे कारण, शान्तिप्रभु शान्ति करतार, ॥ प्रभु. ५ ॥

जन्म दीक्षा रु केवलज्ञान, मोक्षपद पांचमा कडिये, ॥
कल्याणक पांच जिनवरके, आराधक पावे भवपार. ॥ प्रभु. ६ ॥

कल्याणक पांच नंदीश्वर, द्वीप में करते उत्सवको, ॥
देवता यार जाति के पुरंदर साथ परिवारा. ॥ प्रभु. ७ ॥

श्रावक समकित की करणी, करण कारण अनुमोहन, ॥
होवे इल चितवृत्ति के, निजातम भाव अनुसार. ॥ प्रभु. ८ ॥

આતમ લક્ષ્મી પ્રભુથાપન, સુદિ મૃગ પંચમી સોમે, ॥

ઉત્તરીસૌ ક્યાસી લવપુરમેં, હર્ષ વલ્લભ કા વર્તારા. ॥ પ્રભુ. ૯ ॥

શ્રી શાંતિનાથ પંચ કલ્યાણક પૂજા પા. ૬૮

૭. શ્રી શાંતિનાથ સ્તવન

(કવ્વાલી)

પ્રભુ શ્રી શાંતિ જિન તુમને લગાઈ ધ્યાન કી ધારા, ॥
હોવે ધારા વહી જિસકો વહી હો જાવે ભવપારા. ॥ અંચલી ॥

તરુ નંદિતલે છક્કી તપસ્યા ધ્યાનમેં લીના, ॥
ક્ષપક શ્રેણી લગે ચઠને સાતસે આઠ પગધારા. ॥ પ્રભુ. ૧ ॥

પ્રથમ પદ ધ્યાન ચૌથેકા જોર જાસ સ્થાન નવમેમેં, ॥
લોભકો સૂક્ષ્મતર કરકે દશમ ગૂણ સ્થાન સ્વીકારા. ॥ પ્રભુ. ૧૨ ॥

બારમેં સ્થાન જા પહુંચે કરી કાય મોહકો જડસે, ॥
ક્ષણે અંતિમ દ્વાદશકે દૂસરા પાય ઉજિયાર. ॥ પ્રભુ. ૩ ॥

જહર જયૂં મંત્રસે અહિકા ડંકમે દેહસે આવે, ॥
ધ્યાનસે ત્યૂં વિષય અણુમેંહોત હૈ મનકા સંચારા. ॥ પ્રભુ. ૪ ॥

અભાવે અન્ય કાષ્ઠોકે અનલ જયૂં શાંત હો જાતા, ॥
સ્વયં મન શાંત ત્યૂં હોતા વિષય સે હોત જબ ન્યારા. ॥ પ્રભુ. ૫ ॥

અનલ શુભ ધ્યાનસે ધાતિ કરમ કો ભસ્મ કર દીના, ॥
હુઆ પ્રભુ જ્ઞાન કેવલ હૈ લિયા નિજરુપ કો ધારા. ॥ પ્રભુ. ૬ ॥

તિથિ સુદિ પોષકી નવમી નિશાકર વાસ ભરણીમેં, ॥
આત્મલક્ષ્મી પ્રભુ પાયે વલ્લભ મન હર્ષ નહીં પાર. ॥ પ્રભુ. ૭ ॥

શ્રી શાંતિનાથ પંચ કલ્યાણકપૂજા - પાન - ૫૭

૮. શ્રી નેમિનાથ સ્તવન

(સોહણી)

- નમિનાથ પ્રભુકા ધ્યાન ધર માનુષજનમ કા સાર હૈ. નમિ.
દષ્ટાંત દશ જિન દોહિલા, માનુષ જનમકા વિચાર હૈ,
ચારોં ગતિમેં મુખ્ય હી, માનુષ જનમ અવતાર હૈ. નમિ. ૧૧૧॥
- આરજ દેશકે પેદાશકા, કુલજાતિ ઉગમ ફાર હૈ,
અતિ લંબા આયુ ઈંદ્રિપુરણ રોગસે છુટકાર હૈ. નમિ. ૧૧૨॥
- ગુરૂ જોગ શુભ પાયા સુના, જિનવર વચન વિસ્તાર હૈ,
સરધાન શુધ્ધ મનસા કરી, રહા બાકી ઉદમકાર હૈ. નમિ. ૧૧૩॥
- ઉદમ કીએ મિલી સબ સામગ્રી, સફલ હોનહાર હૈ,
કર દાન અર્ચન, નેમ તપ જપ, ધ્યાન ભાવના બાર હૈ. નમિ. ૧૧૪॥
- મત ક્રોધ માયા માન કર, નરલોભ દેનાટાર હૈ,
સબસે બડી દુઃખદાઈ જોધા, નામ જિસકા માર હૈ. નમિ. ૧૧૫॥
- પ્રભુ ધ્યાનસે મરે કામ જોધા, હોના રહિત વિકાર હૈ,
પ્રભુ વૈન અમૃત પાન કર, આતમ આનંદ સાર હૈ. નમિ. ૧૧૬॥
- પ્રભુ વીતરાગ જિનંદચંદ, ચકોરચિત્તા મનોહાર હૈ,
પ્રભુ જ્ઞાન ધર મન ભાવસે, વલ્લભ હર્ષ અપાર હૈ. નમિ. ૧૧૭॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૯૦

૯. શ્રી ગિરનાર તીર્થ મંડન નેમિનાથ

જિનસ્તવન ૧૧૪॥

(કવાલી)

- પ્રભુ શ્રી નેમિજિન દર્શન, હુએ આનંદ જય કારી ॥ પ્ર. ૧૧
પ્રભુ તુમ દર્શસે માનું સફલતા નયન દો ધારી,

[૮૫]

અગર હોવે ન તુમ દર્શન, નયન દોનો ન સુખકારી. ॥ પ્ર. ૧ ॥
 વિવેક બન ગ્રહી દીક્ષા, ક્રિયા સંગ ત્યાગ સંસારી,
 વહી વિવેક મુઝ દીજે, બનૂં મૈભી ચરણ ધારી. ॥ પ્ર. ૨ ॥
 બને નિર્બલસે અતિ સબલે લલિત ચારિત્રકો પારી,
 અવસ્થા મૈ ભી વો ચાહુ દેઓ તુમ પૈ જાઉં વારી. ॥ પ્ર. ૩ ॥
 ક્રિયો આતમ સોહન ધ્યાને, કરમ ધાતીપેર ચારી,
 એસે શુભધ્યાન શોધનકો મુઝે દીજે હો બ્રહ્મચારી. ॥ પ્ર. ૪ ॥
 વિમલ ચૈતન્ય કે પ્રગટે હુઓ બ્રહ્મજ્ઞાન ઉજિયારી,
 વિમલ ચૈતન્ય મૈ ચાહુ કરો ઉપકર ઉપકારી. ॥ પ્ર. ૫ ॥
 પ્રભુ વિજ્ઞાન કે બલસે પરા વિદ્યા કો વિસ્તારી,
 યહી વિચાર તુમ સરના લિયા મૈ ધાર હિતકારી. ॥ પ્ર. ૬ ॥
 વિચક્ષણ નાથ તૈ રાજુલ તજી મુકિત વરી આરી,
 વિચક્ષણ કરકે સેવકકો ભવોદધિસે કરો પારી. ॥ પ્ર. ૭ ॥
 વિલાસી આત્મ લક્ષ્મી કે પ્રભુ આતમ ગુણધારી,
 યહી વિલાસ મુઝકો ભી, કરો બક્ષીસ દાતારી. ॥ પ્ર. ૮ ॥
 ચરણ કેવલ્ય અરૂ મુકિત ભએ તીનો હી ગિરનારી,
 યહી તીનો જો વલ્લભકો મિલે હો હર્ષ નહી પારી. ॥ પ્ર. ૯ ॥
 સહસ દો કમ સતાઈ સે ચૈત્ર હોદશી સુદી સારી,
 ક્રિયો વલ્લભ પ્રભુ દર્શન, હુઓ આનંદ શનિવારી. ॥ પ્ર. ૧૦ ॥

સ્તવનાવલી - પા. ૫૫

૧૦. શ્રી નેમિનાથ જિનપૂજા

(કવ્વાલી)

પ્રભુશ્રી નેમિ જિન પૂજન, નસિબ વીર ભવિ પાવે, પ્રભુ.
 શિવાદેવી માત નંદનકે, ભવિ નિશદિન ગુણગાવે,

[૮૬]

तञ्च राजकुलसी नारी, करी क्षय मोह शिव ज्ञवे. प्रभु. १ ॥
 तद् अशोक नित्य छाया, अधोमुष्ण कंटका थावे,
 तद्गण मागर्गमें नमते, गगन ध्वनि हुंहुति भावे. प्रभु. २ ॥
 पवन सुभदाई यलति है, प्रदक्षिण पक्षी गण लावे,
 आतमलक्ष्मी अति उर्ध्व, वल्लभमन वीर गुण आवे. प्रभु. ३ ॥

विविध पूजा संग्रह - पा. ६१२

११. आसपुर-श्री पार्श्वनाथ स्तवन (अमीजरा)

(कव्वाली)

प्रभुश्री पार्श्वजिन स्वामी अरज मैंने गुजारी है,
 करो भवपार सेवक को यही डिगरी तुमारी है. ॥ अंजली. ॥
 जगतमें पंथ है बहुते न संख्या देव और गुरु ही,
 भाडमी आप आपस में सुनाते सब ही गारी है. ॥ प्र. १ ॥
 बिना समझे वचन नयके भींयते है सत्नी अपनी,
 अगर नयवाह को समझे नहीं कुछ भेद भारी है. ॥ प्र. २ ॥
 कदाचित् नित्य येतन है अनित्य भी है अपेक्षासे,
 द्रव्य पर्याय नय माने, जिन्हे प्रभु आज्ञा प्यारी है. ॥ प्र. ३ ॥
 रमेनिज रूप में रामा भव्य गोपि मैंहें कान्हा,
 रहेम से रहीम होता है पदारथ रूपधारी है. ॥ प्र. ४ ॥
 तूंडी ब्रह्मा तूंडी विष्णु तूंडी शंकर तूंडी पारस,
 देवाधिदेव निर्दोषी प्रभुगुण के भंडारी है. ॥ प्र. ५ ॥
 नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं नमस्तुभ्यं,
 नमोस्तु नाथ तुम को ही निति तुमको उमारी है. ॥ प्र. ६ ॥
 हुआ आसपुर में दर्शन अमीजरा पास प्रभु तुम रे,

[७७]

૧૨. પાર્શ્વનાથ સ્તવન
(રેખતા)

- પારસ પ્રભુ નાથ તું મેરા, રટું મેં નામ નિત તેરા,
વિના તુમ નાથ જિનરાયા, ભવો ભવ દુઃખ બહુ પાયા. ॥૧૧॥
- આનંદ ગુરૂકી નિગેવાની પૂરવ કહ્યુ પુણ્યસે માની,
દિયા તજ દેવ જગ ફાની, યથારથ રૂપ કો જાની. ॥૧૨॥
- તૂંહી જગનાથ જગદેવા કરું નિશદિન તુમ સેવા,
પંચમ ગતિ દાન કર સ્વામી, નિજાતમ રૂપકો પામી. ॥૧૩॥
- પરમ કિરપાલ જગનામી, પરમ કરૂણાનિધિ ધામી,
પરમ પુરૂષોત્તમા રામી, પરમપદ આતમારામી. ॥૧૪॥
- તૂંહી ભવ દુઃખકો ભંજન, તૂંહી ભવિ જીવકો રંજન,
જગત આધાર તું કહિયે, નિરંતર ચરણાં તુમ લહિયે. ॥૧૫॥
- પરમ સતચિત આનંદી, પરમ શિવ સુખ શુભ કંદી,
કનકભવિ જીવકો કરતા, પારસ રામ ઉપમા ધરતા. ॥૧૬॥
- જગદ્ગુરૂ દેવ તું સોહે, જંગમ સુર વૃક્ષ મનમોહે,
મનોવાંછિત તું દાતા ચિંતામણિ સમ જગ ત્રાતા. ॥૧૭॥
- અનંતિ ઉપમા તોરી, સહિત અંત શક્તિ પ્રભુ મોરી,
કરું મેં ઉપમા કેતી, મહાપ્રભુ મુગ્ધ શક્તિ એતી. ॥૧૮॥
- તૂંહી જગ તાત જગ માતા, આતમ આનંદ પદ દાતા,
પૂરણ કરો આશા સબ મોરી, કહે વલ્લભ કર જોરી. ॥૧૯॥

૧૩. શ્રી પંચતીર્થ પૂજા

(કલશ. રેખતા.)

- તીર્થ ગુણ ગાવો આનંદે તીર્થ ભવિજીવ નિત્ય વંદે,
તીર્થ દોય ભેદ સે જાનો, શાશ્વતા અશાશ્વતા માનો,
કહે નહીં પાર જસ આવે, નમો ભવિજીવ શુદ્ધ ભાવે. .... (૧)
- કેસરીયા ભોયણી ચંગા, શંખેશ્વરા પાસ તારંગા,
પંચાસરા પાર્શ્વ ગંધારા, કાવી અંતરિક્ષ અજારા. ....(૨)
- ઝગડિયા પાનસર ઉના, રાણકપૂર મક્ષીજી જુના,
નાડોલ નાડલાઈ વરકાણા, મૂછાલા વીરજી નાણા. ....(૩)
- રાજગૃહી કાશી શ્રીચંપા, પાવાપુરી વીર દુઃખ કંપા,
માંડવ ગજપુર માણકસ્વામી ચારૂપ વૈભારગિરિ નામિ. ....(૪)
- સ્તંભન નવખંડા પલ્લવિયા નવલક્ષ્મી પાસ સામલિયા,
ઈત્યાદિ તીર્થ નહીં પારા ગાવો ગુણ શક્તિ અનુસારા. ....(૫)
- તપાગચ્છ નામ પાયા, શ્રી વિજયાનંદસૂરિ રાયા,
ન્યાંયાભોનિધિ ભિરૂદ પાયા, શ્રી આત્મારામ જગ ગાયા. ....(૬)
- વિજયલક્ષ્મી ગુરુદાદા, વિજય શ્રી હર્ષ ગુરૂપાદા,
લઘુ તસ શિષ્ય સુખદાયા, વલ્લભ પંચતીર્થ ગુણ ગાયા. ....(૭)
- યુગયુગ વેદ કર થાયા, સંવત મહાવીર જિનરાયા,
આતમ બાવીસ છવ્વીસા, કમી વિક્રમ સય વીસા. ....(૮)
- એકાદશી દિન ગુરૂવારે, માસ માઘ પક્ષ ઉજિયારે,
મુંબઈ શ્રીસંઘ જયકારી હુઈ પ્રેરણા મંગલકારી. ....(૯)
- મુનિ કાંતિ વિજયરાયી, પ્રવર્તક પદકો દીપાયા,
રહી ઈનકે ચરણ છાયા, તીર્થગુણ લેશ દરસાયા. ....(૧૦)
- મિચ્છામિ દુક્કડમ્ ભાખે, વલ્લભ ગોડી પાર્શ્વકી સાખે. ....(૧૧)

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ. - પા. ૨૪૧

[૮૯]

૧૪. કુંભારિયા તીર્થ સ્તવન

(કવ્વાલી)

- તીર્થ કુંભારિયા ભેટી જનમ અપના સફલ કીજે,
અનુપમ પાંચ મંદિરમેં લાભ પ્રભુ દર્શકા લીજે. તીર્થ. ૥૧૥
- પ્રભુ નેમિજિન સોહે, શુરુસે બાલ બ્રહ્મચારી,
તજી સંસાર મુકિત મેં લિયો નિજપદ સિધ્ધધારી. તીર્થ. ૥૨૥
- દયાસિંધુ પ્રભુ પારસ, બચાયો નાગ જલને સે,
બચાઓ ઐસે સેવકકો, કષાયાનલ કે બલને સે. તીર્થ. ૥૩૥
- સહે ઉપસર્ગ અતિ ભારી, વીરતા ધારી નિજઘટમેં,
નામ મહાવીર દીપાયો, ભવિજનકે હૃદય પટમેં. તીર્થ. ૥૪૥
- સંભવ સુખકા કા હોવે. સંભવ ધાન્યકા હોવે,
નામગુણયુક્ત કે ધારી, સંભવ જિનરાજ બલિહારી. તીર્થ. ૥૫૥
- જગતમેં શાંતિ નીપજાવી, નામ પ્રભુ શાંતિ સુખકારી,
નિરંતર શાંતિકો ભજિયે, અશાંતિકો સદા તજીયે. તીર્થ. ૥૬૥
- સર્વજિન દેવકી શિક્ષા, એકસી દિલમેં અવધારો,
કરૂણાકો હૃદય ધારે, હલાહલ દ્રોહકો ટાલે. તીર્થ. ૥૭૥
- કલ્પતરૂ ચરણકો સેવે, ક્રોધ કો હોને નવિ દેવે,
મિત્ર સંતોષકો ધારે, લોભમહાશત્રુકો વારે. તીર્થ. ૥૮૥
- આતમલક્ષ્મી પ્રભુ સાથે, સંઘ માલણસે આવે,
વેદ નિધિ અંક ઈંદુમે, વલ્લભ પ્રભુ હર્ષ ગુણ ગાવે. તીર્થ. ૥૯૥

સ્તવનાવલી - પા. ૭૧

૧૫. શ્રી નિન્યાનવે પ્રકારકી પૂજા

કવ્વાલી

યાત્રા નિત કરિએ, નિત કરિએ, પ્રભુ આદિ જિણંદ અનુસરિએ. યાત્રા. ૥૧૥

[૯૦]

બાહુબલી ટુંક હૈ નામ દુજા, મરુદેવી નામ સિમરિએ. યાત્રા. ૧૨૧
 પુંડરિકગિરિ પાંચ કોડિ મુનિવર, સિધ્ધિ વધૂ જિહાં વરિએ. યાત્રા. ૧૩૧
 પાંચમી ટુંક રેવતગિરિ નામે, વિમલાચલ દિલ.ધરિએ. યાત્રા. ૧૪૧
 સિધ્ધરાજ ભગીરથ પ્રણમી, સિધ્ધક્ષેત્ર પગ ધરિએ. યાત્રા. ૧૫૧
 છ'રી પાલી ઈનગિરિ આકર, જનમ પવિતર કરિએ. યાત્રા. ૧૬૧
 પૂજા કરી નિજ કારજ સાધી, વીર વિજયપદ વરિએ. યાત્રા. ૧૭૧

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૪૪૮

૧૬. શ્રી મહાવીર પ્રભુ પંચ કલ્યાણક પૂજા

(કવ્વાલી)

- પ્રભુ શ્રીવીર જિનપૂજન, કરો નરનારી શુભ ભાવે,
 ક્રિયા ઉપકાર જો જગમેં, કથન સેં પાર નહીં આવે.
 તજી ભવી માન સખ અપના, નમન કરી નાથ ગુણ ગાવે. ....(૧)
- સહસ છત્તીસ સાધવિયાં, સહસ ચઉદ સાધ ગણ થાવે,
 કેવલી વૈક્રિય સત સાત સૌ, વાદી સય ચાર કહલાવે. ....(૨)
- ઓહી મન પર્યવા જ્ઞાની, તેરાંસો પાંચસો માવે,
 પૂરવ ચઉદ ધારી શત તીનો, ચઉદસો સાધ્વી શિવ જાવે. ....(૩)
- શ્રાવક એક લાખ વ્રત ધારી, એ ગુણ સઠ સહસ બતલાવે,
 શ્રાવિકા લાખ તિગ સહસા, અઠારાં સૂત્ર ફરમાવે. ....(૪)
- પ્રભુ પરિવાર પરિવરિયા, અપાપા નગરી દીપાવે,
 અમા કાર્તિક રિખ સ્વાતિ, પ્રભુ નિર્વાણ સુખ પાવે. ....(૫)
- આતમ લક્ષ્મીપતિ સ્વામી, હુએ નિજરૂપ ઉપજાવે,
 અટલ સંપત્ પ્રભુ પામી, વલ્લભમન હર્ષ નહીં માવે. ....(૬)

વિવિધપૂજા સંગ્રહ પા. ૩૭૬

૧૭. શ્રી મહાવીરપ્રભુ પંચકલ્યાણકપૂજા

(ગઝલ)

- ધન્ય ધન્ય વીર જિણંદ ભગવાન, તપસ્યા કરકે બતાનેવાલે
ક્રિયા ષટમાસી તપ એક પણ દિન ઉના પુન એક,
ચઉપાસી નવ ધરી ટેક ત્રિમાસી દોય કહાનેવાલે. ....(૧)
- અઢીમાસી તપ દોય જાન, દોમાસી તપ ષટ માન,
દોઢમાસી હોય પ્રભાન, માસ દશ હોય વહાને વાલે. ....(૨)
- પાસખમણ બહોંતેર ધાર, અષ્ટમ તપ ક્રિયે પ્રભુ બાર,
છટ્ટ દોસો ઉનતીસ સાર, કરી તપ કર્મ ખપાનેવાલે. ....(૩)
- છન્નસ્થ અવસ્થા કાલ, બાર વર્ષ માસ ષટ ભાલ,
દિન પંદરકા કરી ખ્યાલ, ઘડી દો નિદ્રા પાનેવાલે. ....(૪)
- આતમ લક્ષ્મી ગુણખાન, ધરે નિર્મલ પ્રભુ નિત્ય ધ્યાન,
વલ્લભ હર્ષ ભગવાન, ભવોદધિ પાર લગાને વાલે. ....(૫)

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૩૭૨

૧૮. શ્રી મહાવીર સ્વામી સ્તવન

(રેખતા)

- સેવો ભવિ વીર જિનરાજા, અપુનરાવૃત્તિ ફલ તાજા,
મનોવાંછિત ફલદાતા, ન સુરતરૂ મરુ સમ આતા. સે. ૥૧૥
- નહી ચિંતામણિ સમતા, કરી ભવિ ચિત્ત કો હરતા. સે. ૥૨૥
- ઐસે પ્રભુ વીર કે ચરના, વિના નહી ઓર કો શરના. સે. ૥૩૥
- જગદ્ગુરૂ વીરજી સ્વામી, અઠારા દોષ કો વામી. સે. ૥૪૥
- આતમ સમ કીજીએ ત્રાતા, વલ્લભ આનંદ ગુણ ગાતા. સે. ૥૫૥

પૂજા સ્તવનાદિ - પા. ૧૩૪

[૮૨]

૧૯. જિન સ્તવન

ગઝલ

- નજર ટુક મેહરકી કરકે, દિખા દોગે તો ક્યા હોગા,
અનુપમ રુપ હે પ્રભુજી, બતા દોગે તો ક્યા હોગા. ॥ અંચલિ ॥
- પ્રભુ તુમ દીન કે રક્ષક કરો મુઝ દીન કી રક્ષા,
ચૌરાસી લાખ કી ફેરી, મિટાદોગે તો ક્યા હોગા. ॥૧૧॥
- અનાદિ કાલસે ભમતાં, નહીં અભી અન્ત આયા હૈ,
શરણ આપકા લીના, હટા દોગે તો ક્યા હોગા. ॥૨૨॥
- અનાદિ કાલસે રૂલિયાં, બન્યો મિટ્ટી પાની,
તેઉ વાઉ હરિ કાયા, બચા દોગે ક્યા હોગા. ॥૩૩॥
- બીતી ચઉ જાતિ પંચે, પશુ પરવશ દુઃખ પાયા,
અમર નર નારકી રૂપે છુડા દોગે તો ક્યા હોગા. ॥૪૪॥
- ઈસી સંસાર સાગર મેં, મેરી પ્રભુ ડુબતી નૈયા,
કરી કરુણા કિનારે પર, લગા દોગે તો ક્યા હોગા. ॥૫૫॥
- કરો પ્રભુ પાર ભવજલ સે, નિજાતમ સંપદા દીજે,
સેવક કો અપના વલ્લભ બના દોગે તો ક્યા હોગા. ॥૬૬॥

સ્તવનાવલી - પાન નં. ૩૧

૨૦. ઋષિમંડલ પૂજા કલશ

(રેખતા)

- જિનંદગુણ ગાયા આનંદે, કરણ ત્રય જોગ ભવિ વંદે,
જનમ જનમ કે અઘ જાવે, પ્રભુ ગુણ ગાવે સુખ પાવે. જિ. ॥૧૧॥
- સુરાસુર ઈંદ્ર નરનારી, ગણિ મુનિ સાધવી સારી,
મિલિ સખ ગુણ પ્રભુ ગાવે, કભી નહીં તો ભી અંત આવે. જિ. ॥૨૨॥

[૯૩]

- મૈં અતિ તુચ્છ મતિધારી, પ્રભુગુણ કેસે લહુ પારી,
ગાયા ગુણ તો ભી ભક્તિ સે, લવે શિશુ માતા શક્તિ સે. જિ. ૧૧૩૧
- તપગચ્છ ગગન રવિરૂપા, શ્રી વિજયાનંદસૂરિ ભૂપા,
ન્યાયાંભોનિધિ બિરૂદ ધારી, શ્રી આત્મારામ બલિહારી. જિ. ૧૧૪૧
- વિજયલક્ષ્મી ગુરૂદાદા, વિજય શ્રીહર્ષ ગુરૂ પાદા,
વિજયવલ્લભ ગુણ ગાવે, ચરણમૈં નિત્ય ચિત્ત લાવે. જિ. ૧૧૫૧
- સંવત ઋષિ શંભુદગ વેદા, યુગલ પ્રભુ વીરગત ખેદા,
આતમ સંવત રસ ચંદા, સંવત વિક્રમ નરઈંદા. જિ. ૧૧૬૧
- ઋષિરસ અંકશશિ આવે, પ્રતિપદા ભાદ્ર સુદિ થાવે,
જનમ મહિમા દિવસ જાનો, કવિ કવિતા પૂરણ માનો. જિ. ૧૧૭૧
- વિજયકમલ સૂરિરાજે, ઉપાધ્યાય વીરવિજય ગાજે,
કરી પ્રેરણા કૃતિ કાજે, કૃપા પૂરણ થઈ આજે. જિ. ૧૧૮૧
- પ્રવર્તક શ્રીમુનિ કાંતિ, વિજયજી ટારે મન ભ્રાંતિ,
આતમલક્ષ્મી હર્ષ પાવે વલ્લભ પૂજે પ્રભુ ભાવે. જિ. ૧૧૯૧
- હુઈ રચના મિયાગામે, નિકટ શાંતિપ્રભુ ધામે,
આગમ વિપરિત વચણ ભાખે, મિથ્યા દુષ્કૃત પ્રભુ સાખે. જિ. ૧૧૦૧

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૫૧૮

૨૧. પ્રભુ પુખણાનું સ્તવન

કવાલી

પ્રભુકો પોંખતી ભાવે, સુહાગન નારી હરખાવે, પ્રભુ.
મનોગત ભાવના સુંદર, અધ્યાત્મ ભાવ દિખલાવે,
સમય શ્રીઆદિ જિનસ્વામી, લગ્ન કે દેવી ઈંદ્રાણી,
વિધિસે પોંખતી પ્રભુકો, ચલા વ્યવહાર વો આવે. પ્રભુ. ૧૧૧

[૯૪]

- ઉખલ મુસલ મધાની ત્રાક, ઝુંસરી પંચમી કહીયે,
શલાકા ફેંકતી ચારો, દિશામેં ભાવના ભાવે. પ્રભુ. ૧૧૨૧
- ઉસલ મુસલક મિલને સે, ત્રિહિસે હોતે હેં ચાવલ,
ગયા છિલકા મિત્ર અંકુર, ન ફિર પૈદા કભી થાવે. પ્રભુ. ૧૧૩૧
- અનાદિ જીવ કર્મોકે, ફસા હૈ ગાઠ બંધનમેં,
ક્રિયા અરૂ જ્ઞાન મિલને સે, નિજાતમ રૂપ કો પાવે. પ્રભુ. ૧૧૪૧
- મધાની ધુમતી દધિમેં પ્રગટ કરતી હૈ માખનકો,
ભાવના શીલ તપ દાને, ચિદાનંદ રૂપ ઉપજાવે. પ્રભુ. ૧૧૫૧
- ત્રાકસે સૂત હોતા હૈ, સૂતસે અંગ હૈ ઢકતા,
શુધ્ધ મન ઈંદ્રિ વશ કરકે, ચીરગુણ જ્ઞાન નિપજાવે. પ્રભુ. ૧૧૬૧
- ઝુંસરી ધાર ધોરી હો, જગત ખેતી બચા લેતા,
ધરમ ધોરી બની આતમ, સ્વરૂપ આતમ પ્રગટાવે. પ્રભુ. ૧૧૭૧
- શલાકા સમ ગતિ ચારોં મેં ફિરતા દુઃખ પાતા હૈ,
ફેંકતી કોધ માયા માન, લોભકે ફિર ન જગ આવે. પ્રભુ. ૧૧૮૧
- આતમારામ જબ પ્રગટે, આતમ રામ હૈ હોતા,
આતમલક્ષ્મી પ્રભુ ચેતન, વલ્લભ મન હર્ષ નહીં માવે. પ્રભુ. ૧૧૯૧

વિવિધપૂજા - પા. ૪૨૯

૨૨. પર્યુષણકા સ્તવન. ઢાલ - ૫

(કવ્વાલી)

- ધરો ભવિ ધ્યાન મન અપને, મહા પુણ્યોદયે ઉત્તમ,
પર્વ પર્યુષણા આવ્યા, પ્રભુ શ્રી વીર ફરમાયા. ૧૧૧૧
- અમારી સ્વામીવત્સલ ઔર, પરસ્પર ક્ષામણા કીજે,
ધરમકા સાર ઉપશમ હૈ, પ્રભુ શ્રી વીર ફરમાયા. ૧૧૨૧

[૯૫]

ચૈત્ય પરિપાતકા કરના, અક્રમતપ મોક્ષકા હેતુ, હુઓ શ્રી નાગકેતુકો, પ્રભુ શ્રી વીર ફરમાયા.	॥૩॥
ઈત્યાદિ પર્વ આરાધન, કરે ભવિ જીવ શુભભાવે, અપરાવૃત્તિ ફલ પાવે, પ્રભુ શ્રી વીર ફરમાયા.	॥૪॥
નિધિવસુઅંક ઈંદુમેં, પ્રથમ પર્યુષણા દિવસે, આતમલક્ષ્મી પ્રભુ સેવા, કરો વલ્લભ હરધાયા.	॥૫॥

સ્તવનાવલી - પા. ૯૫

૨૩. શ્રી પંચજ્ઞાન પૂજા (કવ્વાલી)

કરો મનઃપર્યવજ્ઞાની, ભવિ તુમ પૂજના ભાવે, કરો ચકચૂર કર્મોકો, અનંતા મુક્તિ સુખ પાવેં.	॥૧॥
કહે દોય ભેદ જિનવરને, વિપુલ મતિ ભેદ જસ થાવે, નિયમ સે જ્ઞાન કેવલકે, વિના પ્રગટે નહીં જાવે.	॥૨॥
ઋજુમતિ જ્ઞાન પ્રતિપાતી, વિનય નહીં તાસ બતલાવે, પરંતુ ભવ્ય સાધુકે, વિના નહીં જ્ઞાનરસ આવે.	॥૩॥
અનંતે ખંધકો જાને, દ્રવ્યસે ક્ષેત્ર ફરમાવે, અઠાઈ દ્વીપ દો સિન્ધુ કાલસે કાલવિત્ ગાવે.	॥૪॥
અસંખ્યા ભાગ પલ્યોપમ, અસંખ્ય પર્યાયધી ભાવે, આતમલક્ષ્મી નિકટ સ્વામી, વલ્લભજિન ચૈન હર્ષાવે.	॥૫॥

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા. ૩૩

૨૪. શ્રી સમ્યક્ દર્શન પૂજા

(કવ્વાલી)

કથન પ્રભુ વીરકા સચ્ચા, મેરે દિલમેં સમાતા હે, જરૂરી જીવ હે નિજકે, અનુભવ જ્ઞાન પાતા હે.	॥૧॥
--	-----

[૯૬]

ક્રિયા મૈને મૈં કરતા હૂં, કરુંગા મૈં કહાતા હૈ, કહા મૈને મૈં કહતા હૂં, કહુંગા મૈં ગવાતા હૈ.	૧૨૧
ઈત્યાદિ કાલ તીનોં મેં, જો મૈને જતતા હૈ, અગર હોવે ન ચેતન તો, કહો યહ કોન બતાતા હૈ.	૧૨૨
સુખી મૈં હું દુઃખી મૈં હું, મુઝે સંશય સતાતા હૈ, યદિ ચેતન નહીં હોવે, કહો શક કિસકો આતા હૈ.	૧૨૩
ગુણી પ્રત્યક્ષ જગ માને, ગુણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હૈ, આતમ લક્ષ્મી હર્ષ પાકે, વલ્લભ ગુણ વીર ગાતા હૈ.	૧૨૪

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ પા. - ૫૪૪

૨૫. સામાયિક વ્રતપૂજા

કવ્વાલી

સુનો પ્રભુ વિનતી એતી, હમેં સંસારસે તારો, કબીભી નહીં ભૂલાયેંગે, કિયો તુમને જો ઉપકારા.	૧૨૫
સામાયિક નવમેં ઉચ્ચરકે, મુકુર સે પૂજા પ્રભુ કરિએ, નિજાતમ રૂપ અનુસરકે, સામાયિક સમતા સંવરિએ.	૧૨૬
પૌષ્પશાલા ધરે ચૈત્યે, સામાયિક લેવે શુધ્ધભાવે, ટાલી અતિચાર દો ઘટિકા, દયાલૂ સાધુ સમ થાવે.	૧૨૭
વિધિ સામાન્ય એ જાની, રાજા ઔર મંત્રી વ્યવહારી, પ્રશંસે સર્વ દર્શનકે, આવે સબ સાથ સિંગારી.	૧૨૮
ઈસ વિધ પાસ ગુરૂ ચાકર, આતમલક્ષ્મી હર્ષ ધારી, ઘડી દો કરકે સામાયિક, વલ્લભ દે દોષકો ઢરી.	૧૨૯

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ પા. - ૬૩૮

૨૬. શ્રી ચઉદ રાજલોક પૂજા.

(કવ્વાલી)

- અપૂરવ સ્વર્ગ વર્ણન, જિનેશ્વર દેવ ફરમાવે,
અનુતારદેવ દ્રિચરમા, એકચરમા પંચમ થાવે. ૥૧૥
- પ્રથમ ત્રિકએકસો ગ્યારા, દ્રિતીય એક સંયાસત ગાવે,
તૃતીય એક સો અનગરમેં, જિનાલયપાંચ બતલાવે. ૥૨૥
- ચઉરાસી લાખ સત્તાણું, સહસ તેવીસ કુલ થાવે,
ઉર્ધ્વ લોકે જિનાલયમેં, નમો જિન બિંબ શુભ ભાવે. ૥૩૥
- કોટિએકસો બાવન લક્ષા, ચૌરાનું સહસ ગિનવાવે,
ચઉતાલી સાતસો સાઠે, સુનિ ભવિ ચિત્ત હુલસાવો. ૥૪૥
- બ્રહ્મ પર્યંત સંન્યાસી, જ્યોતિષિ તાપસી જાવે,
તિરીપંચેંદિ સહસારે, શ્રાવક અચ્યુત સુર થાવે. ૥૫૥
- સ્વલિંગી મિથ્યાદષ્ટિ જે, સમાચારીમેં મન લાવે,
અંત્ય ગ્રૈવેયકે જાવે, ધર્મ સાધુકે પરભાવે. ૥૬૥
- પૂર્વધર પૂર્ણ બ્રહ્માદિ, સિધ્ધ સર્વાર્થ ગતિપાવે,
આતમલક્ષ્મી ભવાંતરમેં પ્રગટ વલ્લભ હર્ષાવે. ૥૭૥

વિવિધ પૂજાસંગ્રહ - પા. ૬૬૯

૨૭. ગુરુ સ્તુતિ

(રેખતા)

ઘડી ધન આજ કી આઈ, ધર્મ જિનવરકા દેખા હૈ;
શુદ્ધ શ્રધ્ધાન મન રંગે, જિનાગમસાર પેખા હૈ ॥ ઘ. ૧ ॥

રહે દિન કિતને વહાં પર, પિછે વિહાર ક્રિયા હૈ; બહુ વિંધ દેશમેં ફિરકે,
જિનાગમ રસ પિયા હૈ ॥ ઘ. ૨ ॥ પરં વિના શબ્દ શાસ્તર કે, નહીં શુદ્ધ જ્ઞાન પાયા હૈ,

[૯૯]

બડા અફસોસ નહીં પઢના, યહી અજ્ઞાન છાયા હૈ ॥ ઘ. ૩ ॥ અલપસે કાંલ મેં સૂતર, બત્તીકા જ્ઞાન પાયા હૈ, ૧ તૃપત મન નહીં હુઆ પઢકે, ચિંતામેં ચિત્ત ઠાયા હૈ ॥ ઘ. ૪ ॥ પઢેંગે કયા હી અબ જીયા, યહી અફસોસ ભારા હૈ;

અનંતા જ્ઞાન જિનવરકા, નહીં બત્તીસ મેં સારા હૈ ॥ ઘ. ૫ ॥ દિખે કછુ ભેદ મુઝે યામે, શબ્દ શાસ્તર ન પઢના હૈ,

કિયા નિશ્ચા હી નિજ દિલ મેં, શબ્દ શાસ્તર કો પઢના હૈ ॥ ઘ. ૬ ॥ અકલ કે જોર ઝટ વ્યાકરણ, પાંચઅંગ સાર લિયા હૈ; વિભક્તિ જ્ઞાન કે હોએ, યથારથ ખ્યાલ કિયા હૈ ॥ ઘ. ૭ ॥ ટીકા નિર્યુક્તિ કો દેખી ચૂર્ણી અરૂ ભાષ્ય દેખા. હૈ;

મન: કલ્પિત સબ બાતેં, ઢુંઢક મત એસા પેખા હૈ ॥ ઘ. ૮ ॥ નહીં એહ ભેષ જિનવર કા, કહા ઢુંઢકને ધારા હૈ;

વિના ગુરૂ ભેષ કો ધરકે, જગત બહકાયા સારા હૈ ॥ ઘ. ૯ ॥ સમઝ મન મેં હી રખ કરકે, વક્ત કિતના ગુજારા હૈ;

સબબ ઢુંઢક મતિ સબ થે, કિસી ભવી પાસ પુકારા હૈ ॥ ઘ. ૧૦ ॥ ચઉમાસા આગરે વિક્રમ, ઉત્રીસો વીસ કિયા હૈ, રતનચંદ સાધુ કે પાસોં અનુભવ જ્ઞાન પિયા હૈ ॥ ઘ. ૧૧ ॥ અપિ ઢુંઢક મતી વો થા, પરં હઠકો ભૂલાયા હૈ;

કહા તિને સાફ હુઆ થોડા, સમય ઢુંઢક ફલાયા હૈ ॥ ઘ. ૧૨ ॥ ચઉમાસે બાદ ચલને વક્ત, રતનચંદને પુકારા હૈ; આતમ વલ્લભ ચાહતા હૈ; બાતેં કર તીન સુધારા હૈ ॥ ઘ. ૧૩ ॥

૨૮ ગુરૂ સ્તુતિ

રેખતા રાસ ધારિયોંકી ચાલ

વિના ગુરૂરાજ કો દેખે, મેરે દિલ વેકરારી હૈ. વિ. ૧૧ ॥

તનુતસ શાંતિ હોયા હૈ, પાયા જિન દર્શ આરકે. વિ. ૧૨ ॥

[૮૮]

આનંદ કરતે જગત જનકો, વયણ સત સત સુન્ના કરકે.	વિ. ૧૨૧
માનો સુર સૂરિ આરત થે, નર દેહ ધર કરકે.	વિ. ૧૨૨
રાજા અરૂં રંક સમ ગિનતે, નિજાતમ રૂપ સમ કરકે.	વિ. ૧૨૩
મહાઉપગાર જગ કરતે, તનુ ફનાહ સમજ કરકે.	વિ. ૧૨૪
જીયા વલ્લાભ ચાહતા હે, નમન કર પાઉં પર કરકે.	વિ. ૧૨૫

પૂજા સ્તવનાદિ-પા. ૧૮૫

૨૮ (રખતા)

ધર્મશ્રી જૈન કી જયજય, બુલા લે જિસકા જી ચાહે. (અંચલી.)	
રતન હે તીન અમોલક યહ, નહીં હોતા હે જિનકા મોલ,	
પસંદ દિલ જહોરી કે પાસો, તુલાલે જિસકા જી ચાહે.	ધ. ૧૧૧
અવ્વલ શ્રી દેવ જિનવર હે, નહીં જિનમેં નિકલતી ફી,	
અઠારોં દોષસે ખાલી, મિલાલે જિસકા જી ચાહે.	ધ. ૧૧૨
ગોયમ ગુરૂ પાપકે ત્યાગી, હુવે તારકુલ દુનિયા યે,	
ઋષિ તપસી મુનિ સાધુ કહલાવે, જિસકા જી ચાહ.	ધ. ૧૧૩
સોયમ શ્રી ધર્મ એસા હે, નહીં ગિરને દે દુર્ગતિમેં,	
દયા કરની કિસી પાસે, મના લે જિસકા જી ચાહે.	ધ. ૧૧૪
ચરણદર્શન સમ્યક્ જ્ઞાન, જગતમેં સાર તીનોં હે,	
ધર્મ શાસ્ત્રોકા ફરમાના, સુના લે જિસકા જી ચાહે.	ધ. ૧૧૫
જહૌર ઈન તીન રત્નોંકા, નહીં જિસ બંદેને સમજા,	
હઠી કમબખ્ત અજ્ઞાની, ભૂલાલે જિસકા જી ચાહે.	ધ. ૧૧૬
અગર અપના ભલા ચાહો, કરો સત સંગ દિલોજાની,	
આતમ વલ્લાભ પ્રભુ પ્યારે, દિખા લે જિસકા જી ચાહે.	ધ. ૧૧૭

પૂજા સ્તવનાદિ - પા. ૨૨૮

૩૦. (રેખતા)

ત્યાગો ભવિ જીવકા હનના, મિત્રે નરકોંમેં જા ગિરના. ત્યાગો. ૫૧૫
વ્યસન શિકારકા રમના, મૂલ સબપાપકા કરના. ત્યાગો. ૫૨૫
ખુશી ક્ષણ માત્રસે હોવે, પ્રાણ પશુ જીવ કે ખોવે. ત્યાગો. ૫૩૫
સુઈ કાટેસે નિજતનમેં, હોવે દુઃખ તેસે પર તન મેં. ત્યાગો. ૫૪૫
હને કોન જાનકે પ્રાની, વિના અતિ નીચ અજ્ઞાની. ત્યાગો. ૫૫૫
દેવેંગે રાજ તોહે ભારી, પરંત દેવેંગે તોહે મારી. ત્યાગો. ૫૬૫
મહા વોહ રાજકો ચાહતા, નિઃકેવલ જીવના આતા. ત્યાગો. ૫૭૫
શત્રુ જબ ઘાસ મુખ લેવે, દયા કરી જાન તસ દેવે. ત્યાગો. ૫૮૫
નિરંતર ઘાસકો ચરતા, નહિ અપરાધ કુછ કરતા. ત્યાગો ૫૯૫
ઐસે નિનાથકો હંતા, જાઈ નરકમેં પરતા. ત્યાગો. ૬૦૫
યદા ખોટાઈ ત્યાગેગા, આતમ વલ્લભ પાવેગા. ત્યાગો. ૬૧૫

પૂજા સ્તવનાદિ - પા. ૨૨

૩૧. આત્મવિચારની સજ્જાચ

(સોહિણી)

કરતા નહીં કુછ સોચ અબ, માનુષ હુઆ તો ક્યા હુઆ ?
મોતી વાયજા હીરલા, પુખરાજ નીલમ મૂનિયા,
અપના હીરા દેખા નહીં જહૌરી હુઆ તો ક્યા હુઆ ? કરતા. ૫૧૫
સોના સુહાગા આગસે, દેખે ખોટ સગરી જારતા,
અપના સુવર્ણ સોધા નહીં, સરાફ હુઆ તો ક્યા હુઆ ? કરતા. ૫૨૫
ચાંદી વ સોના વેચના, હુંડી બજાજી દેખતા
પરલોકકા દેખાનહીં, વ્યાપારી હુઆ તો ક્યા હુઆ ? કરતા. ૫૩૫
મુદ્દઈ મુદ લા દેખના, કાનૂન કિતાબેં ખોલના
અપના ગુન્હા દેખા નહીં, મુન્સિફ હુઆ તો ક્યા હુઆ ? કરતા. ૫૪૫

[૧૦૧]

માતા પિતા સુત બહિન ભાઈ, ઓર તિરિયા જમાઈ રે,
નિજરૂપ આતમ કે વિના, વલ્લભ હુઆ તો ક્યા હુઆ. ? કરતા. ॥૫૫॥

જૈ.ગુ ભા.૨ - પા. ૧૯૨

૩૨. સજ્ઞાય

(સોહણી)

કરતા નહીં જિનકા ભજન, ભવ પાર કેસે પાવેગા.
દેવિંદ વા નર ઈંદ હો, મુનિ ઈંદ વા અસુરિંદ હો,
ભજન વિના જિન દેવકે, નહીં મુકિત કે સુખ પાવેગા. કરતા. ॥૧૧॥

લંકાપતિ રાવનબલિ, નિજ હાથમેં વીના ધરી,
શુભ નાય જિન આગે કરી, પદવી જિનેસર પાવેગા. કરતા. ॥૨૨॥

સુદર્શન પકરી કરી, રાણી અભયા છલ કરી,
નિજશીલ ભૂષણ જાપ સે, ઉવસર્ગકો કટ દેવેગા. કરતા. ॥૩૩॥

મહાવીર સ્વામી સેવના, શ્રેણિક રાજા કર લઈ,
તસ જાપસે જિનવર બના, સુર ઈંદ મિલ ગુણ ગાવેગા. કરતા. ॥૪૪॥

બુઢિયા તરી નિજ ભાવ સે, મહાવીર સ્વામી ધ્યાનસે,
ઐસે નિરંતર ધ્યાન ધર, આતમ વલ્લભ આવેગા. કરતા. ॥૫૫॥

પૂજા - સ્તવનાદિ - પા. ૨૧૮

૩૩. જુગારનું વ્યસન ત્યાગ વિષે ગઝલ

(સોહણી)

ભવિત્યાગ મન ધર ખ્યાલ તું, જુઆ અતિ દુઃખદાઈરે. ભવિ.
કુવ્યસન જગમેં સાત હૈ, જુઆ વ્યસન વિખ્યાત હૈ,
કમસે જુઆરી જાત હૈ, વ્યસન સબ લલચાઈરે. ભવિ. ॥૧૧॥

[૧૦૨]

માનવ ગુણોંકી ખાન હે, પિણ શોભાકા નહીં થાન હે,
 જુઆ વ્યસન પરમાન હે, અહિવત્ ચંદન લપટાઈરે. ભવિ. ૧૨૧૥
 જુઆરીયા કા કામ હે, મઠ ગૃહે શૂન્ય આરામરે,
 અતિ નીચ ગણિકા ધામ હૈ, બદમાશ સાથ ફિરાઈરે. ભવિ. ૧૨૩૧
 અતિ આપદાકા ચોક હે, ખેલે કુબુધિ લોક હે,
 મૈલા કરે કુલ શોક હે, અધમ અધમ કહાઈરે, ભવિ. ૧૨૪૧
 અપકીર્તિ હોય પોષરે, ઈસ લોકમેં એ દોષરે,
 પરલોક દુઃખકા કોષ રે, દુગર્તિ નરકમે જાઈરે. ભવિ. ૧૨૫૧
 મન પાંચ પાંડવ ધાર રે, દી નાર અપની હારરે,
 હુએ જગ અતિ લાચાર રે, અપકીર્તિ ઘણી જગ પાઈરે. ભવિ. ૧૨૬૧
 નલરાયને કહીં કીધ રે, દિયા હાર રાજ પ્રસીધરે,
 અપજસ અતિ જગ લીધ રે, જુઆ વ્યસન વશભાઈરે. ભવિ. ૧૨૭૧
 એસે ન હોએ નિહાલરે, ક્યા હોયગા તુજ હાલરે,
 તજ સંગ જુઆ લાલરે, આતમ વલ્લભ થાઈરે. ભવિ. ૧૨૮૧

પૂજા સ્તવનાદિ - પા. ૨૨૦

૩૪. વિષય ત્યાગ

સોહણી

વિષયન સંગ લિપટાય કે, નરદેહ નીકી ગમાવેગા
 ચેતન સુંદર સોચ કર, નરદેહ દુર્લભ પાય કે,
 લિયે કાચકે ચિન્તામણિ, સિટ પાછે તું પછતાયેગા. વિ. ૧૧૧૧
 લલિતાંગ રાવણ બ્રહ્મદત્તા, સુભૂમ વાસુદેવરે,
 વસ ઈંદ્રિકે તિમ તું અતિ, નરકકે દુઃખ પાવેગા. વિ. ૧૧૨૧
 મૃગ હાથી ભ્રમર પતંગીયા, મછ એક એકકે વસ રે,
 વસ હોય ઈંદ્રિ પાંચ કે, ખબર નહીં ક્યા થાવેગા. વિ. ૧૧૩૧

[૧૦૩]

પરનારી કો નિજ આંખસે, દેખત જો વિકાર સે,
 લોહપૂતળી તપાયકે, યમરાજ તસ લિપટાયેગા. ધિ. ૧૧૪૧
 જિસ થાને સે પેદા થયો, ચાહત તિસકો ગમાર રે,
 ચાહત મુહ વમન કર, કુકરસમ કહાવેગા. ધિ. ૧૧૫૧
 ધરી સીલ સંયમ હોય વિષયા, વસ દેવે છોડ રે,
 જિન રક્ષવત્ સો જાનિયે, નિજ નાશ સબ કર દેવેગા. ધિ. ૧૧૬૧
 કરી જતન નિજ સીલ સંયમ, રતન કી રક્ષા કરે,
 જિનપાલ ભવિજીવ આતમ, રૂપ વલ્લભ પાવેગા. ધિ. ૧૧૭૧

પૂજા સ્તવનાદિ - પા. ૨૧૫

૩૫. શ્રી શાંતિનાથ જિન સ્તવન

(ગઝલ)

ન જાને કિં ગતં ભાવિ યદિમાં ત્રાસ્યસે સ્વામિન્
 દરન્તિ પહિડતા નિત્યં, ભવન્તં તારક સ્વામિન્ (ધ્રવપદમ્)

કૃતા શાન્તિસ્ત્વયાડગત્યાડભિધા શાન્તિર્ધતા તેન
 તથેદાનીમપિ શાન્તિ, પ્રવર્તસ્વાડભિતઃ સ્વામિન્ ૧૧૧૧

ત્વમેવાર્હન્ જિનો બુધ્ધાહરિર્બ્રહ્મા શિવો શિ યત્
 ગુણૌર્જન્યેડભિધાને કો વિચારો યુજ્યતે સ્વામિન્ ૧૧૨૧

ત્રશાત્વામેવ પશ્યામિ નમામિ ત્વાં સ્મરામિ ત્વામ્
 સદા ત્વામેવ પૂજામિ વિશેષોકતેન કિં સ્વામિન્ ૧૧૩૧

વિભો ચિત્તોપ્સિતં દાને ફલમ્ દાતારમેવ ત્વામ્
 સુરદુભ્યોધિકં જાને વદામિ નાનૃતં સ્વામિન્ ૧૧૪૧

નિજાત્માનન્દસમ્પત્કૃન જહિ દુઃખ સુખં દેહિ
 પ્રભો ત્વં વલ્લભો નૃણામિતિ યાયેડનિશં સ્વામિન્ ૧૧૫૧

[૧૦૪]

શ્રી શાંતિનાથ જિન સ્તવન (અનુવાદ)

(ગઝલ)

ભવિષ્યમાં શું થવાનું છે તેની કોઈ ખબર નથી. હે સ્વામી મને જો તું રક્ષે (રક્ષણ કરે) તો હે સ્વામી પંડિતો હંમેશાં તારામાં એકાગ્ર (તન્મય) બની તારકતાના દર્શન કરશે.

તારા આવવાથી શાંતિ થાય તે કારણથી શાંતિ નામ કરાયું. અત્યારે પણ ચારે બાજુથી હે સ્વામી શાંતિ પ્રવર્તે છે. ॥૧૧॥

તુંજ અરિહંત, જિનેશ્વર, બુધ્ધ, હરિ, બ્રહ્મા, શીવ, છે. હે સ્વામી ગુણોથી ઉત્પન્ન થયેલા વિચારો યોગ્ય જ છે. ॥૨૧॥

સ્વામી તને જ હું જોઉં છું, તને જ નમું છું અને તનેજ યાદ કરું છું. હંમેશા તને જ પૂજું છું: હે સ્વામી, વિશેષ કહેવાથી શું ? ॥૩૧॥

હે પ્રભુ - ઈચ્છિત ચિત્તને વિશે, દાનને વિશે, ફળને આપનાર દાતાર તું જ છે. હું જાણું છું કે કલ્પવૃક્ષોથી અધિક તુંજ છે. હે સ્વામી ખોટું બોલતો નથી ॥૪૧॥

હે પ્રભુ ? પોતાના આત્મરૂપી આનંદને પ્રાપ્ત કરનાર દુઃખો છોડીને હે પ્રભુ સુખને આપ. હે સ્વામી તું મનુષ્યનો પ્રિય છો એવી સદૈવ પ્રાર્થના કરું છું. ॥૫૧॥

૩૬. શ્રી શાન્તિનાથ જિન સ્તવન

(ગઝલ-તાલ કવાલી)

કરુણા સુધાભિભિરિતં, ચરિતં હિ તાવકીનમ ॥ કરુણા. ॥

શાનેન્દિરાવિલાસિન્ । ત્યકતેન્દિરેણ સ્વામિન્ ।

કુર્વાત્મરુપગામિન્, મમ રુપમાત્મનીનમ્ ॥ કરુણા. ॥૧૧॥

બદ્ધોસ્મિ મોહજાલે, મહાદુઃખ દે કરાલે ।

મિલિતોશિનાથ કાલે, કુરુ બન્ધનૈર્વિહીનમ્ ॥ કરુણા. ॥૨૧॥

[૧૦૫]

વિષયેષુ જાનુદધનં, દીનં સદા હિ મગ્નમ્
 અધુના તવાધિલગ્નં, કુરુ નાથ મામદીનમ્ ॥ કરુણા. ॥૩૦॥
 ઘેહિ કૃપા કૃપાલો ! દેહિ સુખ દયાલો !
 નાશં પ્રયાતુ કાલો; દૃષ્ટાન્ધકારનમ્ ॥ કરુણા. ॥૪૧॥
 વલ્લભદેવચરણો હર્ષોત્મલક્ષ્મીકરણો ।
 હર્તુ સ્વજન્મચરણો, મન એવમેડતિલીનમ્ ॥ કરુણા. ॥૫૧॥

સ્તવનાવલી - પા. ૪૭

શ્રી શાંતિનાથ જિન સ્તવન (અનુવાદ)

ખરેખર ? તારું ચરિત્ર કરુણારૂપી અમૃત અને જ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મી વડે વિલસિત છે. છતાં લક્ષ્મી વડે ત્યજાએલો છે. હે આત્મરૂપ તરફ જનાર મારા આત્માને તારા સમાન કર. ॥૧૧॥

મહાદુઃખને દેનારા વિકરાળ મોહજાળમાં હું બંધાયો છું. કળિકાળમાં હે નાથ ! તું મળ્યો છે તો મને બંધન રહિત કર. ॥૨૧॥

ખરેખર, હંમેશાં દીન વિષયોને વિષે મગ્ન એવા જાનુ સુધી ડૂબેલો હમણાં તારા ચરણ કમળને વિશે લાગેલો એવો મને હે નાથ ! તું મને અદીન કર (વિષયાદિથી મુક્ત) ॥૩૧॥

હે કૃપાળુ, કૃપાને ધારણ કર, મિષ્ટ્યાદિષ્ટિ રૂપ અંધકારના આ વિકરાળ કાળ નષ્ટ થાય એવું હે દયાળુ તું આપ. ॥૪૧॥

હર્ષરૂપી આત્મલક્ષ્મીને કરનાર મનોહર દેવના ચરણમાં પોતાનાં જન્મ મરણને હરણ (દૂર કરવા) કરવા માટે મારું મન અત્યારે લીન થયું છે. (પ્રભુમય). ॥૫૧॥

૯. પં. શ્રી મણિવિજયજી ગણિવર (સં. ૧૯૨૯ થી ૧૯૭૮)

તપ, ત્યાગ અને વૈરાગ્યની ભૂમિ
કપડવણજ નગરી
પૂ. શ્રી ની જન્મભૂમિ.
જન્મ સંવત ૧૯૨૯
સંસારી નામ મણિલાલ
માતા જમનાબાઈ પિતા મગનભાઈ
ધાર્મિક સંસ્કારોનું સિંચન
જ્યોતિષિની ભવિષ્યવાણી
“પુત્ર કુળદીપક થશે.”
મગનભાઈની સંયમની ભાવના
પૂર્ણ કરવા જાણે મણિભાઈ જન્મ્યા.
મણિભાઈનાં લગ્ન થયાં
પત્નીનું અકાળ અવસાન
સંયમનો માર્ગ નિષ્કંટક થયો
પિતાનો પત્ર લઈ
પુત્ર ચાલ્યો અમદાવાદ નીતિવિજય પાસે
ગુરુવાણી “સંયમ તલવારની ધાર,
પરિષદો સહન કરવાના,
વેલવવિલાસ યુક્ત તને
અહીં કેમ ફાવશે ?”
મણિલાલે હૈયામાં હામ રાખી
બધું સહન કરીને
દીક્ષા લેવા તૈયારી બતાવી
ગુરુએ મણિલાલના
ચહેરા પર અપૂર્વ તેજ નિહાળ્યું.

[૧૦૭]

મણિલાલનું મણિસમ તેજ
 દીક્ષાનું નિમિત્ત બન્યું.
 સંવત ૧૯૪૫માં કોસીન્દ્રામાં
 ચારિત્ર અંગીકાર કરી
 મણિલાલ મણિવિજય બન્યા.
 મુક્તિ માર્ગના ઉપાસક
 જ્ઞાન ધ્યાન અને સંયમમાં
 નિમગ્ન બની વિચરતા.
 પ્રભાવશાળી વ્યાખ્યાન શૈલી
 લોકોમાં અપૂર્વ ખ્યાતિ પામ્યા.
 અમદાવાદ શહેરના પાંજરાપોળના
 ઉપાશ્રયે પૂ.શ્રીનું નગરજનોએ કરેલું
 ભવ્યાતિભવ્ય સામૈયું.
 ગિરનારની યાત્રા, જામનગરમાં
 પધાર્યા, માનવમેદની ઉભરાતી.
 પૂ.શ્રી ગોહિલવાડ વિસ્તારમાં.
 સંવત ૧૯૭૭ મરકીનો ઉપદ્રવ
 પ્રકૃતિ અને માનવતાનું લીલામ
 વિષમ કાળમાં વિહાર કરી
 સિદ્ધગિરિની યાત્રા
 'વેટી'માં હૃદયસ્પર્શી પ્રવચનથી
 વ્યસન મુક્તિની લોકોની પ્રતિજ્ઞા
 એમની નિશ્રામાં લોકો
 આરાધનાની વસંતમાં મસ્ત
 બની ધર્મમાં જોડાયા.
 પૂર્વના અશુભ કર્મનો ઉદય

[૧૦૮]

રતવાની ભયંકર બિમારી લાગુ પડી.
 દામોદર વૈદ્ય અને મહાજનની
 અભૂતપૂર્વ વૈયાવચ્ચ
 અંતકાળ ડોકાઈ રહેલો.
 ચિર વિદાયની ક્ષણ આવી સંવત ૧૯૭૮,
 કારતક વદ ૩ ના રોજ
 મણિવિજયજી દાદાનિર્વાણ પામ્યા
 અંતિમશ્વાસ ને અંતિમ શબ્દો હતા
 હે વીર ! હે વીર !
 ધન્ય એ આરાધક સંયમધર મહાત્માને
 શાસન પ્રભાવક
 સાધુ પરંપરાની યાદીમાં
 એક નવું નામ લખાયું છે
 પૂ. શ્રી મણિવિજયજી દાદા.

૧. શ્રી ભટેવા પાર્શ્વનાથનું સ્તવન

- ભટેવા પાર્શ્વ સુખ આપો ભવિના દુઃખ સવિ કાપો.
 દુષમ કાલે બહુલ કમિ ઘણા જીવો ન સધ્ધર્મિઃ
 શરણ પ્રભુ તાહરું ધાર્યું રહે નહિ કર્મ પણ વાર્યું. ભટેવા. (૧)
- દ્રવ્ય દેવો તણું ખાવા થયા શૂરા બહુ પાપી,
 વચન પ્રભુ શાસ્ત્રના ભાષે, ભ્રમોમાં ભવ્યને નાખે. ભટેવા. (૨)
- જિનોની દ્રવ્યથી કરવી ઘણી સંખ્યાને મન ધરવી,
 વચન તાત્પર્ય નહિ જાણે ગુણોની વૃધ્ધિ નહી માને. ભટેવા. (૩)
- અનુષ્ટાનાદિ નહિ કરવું, સ્વમત ધ્યાનેજ સુખ વરવું,
 ધરી અજ્ઞાનતા ભારી છે તરે સર્વ નરનારી. ભટેવા. (૪)

ખરો જિન માર્ગ નહિ ધારે વસે નિત્ય દેહ સુખ સારે,
 તપી જનની ધરી હાંસી ધરે સુખ મોજ મઠવાસી. ભટેવા. (૫)
 ચરણ સવિ આપનો ખોવે સ્વરૂપ શુધ્ધ તે ન નિજ જોવે,
 કૃપા કરી પાસ જિન દીજે. યથા શીવરાજ મણી લીજે. ભટેવા. (૬)

જિન ગુણમણિમાળા પા. ૪૦

૨. મહાવીર જિન સ્તવન

(ગઝલ)

શ્રી મહાવીર નમો શિરનામી ભવી શિવ સુખના
 વાણી જેહની સમ નયોથી, છે રમણીય મનોહારીજી,
 યોજન ગામે પરિણામી સહુને, છે વંછિત સુખકારીજી. શ્રી મહા. ૥૧૥
 ચાર નિકોપ જાણે ધ્યાવે, પાતક સર્વે પખાલેજી,
 નામ ઠવણ દ્રવ્ય ભાવ સ્વરૂપે, ભાવે શુધ્ધ ત્રિકાલેજી. શ્રી મહા. ૥૨૥
 ક્ષાયિક સમકિત જ્ઞાન અનંતુ, વાળી ચારિત્ર અનંતુ જી,
 પ્રગટવણે ધરતા પ્રભુ આપો, મુજને તે અનંતુ જી. શ્રીમહા. ૥૩૥
 ત્રિપદીરૂપે સર્વ પદારથ, આપ્યા જે ગણધરનેજી,
 તે ઉત્પાદ વ્યય, ધ્રુવ રૂપ જાણી, ધરો સદા શુધ્ધ મનમાંજી. શ્રી મહા. ૥૪૥
 ક્ષણિક તથા એકાંત નિત્ય જ, જેહ પદારથ માનેજી,
 બંધ મોક્ષ તસ મતમાં ન ઘટે, તેહ ભમે અભિમાને જી. શ્રી મહા. ૥૫૥
 મિથ્યા જ્ઞાન તથા શ્રધ્ધા ધરી, ભટકયો કાળ અનંતજી,
 દુર્ગુણી પણ તુમ શરણે આવ્યો, તારો મુજને મહંતજી. શ્રી મહા. ૥૬૥
 બુધ્ધિ વિનયથી સેવા કરતાં, દુર્ગુણ જાયે દુરજી,
 કહે પન્યાસ મણિવિજય ભાવે, પામો શિવસુખ ધુરજી. શ્રી મહા. ૥૭૥

જિન ગુણ મણિમાળા પા. ૩૫

[૧૧૦]

૧૦. પૂ. આચાર્ય લલ્હિસૂરિ (સંવત ૧૯૪૦ થી ૨૦૧૭)

જૈન રત્ન, વ્યાખ્યાન વાયસ્પતિ
અને કવિ શિરોમણિ,
જ્ઞાન અને ભક્તિ માર્ગના રસિક,
આ લલ્હિસૂરિની જન્મભૂમિ
ભોયણી પાસે બાલ શાસન ગામ.
જન્મ સંવત ૧૯૪૦
માતા મોતીબાઈ, પિતા પીતાંબરદાસ.
સંસારી નામ લાલચંદ.
બાલ્યાવસ્થામાં પિતાનું મરણ.
માતૃવાત્સલ્યથી પુત્રને ઉછેર્યો.
સંવત ૧૯૫૪ આ. કમલસૂરિનો
ભોયણીતીર્થમાં પરિચય
વૈરાગ્ય ભાવનામાં પરિણમ્યો.
દીક્ષા લેવા માટે ત્રણ વાર પ્રયત્નો કર્યા
અને અંતરાય દૂર થતાં
ધન્ય ઘડી ને ધન્ય ક્ષણ આવી.
સંવત ૧૯૫૯માં આ. કમલસૂરિ પાસે
દીક્ષા અંગીકાર કરી.
લાલચંદ લલ્હિવિજય બન્યા.
સંયમને અનુરૂપ તપ અને
શાસ્ત્રાભ્યાસથી પ્રખર જ્ઞાની બન્યા.
સંવત ૧૯૯૮ આચાર્ય પદથી અલંકૃત થયા.
વક્તૃત્વ શક્તિ, શ્રુત જ્ઞાનોપાસના ને
કવિ પ્રતિભાથી જન સાધારણમાં
માનીતા ને જાણીતા બન્યા.
શાસનની પ્રભાવનાના કાર્યોમાં

[૧૧૧]

નિમિત્ત રૂપ બન્યા
 લોકોને ધર્માભિમુખ કર્યા.
 છેલ્લું ચાતુર્માસ મુંબઈમાં
 સંવત ૨૦૧૭ નું વર્ષ.
 ભૂલેશ્વરનો ઉપાશ્રય.
 આયુષ્યની અંતિમ ઘડી આવી
 શ્રાવણ સુદ પંચમીની નિશાએ
 કાળધર્મ પામ્યા.
 એક મહાન સંયમધર પ્રતિભાશાળી
 આચાર્યની ચિર વિદાય.
 હવે માત્ર એમનું સાહિત્ય સર્જન
 એજ પુણ્ય સ્મરણ.
 નવા વિષયોમાં કલમ ચલાવી
 સમૃદ્ધ કર્યું પૂજા સાહિત્ય.
 ગીતો, સ્તવનો, ગઝલો
 પદો ને સજ્જાયોની રચના.
 નવતત્ત્વ, તત્ત્વત્રયી, દ્વાદશભાવના,
 મહાવીરસ્વામી સ્નાત્રપૂજાની રચના
 અર્વાચીન જૈન સાહિત્યનું
 અણમોલ કવિ રત્ન એટલે
 લબ્ધિસૂરિ
 જૈન કવિઓની ગઝલ રચનાઓમાં
 લબ્ધિસૂરિ અગ્રેસર બન્યા.
 હિન્દી, ગુજરાતી અને સંસ્કૃત ભાષામાં
 ગઝલો રચી.
 કાવ્ય સાહિત્યમાં અભિનવતાનાં
 દર્શન કરાવ્યાં.

[૧૧૨]

વિષયવેવિધ્ય, રાગની વિશેષતા
 તત્ત્વવિષયક ચિંતનાત્મક વિચારોની
 હૃદયસ્પર્શી અભિવ્યક્તિ એમની
 કલમની પ્રેરક પ્રસાદી
 વિશેષ પરિચય તો એમની
 ગઝલોમાંથી મળી શકે છે.
 ગઝલ સાહિત્યના પ્રથમ
 કોટિના કવિ લલ્હિસૂરિ
 ધન્ય છે એ કવિને અને
 એમના જીવન કાર્યને.....

ભાવનાનું સ્વરૂપ

આત્માનં ભાવયીતિ ભાવના ।

આત્મામાં જે ભાવ ભાવે તેનું નામ ભાવના છે.
 ભાવનાનો સંબંધ આત્મા સાથે છે.

જૈન દર્શનમાં બારભાવનાને અધ્યાત્મ સાધનામાં ઊંચું સ્થાન આપવામાં આવે છે. કવિ લલ્હિસૂરિએ આ તાત્ત્વિક વિષયને કેન્દ્રમાં રાખીને બાર ગઝલો રચી છે. કવિગત ભાવનાના વિચારોને આત્મસાત્ કરવા માટે તેનું સ્વરૂપ જાણવું જરૂરી છે. તીર્થંકર ભગવાન ચાર પ્રકારના ધર્મનો ઉપદેશ આપે છે. દાન-શિયળ-તપ અને ભાવ. તે દષ્ટિએ જિનવાણીમાં ભાવનાનો સમાવેશ થયો છે. ત્રણ પ્રકારનો ધર્મ કરનાર વ્યક્તિના મનમાં ભાવની વિશુદ્ધિ- ચઢતા પરિણામ કર્મનિર્જરા શુભ કર્મબંધનાં નિમિત્તરૂપ બને છે.

ભાવ એ વ્યક્તિના અંતસ્તલમાં નિહિત પરિસ્થિતિ છે તેની અનુભૂતિ બાહ્ય વર્તન પરથી કેટલેક અંશે નિહાળી શકાય છે. શુભભાવની દૃઢતા ભાવના નિષ્પન્ન કરે છે. રસ મીમાંસકો કાવ્યસાહિત્યમાં સ્થાયી ભાવને મહત્વનો ગણે છે.

ઉપાસનાની સર્વ ક્રિયાઓ ભાવપ્રધાન છે. ભાવનાનો આધાર મનની વિચારશક્તિ છે. શુભ વિચારોના પ્રવાહમાં મનને જોડીને તેમાં એકાગ્રતા મેળવવી તેવી માનસિક પરિસ્થિતિ આત્માની અનંત શક્તિનો પ્રતીકાત્મક પરિચય કરાવવામાં નિમિત્તરૂપ બને છે.

બાર ભાવનાનો ઉલ્લેખ નવતત્ત્વ ગ્રંથમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.

પઠમ મહિરચમ સરણં, સંસારો એગયા ય અન્નતાં,
અસુઈતાં આસવ, સંવરો તહય નિર્જરા નવમી. ॥

લોગ સહાવો બોહિ, દુલ્લહા ધમ્મસ્સ સાહગા અરિહા,
એઆઓ ભાવણાઓ, ભાવે અવ્વા પયત્તેણં ॥

અર્થ: અનિત્ય, અશરણ, સંસાર, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિત્વ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જરા, લોકસ્વભાવ, બોધિબીજદુર્લભ, અને ધર્મ એમ બારભાવના છે.

(નવતત્ત્વ. પા. ૧૦૪)

ભાવનાનો સીધો સાદો અર્થ વિચારીએ તો કોઈ દ્રવ્ય-પદાર્થ કે વસ્તુ અંગે વિચારણા કરવી એમ થાય છે. વિચારણાને અંતે ચોક્કસ નિર્ણય થાય છે.

ભાવનાથી ધ્યાનમાં સ્થિર થવાય છે.

રાગદ્વેષની પરિણતિ, જન્મ જરા મરણની ચિંતા અને તેમાંથી ઉદ્ભવતી પીડા, વગેરેમાંથી મુક્ત થવા માટે ભાવના ભાવવી આવશ્યક છે. શુભ ભાવના ભાવવાથી મનની વિશુદ્ધિ થાય છે. જીરણશેઠ, પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ, મમ્મણશેઠ વગેરે દષ્ટાંતો લોકજીવનમાં પ્રચલિત છે.

આ ભૂમિકાને લક્ષમાં લઈને કવિ લબ્ધિસૂરિની બારભાવનાની ગઝલોનો ટૂંકો પરિચય અત્રે આપવામાં આવે છે.

કવિ લબ્ધિસૂરિએ બારભાવનાની પૂજાની રચના સંવત ૧૯૮૦ ના પોષ સુદ પૂર્ણિમાને દિવસે કરી હતી.

કવિએ પ્રત્યેક ભાવના વિચારીને વ્યક્ત કરવા માટે પૂજા કાવ્ય પ્રકારને અનુલક્ષીને દુહા-ગઝલ-ઢાળ - કાવ્ય અને મંત્રનું અનુસરણ કર્યું છે.

દુહાથી વસ્તુ નિર્દેશ કરીને ઢાળમાં તેનો વિકાસ કરવામાં આવે છે.

પ્રાયઃ કવિઓએ ઢાળમાં દેશીઓનો આશ્રય લીધો છે. જ્યારે કવિ લલ્હિસૂરિએ 'ગઝલ' નો આશ્રય લઈને પૂજા રચી છે.

ચાર ભાવના

મોક્ષનું બીજ સમકિત છે. સમકિતનું મૂળ કારણ ચાર ભાવના છે. ભાવનામાં અપૂર્વ શક્તિ છે, તેનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ તો ત્યારે જ થાય કે જ્યારે મનુષ્ય મન-વચન અને કાયાના શુભ યોગથી વિચારોમાં લીન બને (ભાવના ભાવે) જેની જેવી ભાવના હોય છે તેવું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. આત્મોન્નતિના વિચારોનું ચિંતન અને મનનથી અવશ્ય આત્મપ્રકાશની વિદ્યુત સમ ઝાંખી થયા વગર રહેતી નથી. ભાવના એ ભવભ્રમણનો નાશ કરનારી છે. જૈન દર્શનમાં ભાવનાને વધુ મહત્વ આપવામાં આવે છે.

देहो देवालयो प्रोक्तो, जीवो देवः सनातनः ।

त्यजेदज्ञाननिर्माल्यं सोडहम् भावेन पूजयेत् ॥ १ ॥

દેહ રૂપ દેવાલય છે તેમાં અનાદિકાળથી જીવાત્મારૂપ દેવ બિરાજમાન છે. તું તારા અજ્ઞાનને છોડીને પરમાત્મા સમાન પોતાના આત્માને જાણી પરમાત્મા સમાન હું આત્મા છું એવી ભાવના-ચિંતન-ધ્યાનથી ઉપાસના કરી નિજ આત્મ સ્વરૂપને પ્રગટ કર.

ચાર ભાવના

भजस्व मैत्री जगदंगि राशिषु प्रमोदमात्मन् गुणिषुत्व विशेषतः

भवार्तिदिनेषु कृपारसं सदाड प्युदासवृत्ति खलु निर्गुणेष्वपि ॥ 1 ॥

અધ્યાત્મ કલ્પદ્રુમ અધિકાર-૧ શ્લોક-૧૦

હે આત્મન્ ! જગતના સર્વ જીવો ઉપરમૈત્રી, ભાવ ધારણ કર, સર્વ ગુણવાન પુરુષો તરફ સંતોષ દષ્ટિથી જો, સંસારની પીડાથી દુઃખી થતા પ્રાણીઓ ઉપર કૃપા રાખ અને નિર્ગુણી પ્રાણીઓ ઉપર ઉદાસીનતા-મધ્યસ્થ ભાવ રાખ.

પરહિત ચિન્તા મૈત્રી, પરદુઃખ વિનાશિની તથા કરુણા ।
પર સુખ તુષ્ટિ મુદિતા, પરદોષ પ્રેક્ષણમુપેક્ષા ॥ ૧ ॥

ધર્મબિન્દુ- અધ્યાય-૪ ૨૨૬ મા સૂત્રની ટીકા

બીજાના હિતની ચિંતા (વિચારણા) મૈત્રી ભાવના કહેવાય છે. બીજાનું દુઃખ દૂર કરવાની ચિંતા તે કરુણા ભાવના છે.

બીજાનું સુખ જોઈને આનંદ થવો તે પ્રમોદ ભાવના છે. અને બીજાના દોષની ઉપેક્ષા કરવી તે માધ્યસ્થ ભાવના છે.

મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ એમ ચાર ભાવનાને કેન્દ્રમાં રાખીને કવિ લલ્લિતસૂરિએ ગઝલો રચી છે તેમાં ઉપરોક્ત ભાવનાને સ્પર્શતા વિચારોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. અધ્યાત્મ માર્ગ તો ખરોજ પણ વ્યવહાર જીવનમાં પણ આ ભાવનાઓ શાંતિમય જીવન જીવવા માટે વરદાન રૂપ છે.

જૈન કવિઓની ગઝલ રચનાઓમાં કવિ લલ્લિતસૂરિ વિષય વૈવિધ્યની સાથે કાવ્ય સાહિત્યમાં પ્રવેશ કરે છે. આધ્યાત્મિક વિષયોને સ્પર્શતી ગઝલો દ્વારા સર્વસાધારણ જનતાને તત્ત્વજ્ઞાનની કઠિન ને શુષ્ક માહિતી ગઝલ દ્વારા પહોંચાડવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે.

કવિની ગઝલોમાં ગુજરાતી-હિન્દી ભાષાનું મિશ્રણ છે. ગઝલનો વિશિષ્ટ લય-રણકાર પણ જોવા મળે છે.

એમના ભાષા પ્રભુત્વના ઉદાહરણ જોઈએતો સંસ્કૃત ભાષામાં ગઝલ રચવાનો પ્રયોગ કરીને ગઝલ સાહિત્યમાં ઐતિહાસિક સિધ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે શ્રીચંદ્રપ્રભુ શ્રી પાર્શ્વનાથ અને શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાનની ગઝલો સંસ્કૃત

ભાષામાં રચી છે.

જીવનનું એજ સાર્થક છે તેમાં દેવ-ગુરુ અને ધર્મના વિચારો વ્યક્ત કર્યો છે. વ્યસન નિષેધક ગઝલો માનવતાના ગુણો સંપાદન કરવા માટે પોષક વિચારો દર્શાવે છે.

શિકાર-માંસ ભક્ષણની ગઝલો અહિંસા પરમોધર્મના સૂત્રને ચરિતાર્થ કરે છે. જ્યારે જુગાર, દારૂ, વેશ્યાગમન, પરસ્ત્રી સંબંધ, સામાજિક અને કૌટુંબિક શાંતિ અને વ્યવસ્થાની સાથે નીતિ પરાયણ જીવન વિશે વિચારો પ્રગટ કરે છે. તેમાં પ્રચલિત દષ્ટાંતો અને વ્યવહારની કેટલીક માહિતીનો સંદર્ભ પ્રાપ્ત થાય છે. મૈત્રી-પ્રમોદ - કારુણ્ય અને માધ્યસ્થ ભાવના વિશેની ગઝલોમાં માનવજીવનમાં ઉપયોગી ભાવનાઓ વિશે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. માનવદેહ મળે તો જ અધ્યાત્મ સાધના થઈ શકે તે માટે બાર ભાવનાની સાથે ઉપરોક્ત ચાર ભાવનાઓ પણ વ્યવહારજીવન તથા અધ્યાત્મ માર્ગમાં ઉપકારક છે.

મનુષ્ય જન્મમાં વૃત્તિઓને બહેકાવવાને બદલે નિયંત્રિત કરી આત્માના શાશ્વત સુખનો અનુભવ કરવા માટેની આધ્યાત્મિક વિચાર ધારાને ચરિતાર્થ કરતી કવિની ગઝલ સૃષ્ટિ સાંપ્રદાયિકતાની સાથે બિનસાંપ્રદાયિક રીતે પણ જીવનને ઉદાત્ત, સંસ્કાર સંપન્ન ને સાત્વિક બનાવવા માટેનું પાથેય અર્પણ કરે છે.

૧. સિદ્ધાચલ મંડન આદિનાથ સ્વામીનું સ્તવન.

॥ ગજલ-કાફી ॥

મેં ભેટ્યા આદિનાથજી, હરૂષ અપાર હરૂષ અપારી આણંદકારી રાગ રોગ હર
ક્વાથજી, હરૂષ અપાર ॥ અંચલી ॥ સિદ્ધાચલ તીરૂથ વર સોહે, નિકટ ભવી
જનમનકો મોહે; કર્મ ભર્મકા-કટક વિછોહે, સંગકર શિવપુર સાથજી ॥ હરૂષ ॥
૧ ॥ તીરૂથ એ કંચનગિરિ સારો, દુઃખીજીવ દુઃખો દળનારો; જન્મ મરણ
વિષત્ હરનારો એ તીરૂથ વર નાથજી ॥ હરૂષ. ॥ ૨ ॥ લાખ ચોરાશી યોનિ

[૧૧૭]

ભટક્યો, ગર્ભોમ્ને બહુ ઉંધો લટક્યો; કરમોએ નરકોમ્ને પટક્યો, ઝાલો અબ મુજ હાથજી ॥ હરૂષ ॥ ૩ ॥ મોહે માર્યો, નિજ ગુણ હાર્યો, વિષય વિકાર ભટ્ટીમાં ભાર્યો; કોઈએ નહીં ત્યાં મુઝને સાર્યો, તારો દઈ મુજ બાથજી ॥ હરૂષ ॥ ૪ ॥ વળી પ્રભુ મુજ મમતાએ માર્યો, મનુષ્ય જીંદગી એળે હાર્યો; રાગદ્વેષ ગલફાંસો ડાર્યો, (હું) ડુબ્યો ભવોદધિ પાથજી ॥ હરૂષ ॥ ૫ ॥ અબ પ્રભુ હું અતિ આણંદ પાયો, તુમ ચરણોમ્ને શિર ઝુકાયો; દુઃખ સઘરો અબ દૂર નસાયો, મલ્યો મને શિવ સાર્યજી ॥ હરૂષ ॥ ૬ ॥ સંવત નિધિ મુનિ નિર્ધીદુ કાલિ, આદિજિનકી મૂરત વિશાલી, ફાગણ સુદ સાતમ દિનભાલી, હુઓ “લબ્ધિ” કૃતાર્યજી ॥ હરૂષ ॥ ૭ ॥

પૂજાસ્તવનાદિ સંગ્રહ-પા. ૪૨.

૨. શ્રી ઋષભજિન સ્તવન

ઋષભ જિન થુણ લિયો ભગવાન, અરજ તુમસે ગુજારું હું. (અંચલી.)
 લગા કર કર્મને ઘેરો, યોનિ લખ વેદ વસુ ફેરો,
 જન્મ મરણોંકા ધારામ્ને, હા હા ક્યા કષ્ટ ધારું હું. ઋ. ॥૧॥
 શ્વાસોશ્વાસ એકમ્ને જિનજી, સત્તર મરણો જનમ લિયા,
 ગતિ નિગોદવિકારોંમ્ને, અનંતા કાલ હારું હું. ઋ. ॥૨॥
 નરક દુઃખ વેદના ભારી, નિકલનેકી નહીં બારી,
 શરણ વહાં હે નહી કિસીકા, પ્રભુ એ સચ પુકારું હું. ઋ. ॥૩॥
 ગતિ તિર્યંચકી પામી, જહાં નહીં દુઃખકી ખામી,
 જબી દુઃખસે ચક્કર આવે, નહીં આંખોંસે ભાલું હું. ઋ. ॥૪॥
 મુઝે એસા કરો ઉપકૃત, હોઉ મેં જિસસે નિર્મલ હૂંત,
 અઠાવીશ લબ્ધિકો પાઈ, મોક્ષ લક્ષ્મી નિહાળું હું. ઋ. ॥૫॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૨૫

૩. ॥ કલશ ॥

(ગઝલ)

- પ્રથમ જિન સ્તુતિ રસવાલા, પિયા પ્યાલા સો મતવાલા;
મિલા હે ભાગ્યસે આલા, પીતા હે કો નસીબ વાલા. ॥૧॥
- ન સોયે દુનીયાદારીકો, અમીરીકો નાદારીકો;
ગમીકો ઓર સાદીકો, સવારીકો ખુવારીકો. ॥૨॥
- મસાલા મહાવ્રતોંકા હે, ઈસીમેં ક્યા પડા આલા;
જરા તુમ સ્વાદ તો દેખો, બના કેસા હે નિરાલા. ॥૩॥
- પાન જો પ્રીતસે કરતે, જનમ મરણોંસે નહી ડરતે;
સંયમશ્રેણીકો અનુસરતે, અજરમર રૂપ નિજ કરતે. ॥૪॥
- પરૂપિત કેવલી જાનો, અહિંસા લક્ષણો માનો;
અધિષ્ઠિત સત્યમેં ઠાણો, વિનય મૂલ ખંતિ ગુણ ખાણો. ॥૫॥
- ઈત્યાદિ મહાગુણ ભરિયા, સંયમ જિસને હેં આચરિયાં;
દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદોંસે, ભવાબ્ધિ વો સુખે તરિયા. ॥૬॥
- પ્રશસ્ત યોગકો ધારી, દારૂણ પરિણામકો દારી;
પ્રથમવ્રત ત્યાગ અતિચારી, પ્રભુપદવી મિલે પ્યારી. ॥૭॥
- રાગ ઓર દ્વેષકી ભાષા, તજો અતિચારકા વાસા;
યાચ કર ચીજકો ધારો, શબ્દાદિક રાગકો વારો. ॥૮॥
- ઈચ્છા મૂર્છા તથા ગૃહ્ણિ, આશકિત સત્ક મનવારો;
સૂર્ય સદ્ભાવમેં પ્યારો, પરિમિત કીજીએ આહારો. ॥૯॥
- વિગત અતિચાર વ્રત ધારે, નહીં સો કર્મસેં હારે;
કર્મકે ફંદકો તોડી, વિચરતે મોક્ષ વિહારે. ॥૧૦॥
- ઋષભજિનકી હે યહ વાણી, જિસીને અમલમેં આણી;
ભવિ વો દુખિયા પ્રાણી લહે અનંત સુખ ખાણી. ॥૧૧॥

[૧૧૯]

श्री विजयानंद सूरि जणो, तपागच्छ गगनमें लाणो; अविधाउप तम वारी, हुअे हे बहुत उपकारी.	॥१२॥
रथी श्री तत्वके ग्रंथो, सुधारी जैन आलमको; पधारे श्री गुड स्वर्गे, केलाँ शान आगमको.	॥१३॥
उनके पाटके धोरी, रणे मति शास्त्रमें जेरी; सुरत भोरी अति गोरी, गुड मेरे शरणा भोरी.	॥१४॥
न परवा किसीकी रणते, राज और रंक सम गिनते; हृदयकी शुधता एनसी, नहीं कोँ डालमें धरते.	॥१५॥
मुभारक नाम सूरिकमल, अटल ब्रह्मचर्यमें अमल; एन्डोके राजमें रचना, ऋषभ जिनकी करी लजना.	॥१६॥
राधनपुरमें रही यौमास, रथी हुँ पुरी संघ आस; मडाप्रतके मडोच्छव पर, पूजा मडाप्रतकी सुभकर.	॥१७॥
उशीसो अंसीकी साले, संवत विक्रमतणो काले; विमल जिनराज आवासे, पढाँ भागसीर मासे.	॥१८॥
प्रभुसे यह धरी आशा, मडाप्रत शुद्ध हो जासा; मेरे आत्म कमल सूरज, दियो निज लब्धि शिववासा.	॥१९॥

पूजा स्तवनाटि संग्रह पा. १२७

४. श्री चंद्रप्रभु

(कव्वाली)

चंदा प्रभुज प्यारा, मुजको दियो सडारा तुमे कर्म कष्ट वारा, उसने डमे हे मारा.	चंदा. ॥१॥
मैं त्राहि त्राहि करता, यरषोमे तेरे पडता, क्यों नहीं दुःखोंको डरता, मडामोडसे हुँ भरता.	चंदा. ॥२॥

[१२०]

કરૂણા સમુદ્ર તું હૈ, નહીં તુજસે કોઈ આલા, મુજ મન બના હૈં પક્ષી, તુમ ગુણ ગણો હૈ માલા.	ચંદા. ૧૧૩૧
નરકાદિકોં મેં રૂલા, તુમ નામકો જો ભૂલા, ઉસકે બિના સહારે, પાયા હૈ દુઃખ અમૂલા.	ચંદા. ૧૧૪૧
અબ પુણ્ય વાયુ વાયા, કરમેં વિવર દિખાયા, સમ્યક્ત્વ ચિત્ત ધારા, તબ પાયા તુમ દિદારા.	ચંદા. ૧૧૫૧
આતમ કમલ દિનેશ્વર, દુર્લભ પ્રભુ જિનેશ્વર, નિજશક્તિ સંપદા દૌ, શિશુ લબ્ધિકો બચાલો.	ચંદા. ૧૧૬૧

નૂતન સ્તવનાવલી પા. ૨૬

૫. શ્રી કુંથુજિન સ્તવન

॥ રાગ-ગજલ ॥

કુંથુજિન મેરી ભવ ભ્રમણા, મિટાદોગે તો ક્યા હોગા. ॥	અંચલી. ૧ ॥
ચોરાશી લાખ યોનિમેં, પ્રભુ મેં નિત્ય રૂલતા હું; દયાલુ દાસકો તેરે બચા લોંગે તો ક્યા હોગા ॥	કુંથુ. ૧ ॥
ઘટાઘન મોહકી આઈ, છટા અંધેરકી છાઈ; પ્રકાશી જ્ઞાન વાયુસે, હટા દોગે તો ક્યા હોગા ॥	કુંથુ. ૨ ॥
અહો પ્રભુનામકા તેરે, સહારા નિશદિન ચાહું; સમર્પી પ્રેમ અંતરકા, વિકાસોગે તો ક્યા હોગા ॥	કુંથુ. ૩ ॥
નહીં હૈ કામ સોનેકા, નહીં ચાંદી પસંદ મુજકો; ચાહું મેં આત્મકી જ્યોતિ, દિખાદોગે તો ક્યા હોગા ॥	કુંથુ. ૪ ॥
સચ્ચી મે દેવકી સુરત, તુમારે મેં નિહાલી હૈ; લગા હૈ પ્રેમ ઈસ કારણ, નિભાલોગે તો ક્યા હોગા ॥	કુંથુ. ૫ ॥

[૧૨૧]

કમલ જેસા તેરા મુખડા દેખા છાયાપુરી માંડી;
બના “લબ્ધિ” ભ્રમર ઇસ્મં, છુપા લોગે તો કયા હોગા ॥

કુંથુ. ૬ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૪૧

૬. શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્તવન

(ગઝલ)

જનારું જાય છે જીવન, જરા જિનવરને જપતો જો, હૃદયમાં રાખી જિનવરને, પુરાણાં પાપ ધોતો જો.	જનારું. ૧૧ ॥
બનેલો પાપથી ભારે, વલી પાપો કરે શીદને, સળગતી હોળી હૈયાની, અરે ? જાલિમ બુઝાતો જા.	જનારું. ૧૨ ॥
દયા સાગર પ્રભુ પારસ, ઉછાળે જ્ઞાનની છોળો, ઉતારી વાસના વસ્ત્રો, અરે ? પામર તું ન્હાતો જા.	જનારું. ૧૩ ॥
જીગરમાં ડંખતાં દુઃખો, થયાં પાપો પિછાનીને, જિણંદવર ધ્યાનની મસ્તી, વડે એને ઊડાતો જા.	જનારું ૧૪ ॥
અરે ? આતમ બની શાણો, બતાવી શાણપણ તારું, હઠાવી જૂઠી જગમાયા, ચેતન જ્યોતિ જગાતો જા.	જનારું ૧૫ ॥
ખીલ્યાં જે ફૂલડાં આજે, જરૂર તે કાલે કરમાશે, અખંડ આતમ કમલ લબ્ધિ, તણી લય દિલ લગાતો જા.	જનારું ૧૬ ॥

નૂતન સ્તવનાવલી પા. ૮૫

૭. પાર્શ્વનાથ સ્તવન

(ગઝલ)

શરણ લે પાર્શ્વ ચરણોંકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા. દેવનકે દેવ યે સોહે, ઇન્હોંકો દેખ જો મોહે, હઠે તસ દુઃખ દુનિયાકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા.	શરણ. શરણ. ૧૧ ॥
---	-------------------

[૧૨૨]

ઈન્હોંકા નામ જો લેતે, ઉનહોંકો શિવસુખ દેતે, મારગ યહ મોક્ષ જાનેકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા.	શરણ. ॥૨॥
અનાદિકાલ ભવ ભટકા, જભી તું પાર્શ્વ સે છટકા, મિલા અબ વખત ધ્યાનેકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા.	શરણ. ॥૩॥
જિન્હોંને સર્પકો તારા, નમસ્કાર મંત્રકે દ્વારા, વો હી તુમ તાર લેનેકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા.	શરણ. ॥૪॥
ગુણ હે પાર્શ્વમેં જૈસે, નહીં ઓર દેવમેં ઐસે, યહી ભવપાર લગાનેકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા.	શરણ. ॥૫॥
કહે લબ્ધિ જિન્દ સેવો, ઐસા હે અન્ય નહીં દેવો, ભવાબ્ધિ પાર કર નૌકા, ફિર ફિર નહીં મિલે મોકા.	શરણ. ॥૬॥

નૂતન સ્તનાવલી પા. ૮૧

૮. ॥ કલશ ॥

॥ રેખતા-પૂજો ભવી જીવ આનંદા-યહ ચાલ ॥ પ્રભુ મહાવીર મેં ગાયા, અતિ મુઝ ચિત્ત હુલસાયા, અનંતી પુણ્યકી રાશી, ભઈ જસ ચર્ણકી દાસી. ॥ પ્રભુ. ૧ ॥	॥ પ્રભુ. ૧ ॥
નહીં શક્તિ પ્રભુ મોરી, અતિ ભક્તિ દિલે તોરી; ઉસીને જાગ્રતિ દીની, પૂજાકી પ્રેરણા કીની. ॥ પ્રભુ. ૨ ॥	॥ પ્રભુ. ૨ ॥
નિધિ મુનિ નવ શશિ સાલે, સંવત વિક્રમ તણે કાલે; રાધનપુરમેં રહી ચૌમાસ, રથી પૂજા પૂરી સંઘ આશ. ॥ પ્રભુ. ૩ ॥	॥ પ્રભુ. ૩ ॥
વસે જહાં સંઘ ધર્મિઠ્ઠા, રાખે તપ જપમેં નિષ્ઠા; પૂજા અષ્ટોત્તરી ઠાવે, આસો વદ છટકો ભાવે. ॥ પ્રભુ. ૪ ॥	॥ પ્રભુ. ૪ ॥
ઉસી અવસરપે ગાનેકો, પૂજા આનંદ પાનેકો, બનાઈ પ્રેમસે ભારી, બની ગઈ દુઃખડાં વારી. ॥ પ્રભુ. ૫ ॥	॥ પ્રભુ. ૫ ॥

[૧૨૩]

વિજયાનંદસૂરિ રાજા, જિનોંકા યશ હે તાજા;
 અમેરિકા સુધી ગાજા, ગુણોંકા બજ રહા બાજા. ॥ પ્રભુ. ૬ ॥
 ઉન્હોંકે પટ્ટકે ધારી, સૂરિ કમલ બલિહારી;
 બાલાપનસે હે બ્રહ્મચારી, બડે પવિત્રતા ધારી. ॥ પ્રભુ. ૭ ॥
 ઈન્હોંકી છાપ હે ભારી, જાને હે યહ આલમ સારી;
 ઈન્હોંકે રાજ્યમેં રચના, કરી કરી વીરકી ભજના. ॥ પ્રભુ. ૮ ॥
 ઈન્હોંકી મહેર હે મુજ પર, ગુરૂ મેરે ગરીબપરવર;
 ઈન્હોંકી ભાવના યહ થી, ઈસીસે ભી યહ રચના કી. ॥ પ્રભુ. ૯ ॥
 પઢેગા ભાવસે જો જો, લહેગા મોક્ષપુર વો વો;
 કહા યહ “લબ્ધિ”કા સાચા, સમજ લો દૈવી હે વાચા. ॥ પ્રભુ. ૧૦ ॥

પૂ. સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૭૫

૯. શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન.

(રાગ-ગઝલ)

ભજો મહાવીર કે ચરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં. (અંચલી.)
 જગતમેં દેવ આલી હે, સુરત સબસે નિરાલી હે.
 સુખોં કે હેં વશીકરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં. ભજો.૧
 જિન્હોંને રાજ્યકો છોડા, સ્ત્રિયાદિકસેં ભી મુંહ મોડા;
 જગત અંધેર કે હરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં. ભજો.૨
 રાગ જિસમેં નહી લવ લેશ, નહિ કિસીસે હે ઉન્હોંકો દ્વેષ;
 સેવો એ દેવ જગ તરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં. ભજો.૩
 મહા મોહે જગત જીતા, ઈન્હેં ઈસ્કો હરા દીતા;
 સદા શિવ લબ્ધિ કે વરણોં, છુડા દેગા જનમ મરણોં. ભજો.૪

[૧૨૪]

૧૦. ન્યાયાંભોનિધિ વિજ્યાનંદ (આત્મારામજી) સૂરિ

ગુણ સ્તુતિ રૂપ સજ્જાય

॥ રાગ-ગજલ ॥

- વિજ્યાનંદ હિતકારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી ॥ ટેક ॥
બહુત આચાર્ય હો ગુજરે, શાસન કે સંભ હો ગુજરે,
તેરી ભી ઉનમેંથી વારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૧ ॥
- અનુપમ ગ્રંથકી રચના, કરી સદ્ગુરૂ તેં ભારી,
ભયે વે ગ્રંથ ઉપકારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૨ ॥
- અવિદ્યાને જગત ઘેરા, પાયાથા કુમતિને ડેરા;
તેરે આનેકી થી ભારી; તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૩ ॥
- સોયે થે જૈન સબ ભાઈ, ગફલતકી નિંદથી છાઈ;
દીઈ ઉનકો ખબરદારી; તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૪ ॥
- દેશ વિદેશમેં ફિર કર, ક્રિયા તેં જૈનમત રોશન;
સહેં ઉપસર્ગ હે ભારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૫ ॥
- દિયા ઉપદેશ વિદ્યાકા, અવિદ્યાકી ઉડાઈ જડ,
નસીહત દી બડી પ્યારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૬ ॥
- અભીભી નામકી તેરે, બડી હે સિફત દુનિયામેં;
તેરેસે હી ઈલમ જારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૭ ॥
- ન્યાયાંભોનિધિ પદ ધર્તા, સૂરજ સમ સૂરિ તમ હર્તા,
જ્ઞાન લબ્ધિ ઘો હિતકારી, તેરી હિમ્મતકી બલિહારી. ॥ વિજ્યાનંદ. ૮ ॥

પૂજા- સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૭૩

૧૧. ગુરૂ સ્તુતિ

(કવ્વાલી)

સૂરી કમલ ગુરૂવર, તેરે દર્શનકો ચાહતા હું. તેરે દેદાર બીન સ્વામી નિહાયત હા મુંઝાતા હું.	૧૧
સુરત જબ યાદ આતી હે, તડફતી જાન મેરી હે, ચમકતી હો સુરત તેરી, બની ગઈ રાખ ઢોરી હે.	૧૨
ગરજતે શેરકે જૈસી અવાજે આપકી સુનકર, ગયા ગભરા સબી કુમતિ કિયા રોશન જગત દિનકર.	૧૩
મીઠી વાણીસે લોગોંકે જીગર કો ધર્મમેં લાતે, પ્રભુ મહાવીરકી વાણી, રૂપી અમૃત પીલાતે.	૧૪
ખિલા આત્મ કમલ મેરા, યહ મહિમા હે ગુરૂ તેરા, પુનઃ દર્શનમેં લબ્ધિકા, વિકાશી કર દિયા ચહેરા.	૧૫

નૂતન સ્તવનાવલી - પા. ૧૮૪

૧૨. સમ્યક્ત્વ બોધક.

(ગઝલ)

ધર્મ શ્રી જૈનકી શ્રદ્ધા, નસીબાં વર ભવી પાવે; નસીબાં વર ભવી પાવે, નસીબાં વર ભવી પાવે.	૧
રાગ ઓર દ્વેષસે ખાલી, જહાં શ્રીદેવ જિનવર હે; સકલ મિથ્યાત્વ મિટ જાવે, નસીબાં વર ભવી પાવે.	૨
ગુરૂકુલ તાર દુનિયાં કે, ન કંચન કામિની રાખે; સફર પૈદલ, કરે ભાવે, નસીબાં.	૩
દયા હે જૈસી ઈસ મતમેં, નહીં ઐસી કીસી મતમેં; પૂરણ જીવ રૂપ ફરમાવે, નસીબાં.	૪

[૧૨૬]

રખે નિશ દિન જો શ્રદ્ધા, ગતિ નર દેવકી પાવે;
 ગતિ પશુ નરક નહીં જાવે, નસીબાં. ॥ ૫ ॥

કહે લલ્લિય વિપદ આવે, તથાપિ નૈવ ગભરાવે;
 ગિને નવકાર શુભ ભાવે, નસીબાં. ॥ ૬ ॥

૧૩. પ્રભુ પ્રાર્થના

(રાગ-કવાલી, ગઝલ)

લગી હૈ ચાહ દર્શનકી, મિટા દોગે તો ક્યા હોગા ? (અંચલી.)
 અનંતે જ્ઞાનદર્શનકી, જહાં હસ્તી કહી જાતી.
 ઐસે ગર મુક્તિક સુખકો, દીખા દોગે તો ક્યા હોગા. ? લગી. ૧

અનંતે જન્મમરણોં મેં, સદા એ રૂલતી ફીરતી
 અનંતે પરાક્રમી ભગવન, નિકાસોગે તો ક્યા હોગા ? લગી. ૨

ઇસી સંસાર સાગરમેં મેરી નૈયા ડુબી જાતી,
 'મલાહ બન કર મુઝે સ્વામિનુ ઉગારોગે તો ક્યા હોગા ? લગી. ૩

ઇસી સંસાર મહા વનમેં, મુઝે મહા સિંહ સતાતે હૈં;
 રાગ ઓર દ્વેષ પ્રભુ ! ઇનકો, ઉઠા દોગે તો ક્યા હોગ ? લગી. ૪

મેરે મેં જ્ઞાન-દર્શનકી મહા લલ્લિય કહી જાતી;
 પડા હૈ કર્મકા પડદા, ઉઠા દોગે તો ક્યા હોગા ? લગી ૫.

નૂતન સ્તવનાવલી પા. - ૧૫૯

૧૪. પ્રથમ અનિત્યભાવના

(ગઝલ)

વિનાશી આ જગત જાણો, નથી સ્થિર વાસ વસવાનું;
 નહીં કાંઈ સાથમાં આવે, હૃદયમાં એ ભાવના ભાવો. ॥ ૧ ॥

[૧૨૭]

રહ્યા નહીં રાય ને રાણા, મૂરખ શાણા અને કાણા,
વળી બે આંખ ધરનારા, પ્રથમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૨ ॥

રહ્યા છે ક્યાં શ્રી તીર્થંકર, વળી ષટ ખંડના ધર્તા,
ત્રિખંડે રાજ્ય કરનારા, પ્રથમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૩ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ. - પા. ૨

૧૫. દ્વિતીય અશરણ ભાવના

(ગઝલ)

શરણ નહીં કોઈ સૃષ્ટિમાં, શરણ વિન ભાઈ ! મરવું છે;

શરણ પ્રભુ પાર્શ્વનું સાચું, બીજી એ ભાવના. ભાવો. ॥ ૧ ॥

નહીં માતા અને ભ્રાતા નહીં સુત તાતનું શરણું;

નહીં તિરીયા શરણ આપે. બીજી એ ભાવના. ભાવો. ॥ ૨ ॥

હિરણના ઝૂંડમાં કોઈ, વરૂ આવીને જો પકડે;

બચાવી નહીં શકે કોઈ, બીજી એ ભાવના. ભાવો. ॥ ૩ ॥

ઝૂંડ જોતું રહે ભાઈ, તેને તે જેને લઈ જાઈ;

તમોને કાલ તેમ હરશે, બીજી એ ભાવના. ભાવો. ॥ ૪ ॥

પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વની વાણી, અતિ ગંભીર દિલ આણી;

જગત અનિત્યતા જાણી, સેવો પ્રભુ-ધર્મ ગુણ ખાણી. ભવો. ॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ-પા. ૪

૧૬. તૃતીય સંસારભાવના

(ગઝલ)

સંસારે સાર નહીં દિસે, રંક યા રાયના વિષે;

મહેંદ્ર ઈંદ્રમાં નહીં છે, ત્રીજી એ ભાવના ભાવો. ॥ ૧ ॥

[૧૨૮]

કઢી શોકી કઢી રોગી, કઢી ભોગી કઢી યોગી; ખરેખર આ થીએટર છે, ત્રીજી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥
કરમ જડ તોડશો જ્યારે પરમપદ પામશો ત્યારે; ખરું સુખ મોક્ષમાં મળશે, ત્રીજી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વની વાણી, ઉતારો ચિત્તમાં પ્રાણી; કમલ જેમ થાશો નિર્લેપી, ત્રીજીએ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
અગર એ વાસના પ્રગટે, નહિ સંસારમાં ભટકે; આતમ લલ્બિધ તદા મળશે, ત્રીજી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાવદિ સંગ્રહ - પા.૬

૧૭. ચતુર્થ એકત્વભાવના

(ગઝલ)

જગતમાં એકલો આતમ, આવે છે ને વળી જાવે; નથી કોઈ સાથ જાવાનું, ચોથી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
કરે જીવ એકલો ભોગો, સહે છે એકલો રોગો; એકાકી જાય પરલોકે, ચોથી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥
ન કરશો કોઈ બૂરાં કરમો, કરમ નથી રાખતાં શરમો; ધની યા રંક રાજાની, ચોથી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
એકત્વ-ભાવના ભાવે, કમલ જેમ ચિત્ત વિકસાવે; બને નહીં દીન એ ક્યારે, ચોથી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વજિન ભાખે, ઉરે એ ભાવના રાખે; વસે છે આત્મલલ્બિધ ત્યાં, ચોથી એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાવદિ સંગ્રહ - પા. ૯

[૧૨૯]

૧૮. પંચમ અન્યત્વભાવના

(ગઝલ)

- નહીં છે આ શરીર તારું, તો બીજું શું થવાનું છે;
બધાં ન્યારાં છે તારાથી, પંચમ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૧ ॥
- વળી તું તેહથી ન્યારો, સ્વભાવો પણ જૂદા ધારો;
સબુતી એ જૂદા પણની, પંચમ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૨ ॥
- સ્વજન સ્વર્ગે નથી મૂકતું, ન સ્વાસ્થ તેહનો ચૂકતું;
તેમાં કેમ થાય તું ઘેલો, પંચમ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૩ ॥
- કમલ જેમ કીચથી હોવે, રહે બગેથી તે ન્યારું;
હટો તેમ કર્મ ભોગોથી, પંચમ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૪ ॥
- અન્યત્વભાવના જેમાં, આત્મ લબ્ધિ રહે તેમાં;
પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વ ફરમાવે, પંચમ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૧૧

૧૯. ષષ્ટી અશુચિભાવના

(ગઝલ)

- અશુચિ આ શરીર ત્હારું, વહે છે નવ જ્યાં નારું;
તને કેમ લાગતું પ્યારું, છટ્ટી એ ભાવના ભાવો. ॥ ૧ ॥
- રાયે જેમ વિટમાં કીટો માયે તેમ સ્ત્રી વિષે વિટો;
અશુચિની છે જે ક્યારી, છટ્ટી એ ભાવના ભાવો. ॥ ૨ ॥
- તનુ તવ રોગથી વ્યાપે, કેવી દુર્ગંધી ત્યાં આપે;
જરા એ પણ વિચારોને, છટ્ટી એ ભાવના ભાવો. ॥ ૩ ॥
- કમલ અને કીચનો ન્યાય, કરો ધર્મો ચરિત થાય;
અશુચિથી શુચિ નિપજે, છટ્ટી એ ભાવના ભાવો. ॥ ૪ ॥

[૧૩૦]

અશુચિ-ભાવના ભાતાં, શુચિ સાચી વરે તમને;
પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વની વાણી, આતમ લબ્ધિની છે ખાણી.

॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૧૪

૨૦. સમમ આશ્રવભાવના

(ગઝલ)

આશ્રવના સંગથી દુનિયા, અનંતાં દુઃખ પામે છે;
તજો સુખ શાંતિના માટે, સમમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૧ ॥

ન હિંસા જુઠ ને ચોરી, વળી મૈથુન સુખ આપે;
મહા-મમતા તણા દુઃખો, સમમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૨ ॥

કાયા મન ને વળી વાચા, એ યોગો ત્રણ આશ્રવ છે;
તજો તેની પ્રવૃત્તિ ને, સમમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૩ ॥

ક્રિયા પંચવિશને વર્જો, એનાથી દુઃખ છે ભારી;
પ્રભુ શ્રી પાર્શ્વની વાણી; સમમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૪ ॥

આશ્રવની ભાવના એવી, સોચો શાસ્ત્રે કહી તેવી;
પ્રકાશે આત્મમાં લબ્ધિ, સમમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૧૬

૨૧. આઠમી સંવરભાવના

(ગઝલ)

સંવરના સંગથી સારું, સદા શિવ-સુખ અનુસરશું;
ભવિક એમ દિલમાં લાવો, અષ્ટમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૧ ॥

સંવર છે સારભુત સાધન, ભવોદધિ પાર કરવાને;
જલધિમાં જહાજ જેમ જાણો, અષ્ટમ એ ભાવના ભાવો.

॥ ૨ ॥

સંવરમાં શિવ-સુખ વાસો, સંવરમાં જ્ઞાનનો ભાસો;

[૧૩૧]

સંવર સર્વ પૂરશે આસો, અષ્ટમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
સંવરની ભાવના સાચી, દિલમાં જાય જો રાંચી; સરે કામ જેમ એલાચી; અષ્ટમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
આત્મ કમલ સદા વિકસે; હૃદય એ ભાવના નિકસે; વસે ત્યાં સર્વ લબ્ધિ છે, અષ્ટમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૧૯

૨૨. નવમી નિર્જરાભાવના

(ગઝલ)

ખરેખર કમનું ખરવું, આતમથી નિર્જરા એ છે; તપોના બાર ભેદોથી, નવમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
કર્ચું તપ શ્રી પ્રભુ-પાર્શ્વે, કરમ કષ્ટો જલાવાને; થયા તેથી પૂરણ જ્ઞાની, નવમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥
તપશ્ચર્યા સદા સેવો, મળે જેથી મોક્ષનો મેવો; બધા એથી બન્યા દેવો, નવમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
કમલને સૂર્યથી સ્નેહ, મયૂરને વ્હાલો છે મેહ; વ્હાલો તપને કરમ છેહ, નવમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
તપો જે પ્રેમથી સાધે, અઠાવીશ લબ્ધિઓ લાધે; નિજાતમ સુખ ત્યાં વાધે, નવમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૨૧

૨૩. દશમી લોકસ્વરૂપ ભાવના

(ગઝલ)

સ્વરૂપ આ લોકનું દેખો, મનુષ્યની આકૃતિ ધરતું; ભરેલું ષડ્ દ્રવ્યોથી, દશમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
--	-------

[૧૩૨]

અધો આકાર વેત્રાસન, મધ્યમાં ઝલ્લરી જેવો; ઉપર મુરજાકૃતિ જાણો, દશમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥
મુક્ત રૂપે અગર હોવે, મસ્તક શિલા ઉપર વાસો; મળે આનંદ તો ખાસો, દશમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
અનાદિથી છે આ સૃષ્ટિ, નથી કોઈ એહનો કર્તા; કરમ તેનો છે વ્યવહાર્તા, દશમ એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
દુર્લભ જેમ નૈવેદ્યથી, જિન સેવા સંસાર; તેમ દુર્લભધર્મની, ભાવના ભવિ ! દિલ ધાર.	॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. - ૨૩

૨૪. અગિયારમી બોધદુર્લભ ભાવના

ગઝલ

દુર્લભ દુનિયામાં છે બોધિ, ગુણો લે આત્મના શોધી; કરમના વેગને રોધી, એકાદશ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
કૃષ્ણ શ્રેણિક નૃપ જેવા, પ્રસિદ્ધ શાસ્ત્રે થયા કેવા; પ્રભાવ એ બોધિ-બીજ કેરો, એકાદશ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥
મરૂદેવા ગયાં મુક્તિ, ભરત મુક્તિ ભજયા ભાવે; બોધિથી તે થયું સઘળુ, એકાદશ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
બોધિ બાધા હરે સઘરી, જનમ મરણો તણી અઘરી; ભજો બોધિ બધું વિસરી, એકાદશ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
આતમ કમળ પ્રકુલ્લે છે, બધી લબ્ધિ ત્યાં ગુલે છે; રહ્યો જ્યાં બોધિનો વાસો, એકાદશ ભાવાના ભાવો.	॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૨૬

[૧૩૩]

૨૫. બારમી ધર્મદુર્લભ ભાવના

(ગઝલ)

- ધરમ ધારો સદા યારો ! હૃદયમાં દુખ હરનારો;
સદા શિવ-સુખ કરનારો, દ્વાદશ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૧ ॥
- જિનેશ્વર મુખથી નીકળ્યો, ધરમ રૂપ સુખ કર સૂરજ;
જગત અંધેર હરવાને, દ્વાદશ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૨ ॥
- નયો રૂપ સાત આરાનું; ધરમ રૂપી જ્યાં ચક્ર છે;
કરમ દલ છેદવા સારું, દ્વાદશ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૩ ॥
- ધરમ શુદ્ધના કથક અર્હન, અતિ દુર્લભ પ્રભુ પારસ;
ભજો ભાવે ભજો ભાવે, દ્વાદશ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૪ ॥
- ધરમ-સૂરજના સામે, રહે આતમ કમલ વિકસી;
સુગંધી લલ્હિની લેવા, દ્વાદશ એ ભાવના ભાવો. ॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૨૮

૨૬. “મૈત્રી-ભાવના.”

(ગઝલ)

- ભજો ભવી ભાવના મૈત્રી, મુક્તિનો માર્ગ દેનારી;
ભજકનો ભાર હરનારી, સુંદર એ ભાવના ભાવો. ॥ ૧ ॥
- સકળ જીવનું શ્રેયસ હોવે, સદા એ ધ્યાનમાં રહેતાં;
કેવી એ ભાવના રૂડી, સુંદર એ ભાવના ભાવો. ॥ ૨ ॥
- સદા એ શાંતિને આપે, અશાંતિ કંદને કાપે;
આતમની યોગ્યતા સ્થાપે, સુંદર એ ભાવના ભાવો. ॥ ૩ ॥
- માહાત્મ્ય મૈત્રીનું મોટું, સકલ સંકલેશ હરનારું;
પવિત્ર પ્રેમ ધરનારું, સુંદર એ ભાવના ભાવો. ॥ ૪ ॥

[૧૩૪]

સકલ જીવોથી નહીં મૈત્રી, દિસે જેના હૃદય માંડી; સકલ ગુણો નથી ત્યાંડી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥
સત્તા છે ઔષધિરસમાં, તાંબાનું સોનું કરવાની; મૈત્રી એમ જીવ ઉદ્ધરતી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૬ ॥
અનીતિ યુદ્ધ ને કહેરો, વળી વેંરો અને ઝેરો; અભાવે એહના હોવે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૭ ॥
કચેરી કોર્ટનું હોવું; અભાવે મત્રીના માનો; એમજ પરતંત્રતા બેડી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૮ ॥
મહાવ્રત ને અણુવ્રતરૂપ, કમલ એ સૂર્યથી વિકસે; સામાયિક એહથી શોભે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૯ ॥
કરો તપ જપ પડિકકમણું, સહિત એના સુખાકારી; મળે આતમ તણી લબ્ધિ, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧૦ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૮૪

૨૭. પ્રમોદ ભાવના

(ગજલ)

ગુણી ગુણગ્રાહી થઈ યારો, પ્રમોદ ભાવના દિલે ધારો; ભાવ એ શુદ્ધ છે સારો, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
ગુણી ગુણ જોઈ જો ખીજે, કદી અંતર ન તસ રીઝે; ગતિ નરકાદિકે સીઝે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥
અરે ! એ દિલ જાલિમનાં, સુખો ઈચ્છે ન આલિમનાં; બુરાં સાધન એ તાલિમનાં, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
માતા દ્રોહી પિતાદ્રોહી, ગુણી દ્રોહી વળી ભ્રાતા; નહી ત્યાં લેશ સુખશાના, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥

[૧૩૫]

સ્થિતિ એવી બધાંની જ્યાં, કહો કેમ બચ્યાં સુધરે ત્યાં; વૃદ્ધ સુધરે લઘુ સુધરે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥
ગુણીના રાગે ગુણ પ્રાપ્તિ, વચન એ શાસ્ત્ર ફરમાવે; બનો તેથી ગુણગ્રાહી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૬ ॥
ઈર્ષાલુ માનવી લોકે, પડે છે દુઃખના થોકે, કરે તપ જપ ક્રીયા ફોકે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૭ ॥
બાળે તે દેહ પોતાનો, જાળે છે ગુણ અંતરના, બાળે છે મોક્ષની લક્ષ્મી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૮ ॥
વાળે છે પાપની નીકો, પોતામા ધર્મ નીક રોકી; અતઃ ઈર્ષા બળો બાળા, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૯ ॥
કલાકો કારમાં મૂકે, ગુણીપર ગુણથી બળતા; પડે દુઃખો પછી રડતા, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧૦ ॥
ગુણોના રાગથી સ્વર્ગી, બન્યા કેઈ જીવ અપવર્ગી, પ્રમોદ ભાવે રહ્યા વળગી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧૧ ॥
આતમ કમલ સદા ખીલે, અગર એ ભાવના ઝીલે; સકલ લબ્ધિ તદા મિલે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧૨ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૮૫

૨૮. કારુણ્ય-ભાવના

(ગઝલ)

દયા દુઃખી તણી દિલમાં, ધરો તમે ધર્મના માટે; જવાશે મોક્ષની વાટે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
દુઃખીને દુરથી દેખી, દિલાસો તેહને આપો; યથાશક્તિ દુઃખો કાપો, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥

[૧૩૬]

દુઃખો દેખીને બીજાનાં, ન જેનું દિલ ઉભરાતું; કહો તે દિલ કે પથર, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
દયાની છાયમાં શીતલ, બને છે આતમા પ્યારો; દયા તેથી હદે ધારો, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
સિરિજિનરાજનું ફરમાન, જગતમાં જાગતું એ છે; બધા જીવોને જાળવજો, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥
જગતના જે મતો દિસે, કથે છે તે દયા વિષે; આચરતું જૈનશાસન છે; સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૬ ॥
એવું સુંદર લઈ શાસન, કરે અન્ય દુઃખ નહીં નાશન; યથાશક્તિ ન તે શોભન, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૭ ॥
દુઃખો ટાળે બીજાનાં જે, સુખો ભાળે જગતમાં તે; જેવું વાવે લણે તેવું, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૮ ॥
અમારા નામમાં જે છે, રહેલો જૈન તે શબ્દ; વગર એ ભાવના ફીકો, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૯ ॥
આતમ કમલ સદા વિકશે, હૃદય એ ભાવના નિકશે; મળે લબ્ધિ તદા પ્યારી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧૦ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. -૮૬

૨૯. મધ્યસ્થ-ભાવના

(ગઝલ)

મધ્યસ્થ માનવી લોકે, વૃત્તિ વિપરીતતા દેખી; બીજાની નહીં કદી ખીજે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧ ॥
મધ્યસ્થ ભાવના સૂર્ય, હરે છે ટાઢ ને તડકો; દહે મિથ્યાત્વ એ જડથી, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૨ ॥

[૧૩૭]

સકલ કલ્યાણ શશ્યોની, થશે ઉત્પત્તિ એનાથી; કરમ કાદવ સવિ મટશે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૩ ॥
જિનેશ્વરધર્મની શ્રદ્ધા, સહિત એ ભાવના સારી; પહોંચાડે મુક્તિ તક યારો ! સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૪ ॥
મધ્યસ્થ ભાવના ભાવે, કદી સંતાપ નહીં થાવે, ચિત્ત નહીં કલેશમાં જાવે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૫ ॥
નથી એ ભાવના જેમાં, દુઃખોનો પાર નહીં તેમાં; બીજાની બળતરા એમાં, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૬ ॥
ફલાણો આમ પાપી છે, ફલાણી તેણે રાખી છે; નહીં એમ દ્વેષથી કહેવું, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૭ ॥
કર્તુ જેણે તે અનુભવશે, જરીક નિંદકને મળશે; પુરાણું પુણ્ય પણ ટળશે. સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૮ ॥
જીવનનું ફળ સદા સેવો, મધ્યસ્થ ભાવના મેવો; સમય નહીં ફેર મળે એવો, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૯ ॥
સદા આતમ કમલ સૂરજ, અગર એ ભાવના પ્રગટે; સકલ વિઘ્નો તદા વિઘટે, સુંદર એ ભાવના ભાવો.	॥ ૧૦ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૮૭

૩૦ “જીવનનું એજ સાર્થક છે.”

(ગઝલ-૧)

જનમ ધારીને માનવનો, ધરો ધુર ધ્યાન જિનવરનું; પરમપદ પામવા પ્યારો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૧ ॥
જીત્યા છે રાગ ને રોષો, નસાડ્યા છે બધા દોષો; ભજો ભવદુઃખ દળવાને, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૨ ॥

[૧૩૮]

ભજનનો ભંગ કરનારી, ખરેખર જાણજો નારી; પ્રભુએ તે દીધી ટારી, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૩ ॥
જગતની કારમી માયા, પ્રભુ એમાં ન ભરમાયા; હરિહર બ્રહ્માની જેમ, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૪ ॥
તારામાં સૂર્યના સરખા, સકલ દેવોમાં શ્રી જિનવર; જપો જિન રાગ રંગાવા, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૫ ॥
વિકારના વારને વારી, નિજાતમ રૂપને ધારી; જગાવી જ્ઞાનની જ્યોતિ, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૬ ॥
કહે કોઈ દેવ સ્ત્રી રાખે, પરંતુ જ્ઞાન રસ ચાખે; એવા મિથ્યાત્વને મેટો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૭ ॥
જેનામાં જ્ઞાનરસ વ્યાપ્યો, તેને છે સ્ત્રીની શી પરવા; ભજો એ ભાવના ભાવે, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૮ ॥
લીલા ધારી કરે લીલા, લાગ્યા જ્યાં કર્મના ખીલા; દેવત્વ ત્યાં નહીં સમજો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૯ ॥
તેથી શ્રીજિન કમ કમલે, બેઠો છે મારો મન ભમરો; મધુર મકરંદ પીવાને, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૧૦ ॥
હા હા ! મિથ્યાત્વ છે ખોટું, જગત એમાં છે ભરમાણું; પ્રબોધો આત્મ લબ્ધિથી, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૧૧ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૧૮૦

૩૧. જીવનનું એજ સાર્થક છે.

(ગઝલ-૨)

ગુરુ ગુણ જ્ઞાન ગંગામા સદાશ્યનાને શુચી થાજો;
ગુરુપદ પૂજજો પ્રીતે, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૧ ॥

[૧૩૯]

ન રાખે પાસ જે પૈસા, બીજાને બોજ નહીં જેનો;
 ના રાખે નારીની ચારી, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૨ ॥
 ન કોઈ જીવને હણતા, નથી જીહું કઠી ભણતા;
 ચોરીથી ચેતતા ચાલે, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૩ ॥
 ગુરુ આધાર છે જેવો, બીજો આધાર નહીં એવો;
 સદા સુખ સદ્ગુરુ સેવો, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૪ ॥
 લેવાશે 'ગુ' થકી અંધેર પ્રકાશી અર્થ છે 'રુ' નો;
 પ્રકાશે અંધકારે એ, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૫ ॥
 ગુરુ વિન જ્ઞાન નહીં આવે, દીપક વિણ ધોર અંધારું;
 સદા સાચા ગુરુ સેવો, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૬ ॥
 ગમે તેવા ગુરુ ધારો, કહે છે એમ કોઈ પામર;
 કુતારુ તેમ તે તજવા, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૭ ॥
 ગૂરુ થઈ રાખતા ગાડી, વહી વાડી અને લાડી;
 એવાને નહીં ગુરુ ગણવા, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૮ ॥
 આહા ! શુભ ગુરુ કરકમલે, અભ્યંતર લક્ષ્મીનો વાસો;
 લુંટો એ લક્ષ્મીનો લાહો, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૯ ॥
 જમાવી જાળ કુગુરુએ, જગત એમાં ફસાણું છે;
 બચાવો આત્મ લબ્ધિથી, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૧૦ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૮૨

૩૨. જીવનનું એજ સાર્થક છે.

(ગઝલ-૩)

ધરમ ધન ધારજો ધીરો મુસીબત મોહની હરવા;
 ધરમધ્યાને રહો રાચી, જીવનનું એજ સાર્થક છે. ॥ ૧ ॥

[૧૪૦]

સ્વર્ગ અપવર્ગને આપે, કરમના કષ્ટને કાપે; ઉંચે કુલે જનમ સ્થાપે, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૨ ॥
સાગરમાં સાહાય્ય ડુબ્યાને, કરે છે અગ્નિમાં રક્ષા; બચાવે પહાડથી પડતાં, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૪ ॥
એનાથી કંઈ ગયા સ્વર્ગે, ગયા વલી કેઈ અપવર્ગે; નરક તિર્યચ ગતિ ટાલે, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૫ ॥
ધરમ સુરવૃક્ષ છે સાચો, સકલ દારિદ્ર દળવાને; અતિ સત્કારથી સેવો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૬ ॥
અહિંસા મૂળ છે તેનું, સંયમ રૂપ સ્કંધ સુંદર છે; શાખા તપ તાપ હરવાને, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૭ ॥
જ્ઞાનાદિક ત્રિ કુસુમ જેનાં, મીઠું મુક્તિનું ફળ આપે; છાયા સંસારનાં સૌખ્યો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૮ ॥
જિનેશ્વર દેવે દર્શાવ્યો, એમાં આ જીવ લલયાયો; બીજાં પાખંડ પરિહરતો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૯ ॥
વદે કંઈ વેદીયા લોકો, ધરમ યાજિક હિંસામાં; વચન તે સત્ય નવિ માનો, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૧૦ ॥
સુગંધી સૌખ્યની સારી, ધરમરૂપ પદ્મમાં પ્યારો; ભજો વીતરાગની વાણી, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૧૧ ॥
મહામિથ્યાત્વના મોહે અધર્મ ધર્મ કંઈ માને; સુધારો આત્મ લબ્ધિથી, જીવનનું એજ સાર્થક છે.	॥ ૧૨ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૮૩

૩૩. જીગાર નિષેધક (ગજલ)

ન બાંધો પ્રેમ જીગટાથી, જીગટીઓ દુઃખ પામે છે. ન દેખે સૌખ્ય અંતરમાં, બધા ગુણો તે વામે છે.	॥ ૧ ॥
---	-------

અનીતિ માર્ગમાં ચાલે, અતિ ઝગડા કરી મ્હાલે, અતિ દુષ્કર્મને પામી, સકલ ગુણ વર્ગને ખાળે.	॥ ૨ ॥
ગુમાવ્યું શ્રીનલે રાજ્ય, હતું જે જગ વિષે પ્રાજ્ય, જીગારે પાંડવે હારી, પોતાની દ્રૌપદી નારી.	॥ ૩ ॥
ઘણા જીગારીઆ જોયા, અન્તે બધું ખોઈને રોયા; મફતનો માલ ન પચવાનો, નક્કી અંતે ન બચવાનો.	॥ ૪ ॥
પછાડે ભૂવિષે પાશા, ને રાખે દ્રવ્યની આશા; નથી ત્યાં દ્રવ્ય મળવાનું, મળ્યે વિશેષ ટળવાનું.	॥ ૫ ॥
જીગારી જાનથી મારે, બીજાનાં બાળકો પ્યારે; ગ્રીવા મરડી ગ્રહે ભૂષણ, ખરેખર એ મહાદૂષણ.	॥ ૬ ॥
જાણી એમ છોડજો જીગડું, દુષણ એ છે મહા મોટું; આતમ કમલ વરે લબ્ધિ, લહે એ ત્યાગથી સિદ્ધિ.	॥ ૭ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૮૮

૩૪. “માંસ-નિષેધક”

(ગઝલ)

ખાવું હાય ! માંસનું ખોટું, જગતમાં પાપ એ મોટું ! વેજીટેરિયન બનો વ્હાલો!, આહાર એ મનથકી ટાલો.	॥૧॥
વિના મારે બીજા જતું, કદી નહીં માંસ નિષ્પત્તિ; ક્ષણે ક્ષણ માંસમાં હોવે, બીજા જીવોની ઉત્પત્તિ.	॥૨॥
અરે ! એ માંસનું ખાવું, અને નરકે સીધા જાવું; નથી જ્યાં દુઃખનો આરો, નથી ત્યાં સુખનો ક્યારો.	॥૩॥
જેને હું ખાઉં છું તે તો, બીજા જન્મે મને ખાશે; કરી એ માંસ નિર્ચુકિત, અરથ એ ચિત્તમાં ધારો.	॥૪॥

[૧૪૨]

ખાનારને થાય ક્ષણ તૃપ્તિ, બીજાનું જીવતર જાય; કરમ એ નીચ કરવાથી, નરકમાં પાળી પસ્તાય.	॥૫॥
કહે કોઈ હું ન મારું છું, કસાઈને ત્યાંથી ધારું છું; તેને પણ હું તો વારું છું. અને એ કામ ધિક્કારું છું.	॥ ૬ ॥
ખાનારા હોય તો ઉઘડે, દુકાનો ભાઈ ! ઘાતકની; તેથી ખાનાર પણ ઘાતક, વિચારો વાત અંતરથી.	॥ ૭ ॥
લાગે જો પગ વિષે કાંટો, અરેરે ! ત્યાં કરી પડતો; બીજાને મારતો ત્યારે, શું દુઃખ તે કેમ વિસરતો.	॥ ૮ ॥
અમારું બળ વધે એથી, અમે કરીએ છીએ હિંસા; અરે એ યુક્તિ નહીં સાચી, કરો બળ હાથી મીમાંસા.	॥ ૯ ॥
શ્રેણિકે માંસના કારણ, નરકનું આઉખું બાંધ્યું; ગયા નરકે થયા દુઃખી, અગર સમ્યક્ત્વ પણ સાધ્યું.	॥ ૧૦ ॥
અગર આતમ ભલું ઈચ્છો, પ્રકાશો તો વિવેક કજને; મેળવશો સવથા લબ્ધિ, ગ્રહી હાથે ધરમ ધ્વજન.	॥ ૧૧ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા.

૩૫. દારુ-નિષેધક

(ગઝલ)

તજો દારૂ પીવો પ્યારો, ! દારૂ છે ધર્મનો નાશક; સકલ નીચ કર્મનો નેતા, અખિલ પાપોનો ઉપાસક ॥ ૧ ॥
પીએ છે દારૂને જ્યારે, મતિ નાશે સકલ ત્યારે; પડે બેહોશ રસ્તામાં, મુતરતા ધ્યાન મ્હોઢામાં ॥ ૨ ॥
ખરાબો દ્રવ્યનો થાય, વળી બુદ્ધિ બિગડ જાય; કરમ એ નીચ નહીં કરશો, બીજા હાથે કદી મરશો ॥ ૩ ॥

[૧૪૩]

નશામાં માતને જોઈ, કરે છે સ્ત્રીની સમ ચેષ્ટા; બકે છે જેમ મન ફાવે, ગમે તેવી મળે જયેષ્ટા ॥ ૪ ॥	
પિતા માતા અને ભ્રાતા, તણો વિવેક નાશે છે; લવે લવરી ઘણી ત્યાં તો, બધા દુર્ગુણ પાસે છે. ॥ ૫ ॥	
દારૂથી માંસ પણ ખાતાં, સીખે લેઈ પાપનાં ભ્રાતાં; વેશ્યા પરનારીની સંગત, બધું એ દારૂનું અંગત. ॥ ૬ ॥	
પૈસા આપી મૂરખ બનવું, કેવું એ કામ નદારૂં છે ?; એથી ચેતી ચલો ચેતન !, પ્રવર્તન એજ સારૂં છે. ॥ ૭ ॥	
સડેલાં પાણી દારૂમાં, જીવોનો પાર નહીં દીસે; બધાં શાસ્ત્રો નિષેધે છે, કથી પાપો એના વિષે. ॥ ૮ ॥	
યદુના કુલ સહિત કૃષ્ણ, થયો વૈરાન દારૂથી; તજો તેમ જાણીને દારૂ, કહ્યું ઓ ! માનીલો મારૂં. ॥ ૯ ॥	
અગર આતમ ભલું કરવું, હશે તો છોડતાં થાશે; મળે વીતરાગના ધરમે, કરમ જડ મૂળથી જાશે. ॥ ૧૦ ॥	

પૂજા-સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૮૦

૩૬. “વેશ્યા-નિષેધક”

(ગઝલ)

ન જોવું મુખ પણ સારૂં, જગતમાં વારનારીનું; બધું વંઠેલ છે વર્તન, ધરમની ખાસ કટારીનું ॥ ૧ ॥	
ન છોડે ઢેડને ભંગી, રાખે વૃત્તિ વિવિધ રંગી; કોઢીના સંગમાં રાચે, સદા તે દ્રવ્યમાં માચે ॥ ૨ ॥	
એહથી રોગને ઝેલી, બીજામાં જે મૂકે ઠેલી; તજી દો દુષ્ટ તે નારી, જગત્માં જે કરે ખ્વારી ॥ ૩ ॥	

[૧૪૪]

વેશ્યાના પાસમાં પડતાં, જરા લો એમ વિચારી; ગતિ હાય ! શી થશે મારી ?; સેવું છું પાપની ક્યારી	॥ ૪ ॥
નીચ જાતિ બધી થુંકે, જેમાં એ જોઈને પ્યાલો; ધૃષ્ટાથી થુંકતાં અટકો વેશ્યા તન કેમ લગે વ્હાલો	॥ ૫ ॥
વેશ્યાના રંગમાં રસીયા, ગતિ નરકાદિકે ફસીયા; દુઃખોમાં હાય ! ત્યાં વસીયા, જરા નહીં ત્યાંથી છે બસીયા	॥ ૬ ॥
કરમ બદલો પરો પામી અને નીચ ગોત્રને વામી; પૂરણ પુન્યે જો નિકળશે, અને જિનધર્મને ધરશે	॥ ૭ ॥
તદા તસ મુક્તિ ભૂ મળશે, અને દુખડાં બધાં ટળશે; કદી જો વ્યવસને મળશે, ફરી નરકે જઈ ઠરશે	॥ ૮ ॥
ચઢ્યો કૃત પુણ્ય ઉછરંગે, ગયું ધન એહના સંગે; કાઠી મૂક્યો તદા ધરથી, અને દુઃખી થયો ડરથી	॥ ૯ ॥
કહે લખ્ષિ સુખી થાશે, પડ્યા ન જે એહના પાસે; વેશ્યાની વાસના ત્યાગો અગર જો સુખડાં માગો	॥ ૧૦ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૯૧

૩૭. “શિકાર-નિષેધક”

ગઝલ

શિકારી સર્વથી ભુંડો, ધરે શિર પાપનો ઝુંડો; જીભના સુખને માટે, બિચારા જીવને કાટે	॥ ૧ ॥
પોતાનાં છોકરાં સાથે, લડે તો મારવા ઉઠે; પડે છે પ્રાણ હરવાને, બીજાનાં છોકરાં પૂઠે	॥ ૨ ॥
અરે ! તે દિલ થાયાં પત્થર તરફતાં પ્રાણી જે મારે । ચૂકી તે ધર્મ સ્વસ્વ, રૂપાળી જાંદગી હારે	॥ ૩ ॥

[૧૪૫]

પડી પરમાદમાં પાગલ, માને એ કામને રૂડું; જ્યારે દુઃખ દાવથી બળશે, ત્યારે તે લાગશે ભુંડું.	॥ ૪ ॥
બીજાને દુઃખ નહીં આપો, દુઃખીની આહ નહીં સારી, મરેલા ઢોરની ચમડી, કરે છે લોહની ખવારી.	॥ ૫ ॥
રાજા દશરથની સ્થિતિ, દેખો શિકારથી શી થઈ ?; વિયોગે રામના તનથી, એકિલી જાન ચાલી ગઈ.	॥ ૬ ॥
શિકારી રાજ દરબારી, શીકારી કોળી ને નાળી; જશે નરકે ભૂખે મરશે, ભડકશે દુઃખડાં ભાળી.	॥ ૭ ॥
ચેતો તો અહીંથી ચેતો, પછી પૂંઠે પડે બેંતો; રડે કંઈ કામ નહીં આવે, બળદ થઈ ખેડશો ખેતો.	॥ ૮ ॥
ચાહો જો જીવ ઉદ્ધરવો, નહીં શિકાર તો કરવો; કટુક એ પાપનો મરવો, તેથી એ ઉગતો હરવો.	॥ ૯ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૯૨

૩૮. “ચોરી નિષેધક;

(ગઝલ)

કરો નહીં કોઈ ભાઈ ! ચોરી, ચોરીથી સાડું નહીં થાશે; કરેલું પાછલું ભેગું, મળી એ માલમાં નાશે.	॥ ૧ ॥
ચોરીના રંગમાં પરિયા, તેના પગ લોહથી જડિયા; અંધેરી કોટડીમાં જઈ, મહામહેનત ઉપર ચડિયા.	॥ ૨ ॥
ચોરને ચૌગુણી ચિંતા, રહે નિશદિન અંતરમાં; જરા પણ સુખ નહીં એમાં, રહે ચિત્ત નિત્ય દુઃખોમાં.	॥ ૩ ॥
મફતનો માલ ખાવાથી, તમારા દિલને વારો; નથી તે માલ પચવાનો, સમજજો કાચો તે પારો.	॥ ૪ ॥

[૧૪૬]

કરી ચોરી ચઢ્યા શૂળી, એમ શ્રી શાસ્ત્ર ફરમાવે; તજો ચોરી તણો ધંધો, જેથી જીવ સદ્ગતિ જાવે.	॥ ૫ ॥
યદિ નહીં અહીં પકડાવે, તદા પરલોકમાં પાવે; પોતાના પાપનો બદલો, શ્રી શાસ્ત્ર એમ ફરમાવે.	॥ ૬ ॥
ગમે તેવી ચોરી કરતા, પરંતુ ભૂખથી મરતા; દિસે છે એવા કંઈ ચોરો, જુઓ એ પાપનો પ્હોરો.	॥ ૭ ॥
આતમ કમલ પ્રકુલે છે, ચોરી જો મનથી ભૂલે છે; કરે છે લબ્ધિથી દાવો, ચોરીથી દૂર કરી ભાવો.	॥ ૮ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૯૩

૩૯. “પરસ્ત્રી-નિષેધક;”

(ગઝલ)

ન મ્હાલો મન થકી વ્હાલો ! બીજાની જોઈને નારી; નરકનાં દુઃખ દેનારી, આશકના પ્રાણ લેનારી.	॥ ૧ ॥
કુટિલા ઝહેર દેનારી, આશકના પ્રાણ લેનારી; અનેકરુપો ભજવનારી, નરક નિગોદની બારી.	॥ ૨ ॥
રડે છે ને હશે છે એ, પોતાનું કાર્ય કરવાને, કરે વિશ્વાસુ છે તમને, તમારું દ્રવ્ય હરવાને.	॥ ૩ ॥
નથી વિશ્વાસ તે કરતી, સમસ્ત દુઃખ તરૂં ધરતી; ઉપરથી પ્રેમ દિખલાતી, ચિત્તાથી ચાકડે ચડતી.	॥ ૪ ॥
સકલ ધન ધાન્યને હારી, જીવન નીચ શ્યાના સમ ધારી; પરાઈ નારના ભોગી, થયા કઈ કારમા રોગી.	॥ ૫ ॥
બુરી નારી મહા નાગણ, તનુ મન ધન હરે બિન ફણ; હસંતી કરડતી એવું, ભવોભવ ઝેર પડે સહેવું.	॥ ૬ ॥

[૧૪૭]

નદી સમ નીચ થઈ ચાલે, તરંગો મોહ ઉછાળે;
 ઉભય કુલ ધ્વંસ કરનારી, તજો હા ! પારકી નારી. ॥ ૭ ॥
 રાવણે શ્રી સીતા હરિયાં, મહા દુઃખ તેહથી ધરિયાં;
 લક્ષ્મણના હાથથી, મરિયો, ગતિ નરકે તે સંચરિયો. ॥ ૮ ॥
 પરણી ભોગનાં પાપો, મહાશાસ્ત્રો કહ્યાં કાપો;
 આતમ શક્તિ વધે એથી, મળે શિવ સંપદા તેથી. ॥ ૯ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૯૪

૪૦. વૈરાગ્ય બોધક

(ગઝલ - ૧૫)

બની મિટ્ટીકી સબ બાજી; ઉસીમેં હોત ક્યોં રાજી. એ અંચલી
 મિટ્ટીકા હૈ શરીર તેરા, મિટ્ટીકા કપડાં પહેરા;
 મિટ્ટીકા મ્હેલ રહા છાજી, ઉસી મેં હોત ક્યોં રાજી. ॥ બની. ૧ ॥
 ઘરેણા મિટ્ટીકા તેરા હૈ, મિટ્ટીકા પલંગ પ્યારા;
 તેરા મિટ્ટીકા હૈ વાજી. ઉસીમે. ॥ બની. ૨ ॥
 જગતમેં વસ્તુ હૈ જો જો, મિટ્ટીમેં સબ મિલે વો વો,
 ઈસીમેં ક્યોં બના પાજી, ઉસીમેં. ॥ બની. ૩ ॥
 દશા નિજ આત્મકી શોધો, જગત માયાસે મન રોધો,
 યહી એક બાત હૈ તાજી, ઉસીમેં. ॥ બની. ૪ ॥
 કહે લબ્ધિ સદા સેવો, જિનાધિરાજ શુધ્ધ દેવો,
 બનો શિવ સુખકે ભાજી, ઉસીમેં. ॥ બની. ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૯૫

૪૧. વૈરાગ્ય કારક સજ્જાય.

॥ રેખતા ॥

તનિક તું સોચ લે ચેતન ! નહીં દમકા ઠિકાના હે;
ટુટત હૈ એક પલ બિયમં, જુડત વો નહીં કીસીસે હૈ. ॥ ટેક ॥

બસેરા ચાર રોજોંકા, બના તેરા હૈ ઈસ જાં પર,
જરા તું બંદગી કરલે, પ્રભુકી વો ખરા દિલવર. ॥ તનિક ॥ ૧ ॥

સતારા તેજ તેરા હો, અગર તું બંદગી કરલે;
અકારજ જાંદગી ખો મત, જહાં ઈસ નામસે તરલે. ॥ તનિક ॥ ૨ ॥

આતા હૈ ઔર પુનર જાતા, ઐસા હૈ શ્વાસકા નાતા,
પતા નહીં હૈ હમં ઈસકા, છિનકને છોહ બતલાતા. ॥ તનિક ॥ ૩ ॥

વખત જો હાથસે જાતા; નહિ વો લૌટ આતા હૈ,
સમજ કર તાકતેં સઘરી, ધરમમં જો લગાતા હૈ. ॥ તનિક ॥ ૪ ॥

ઉસીકાહી જાના યારો, સમજ લો હૈ સફલ પ્યારો,
અગર શિવ “લબ્ધિ” કી આશા, રખો તો ધર્મ ધન ધારો. ॥ તનિક ॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૭૨

૪૨. કલશ

(રેખતા)

આજ જિનરાજ ગુણ ગાયા, માનું અમૃત ઘટ પાયા;
કરી અજરામર આયા, લહેંગે શીઘ્ર શિવ છાયા. ॥ આજ. ॥ ૧ ॥

પૂજન કર અષ્ટ દ્રવ્યોંસે, મિલાઈ અષ્ટ સિદ્ધિ હૈ;
કરમ કે ફંદકો તોડી, ધરી નિજ આત્મ ઋદ્ધિ હૈ. ॥ આજ. ॥ ૨ ॥

દ્રવ્ય ઔર ભાવસે પૂજો, ઈન્દ્રોંસે સ્થાન નહીં દૂજો;
હીરા પત્તા નિલમ પુખરાજ, ચઢાકર નાથકો પૂજો. ॥ આજ. ॥ ૩ ॥

[૧૪૯]

સદાચાર ભાવ શુચિકર, જિનંદ પૂજી મહાવ્રત ધર;
 વરો શિવ સંપદા સુખકર, અતિ નીચ અષ્ટ કર્મો હર. ॥ આજ. ॥ ૪ ॥
 વિજયાનંદ સૂરિ રાયા, અતિ ગુણવાન ગુણી ગાયા;
 અતિ ઉપકાર જગ કરકે, અમરપુરીમેં હે ઠાયા. ॥ આજ. ॥ ૫ ॥
 ઉનોંકે પટ્ટકે સ્વામી, સૂરિકમલ હે ગુણધામી;
 દયાલુ દેશ હિત કર્તા, ગુરૂ મેરે હે નિષ્કામી. ॥ આજ. ॥ ૬ ॥
 રાધનપુરમેં રહી ચઉમાસ, ઉત્તીસો એંસી માગસર માસ;
 બનાકર સંઘકો દેકર, પ્રતિકારે ધરું શિવ આસ. ॥ આજ. ॥ ૭ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૧૪૩

શ્રી અક્ષયનિધિ તપનું સ્તવન.

(રાગ-પદમ પ્રભુ પ્રાણસે ધ્યારા.)

અક્ષયનિધિ શ્રેષ્ઠ તપ ધ્યારા, સેવો વધે ભાવની ધારા. (અંચલી)
 પર્યુષણ પર્વ સુખકારી, અક્ષયનિધિ તપના દ્વારા,
 આરાધો ભાવે શિવકારા, દેખાડે મોક્ષના દ્વારા. અક્ષય. ૧
 શ્રાવણ વદી ચોથથી જાણો, સંવત્સરી કાલ પરિમાણો,
 પરમ પદ અક્ષયા ધારા, મળે શિવ લક્ષ્મી સુખભારા. અક્ષય. ૨
 પૂજા વર જ્ઞાનની કીજે, શ્રુત કાઉસગ્ગ ચિત્ત દિજે,
 રથો કુંભ શક્તિ અનુસારા, કરો સ્વસ્તિકે મનોહારા. અક્ષય. ૩.
 નમો નાણસ્સનું ગણણું, ગણો ભવી દો સહસ વારા,
 વર્ષ એમ ચાર તક કરજો, થવા ભવી ભવથકી પારા. અક્ષય. ૪,
 કરમ બંધ જેહ મત્સરથી, થયો તે જાસે એ તપથી,
 કરી મહોચ્છવ અતિ સારા, પારણ દિન ઉજવો ધ્યારા. અક્ષય. ૫.

[૧૫૦]

આતમ-કમલ હિતકારા. તપો એ તપ કરમ વારા,
 નિધિ નવ લબ્ધિ આધારા, થશે જીવ કર્મથી ન્યારા. અક્ષય. ૬.

નૂતન સ્તવનાવલી - પા. ૧૭૩

“૧. શ્રીચન્દ્રપ્રભજિન-સ્તવનમ્”

(ગઝલ)

જિનં ચન્દ્રપ્રભં વન્દે, નિકૃતાકર્માવલીકન્દમ્;
 કલંકહીનજ્ઞાનજયોત્સ્નાભિ, - નિરસ્તપૂર્ણિમાચન્દ્રમ્ ॥ ૧ ॥

વિદીર્ષાવદ્યવિસ્તારં, કૃતાખિલભવ્યનિસ્તારમ્;
 સમસ્તદેવતાસારં, સમ્પૂર્ણાત્મિકગુણાધારમ્ ॥ ૨ ॥

કશ્ચિત્કોધી કશ્ચિન્માની, કશ્ચિદ્ માયી કશ્ચિલ્લોભી;
 વિધ્વસ્તરાગદ્વેષોડસિ, હ્યતસ્તવં તેભ્યઃ સુશોભી ॥ ૩ ॥

અનેહોડનન્તમભ્રામ્યં, સોઢં મહાકષ્ટમક્ષામ્યમ્;
 અદેહ્યકર્મણાડહં હા! વિના પ્રભો ! ત્વચ્ચરણશરણમ્ ॥ ૪ ॥

દેહિ શરણં નિરાધારં, મજજન્તં મામકૂપારે;
 ભયંકરસંસૃતિપ્રખ્યે, નિહિત ચિત્તં ત્વદાધારે ॥ ૫ ॥

આચાર્યૈઃ શ્રીવિજયકમલૈઃ સમ્યક્ત્વં ચાર્પિતં મહ્યમ્;
 તતો લબ્ધિરયં નમતિ, સદા શુભભાવત સ્તુભ્યમ્ ॥ ૬ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૨૧

ભાવાર્થ

કર્મની શ્રેણીઓના મૂળને જેણે છેદી નાખ્યું છે, કલંકરહિત એવી જ્ઞાનની કાંતિ વડે હરાવ્યો છે પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર જેણે, પાપના વિસ્તારનો પણ નાશ કર્યો છે, બધા ભવ્યોનો જેણે નિસ્તાર (ઉધ્ધાર) કર્યો છે, સમસ્ત દેવાતાઓ જે શ્રેષ્ઠ છે, સંપૂર્ણ આત્મિક ગુણોનો જે આધાર છે, તેવા

[૧૫૧]

ચંદ્રપ્રભુ ભગવાનને હું વંદુ છું. ॥૧-૨॥

કોઈ કોધી છે, કોઈ માની છે, કોઈ માયાવી છે, તો કોઈ લોભી છે, કર્યા છે રાગ દ્વેષ નાશ એવો તું છે. તે જ કારણથી તેઓ કરતાં સારી રીતે શોભે છે. ॥૩॥

હે પ્રભુ ! તારા ચરણના શરણના શરણ વિના ભમ્યો, માફ ન થઈ શકે તેવા મહાન કષ્ટોને સહ્યાં. હે પ્રભુ ! તારા ચરણના શરણ વિના કર્મો વડે બળી રહ્યો છું. ॥૪॥

ભયંકર સંસારરૂપી કુવામાં ડૂબતા એવા અને તારા આધારને વિશે સ્થાપ્યું છે ચિત્ત એવા નિરાધાર મને તું શરણ આપ. ॥૫॥

શ્રી વિજયકમલ આચાર્ય વડે મને સમકિત અપાયું તે કારણથી શુભભાવથી તને હંમેશાં આ લબ્ધિ નમે છે. ॥૬॥

“શ્રી પાર્શ્વનાથજિન-સ્તવનમ્”

(ગઝલ)

સેવેડહં સજજનાનન્દં, જગજજલમજજનાદ્ભીતઃ
વામાયા નન્દનં ભુજગઃ, ઈન્દ્રપદવી યતો નીતઃ ॥ ૧ ॥

પ્રભો ! નાન્તસ્ય લબ્ધાડહં, ગુણાનાં તાવકીનાનામ્;
દયાળો ! દુર્ગુણાનાં હા !, તથૈવ મામકીનાનામ્; ॥ ૨ ॥

કુરુ ત્વાદગ્ગુણાધારં નિજં દીનસેવકં સ્વામિન્ !;
દદસ્વ માં મહાલક્ષ્મીં, શ્રીમોક્ષસ્થાં શિવંગામિન્ ! ॥ ૩ ॥

કેવલ્યપ્રાપ્તિઃ સ્વસ્મિન્નદાને માદશો જન્તોઃ;
પ્રસન્નો ભો ! ભવેશ્ચેત્ ત્વં, તદા તે નાથ! નૌચિત્યમ્ ॥ ૪ ॥

સમીહે પંકજઃ સૂર્ય, યથા ત્વામિચ્છતિ લોકે,
પ્રકાશાયાત્મંલબ્ધેર્મે, પતિતોડહં ચરણસ્તોમે ॥ ૫ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૨૨

[૧૫૨]

શ્રી પાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન ભાવાર્થ

- (૧) સજ્જનોને આનંદ આપનારા સર્પને જેણે ઇંદ્રની પદવી અપાવી એવા વામાનંદન (પાર્શ્વનાથ) જગતરૂપી જલમાં ડુબવાથી ભય પામેલો એવો હું તમારી સેવા કરુ છું. (ભક્તિ-ઉપાસના)
- (૨) હે પ્રભુ ! તારા ગુણોના અંતને હું પામ્યો નથી. હે દયાળુ ! તેજ પ્રમાણે મારા દુર્ગુણોના અંતને પણ પામ્યો નથી.
- (૩) હે સ્વામી ! તારા દીન સેવકને તારા જેવા ગુણધારી બનાવ. હે શિવગામી પ્રભુ ! મોક્ષમાં રહેતી મહાલક્ષ્મી મને આપ.
- (૪) પોતાનામાં કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ પછી મારા જેવા પ્રાણીને નહિ આપવામાં તું જો પ્રસન્ન હોય તો હે નાથ ! તે ઉચિત નથી.
- (૫) કમલ જેમ સૂર્યને ઈચ્છે છે તેમ લોકને વિશે હું તને ઈચ્છું છું. મારી આત્મલબ્ધિને પ્રકાશ કર. તારા ચરણોએ હું પડ્યો છું.

“શ્રી મહાવીરજિન-સ્તવનમ્”

(ગઝલ)

પ્રભોડહં દીનતાધારી, સમાયાતશ્ચરણાયોસ્તે;
 જન્મમૃત્યુનિ લગ્નાનિ, રક્ષાંસિ નાથ ! પૃષ્ઠે મે. ॥ ૧ ॥
 મોચય માં મોચકોડસિ ત્વં, અદ્રાક્ષં નૈવ ત્વાતોડન્યમ્;
 સકલગુણશાલિનં દેવં, સુરેશ્વરકૃતપદસેવમ્ ॥ ૨ ॥
 તારિતો હિંસકો યોડભૂત, ત્વયાડસ્ત્યર્જુનમાલી સઃ;
 તથા ચણ્ડકૌશિકોડપિ સઃ દદંશ યો ભવચ્ચરણમ્ ॥ ૩ ॥
 ઇન્દ્રજાલિકમિત્યાખ્યાં, લલૌ યસ્તવ મહામાની;
 ઉદ્દધે ગૌતમોપિ સઃ, ત્વયા સ્વામિન્ ! કૃપાલુના ॥ ૪ ॥

[૧૫૩]

અહં તવ રાગરકતોડસ્મિ, ઉપેક્ષસે માં કથં નાથ !;
 અનાથો દીનનાથાયં, જનસ્તાર્યઃ કૃપામ્ભોધે! ॥ ૫ ॥
 વસન્તી તે ચરણકમલે, મયા લબ્ધિઃ શ્રુતા સર્વા;
 શ્રિતં ચેત્ત્વં ન ઉદ્ધરસિ, તદા મહતી ક્ષતિસ્તે સ્યાત્ ॥ ૬ ॥

પૂજા સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૨૩

ભાવાર્થ :

હે પ્રભુ દીનતાને ધારણ કરનાર હું તારા ચરણોમાં આવ્યો છું.
 હે નાથ મારી પાછળ જન્મમરણ લાગ્યાં છે તેનું તું રક્ષણ કર. ॥૧॥
 જન્મ મરણથી તું મૂકાવનાર છે, મને તું મુકાવ. સકલ ગુણોથી શોભતા
 અને ઈંદ્રએ કરી છે ચરણ સેવા એવા તારા વિના બીજા દેવને મેં જોયા
 નથી. ॥૨॥
 હિંસક હતો તે અર્જુનમાળી તારા વડે ભવપાર ઉતારાયો. વળી જે
 આપણા ચરણે ડસ્યો તે ચંડકૌશિક પણ તારા વડે ભવમુક્ત કરાવાયો.
 ॥૩॥
 જેણે તને ઈંદ્ર જાલિક એવું નામ આપ્યું તે મહામાની ગૌતમ પણ, હે
 સ્વામી, કૃપાળુ એવા તારા વડે ઉધ્ધરાયો. ॥૪॥
 હું તારા રાગમાં રક્ત છું, હે નાથ મારી ઉપેક્ષા કેમ કરે છે. ! હે કૃપા
 સાગર ! હે દીનાનાથ ! આ અનાથ જનને તાર. ॥૫॥
 તારા ચરણકમળમાં વસતી સર્વ લબ્ધિઓ મારા વડે સંભળાય, જો તું
 આશ્રિતને ન ઉધ્ધરે તો તારી મોટી ક્ષતિ થાય. ॥૬॥

[૧૫૪]

૧૧. આગમ પ્રભાકર પુણ્યવિજયજી (સં. ૧૯૫૨ થી ૨૦૨૭)

નવાંગી ટીકાકાર અભયદેવસૂરિનાં
પુનિત પાદ સ્પર્શથી અલંકૃત
પં.શ્રી મણિવિજયજી દાદા અને
આગમોધ્ધારક આનંદ સાગરજીની
જન્મભૂમિ કપડવણજ નગરી નું રત્ન,
મુનિ પુણ્યવિજયજી.
તપ, ત્યાગ અને વૈરાગ્ય ભૂમિ
કપડવણજમાં સંવત ૧૯૫૨માં જન્મ
સંસારી નામ મણિભાઈ.
માતા મણિબહેન અને પિતા ડાહ્યાભાઈ.
કુટુંબના ધાર્મિક સંસ્કારો પ્રાપ્ત કરી
પ્રતિ દિન વૃધ્ધિ કરી.
અનેક આપત્તિઓમાંથી પસાર થઈ
જીવન વીતાવ્યું
પિતાશ્રીના અવસાનથી
ઉપાધિમાં વધારો થયો.
સંસ્કારોની પ્રબળતાથી
માતા-પુત્ર બન્ને જણનો એકજ માર્ગ
“સંયમ જીવન”
૧૪ વર્ષની વયે ચતુરવિજયજી પાસે
છાણીમાં દીક્ષા
મણિલાલ સાધુ વેશમાં પુણ્યવિજયજી બન્યા
માતા મણિબહેન પાલીતાણામાં
ચારિત્ર સ્વીકારી રત્નાશ્રીજી સાધ્વી થયાં
પ્રવર્તક મુનિ કાંતિવિજય અને

[૧૫૫]

પંડિત સુખલાલજી પાસે શાસ્ત્રાભ્યાસ.
 જ્ઞાન પિપાસા વધુ પ્રબળ થતાં
 આગમનો અભ્યાસ અને સંશોધન કાર્ય,
 પરિણામે પામ્યા બિરુદ “આગમ પ્રભાકર”.
 જૈનધર્મ અને ભારતીય સંસ્કૃતિના
 ભવ્યોજ્જ્વલ વારસાને પ્રકાશમાં લાવી
 શ્રુતજ્ઞાનની ક્ષિતિજ વિસ્તારી,
 અભિનવ માર્ગ ચીંધો.
 એમની જ્ઞાનભક્તિ અને સંશોધન
 પ્રવૃત્તિ અનુમોદના પાત્ર ને અનુકરણીય બની.
 એમની કર્તવ્યપરાયણતા
 સૌ કોઈને
 નતમસ્તક કરી પૂજ્યભાવ પ્રગટાવે છે.
 જીવનના અંતિમ વરસે મુંબઈમાં
 હરસ-મસા ને પ્રોસ્ટેટની પીડા.
 સાધુઓ અને શ્રાવકોની
 દષ્ટાંતરૂપ વૈયાવચ્ચ ભક્તિ.
 જીવનની અંતિમ ક્ષણ આવી.
 સંવત ૨૦૨૭ના જેઠ વદ ૬
 રાત્રિના ૮-૫૦ કલાકે સથારા પોરસી ભણી કરી
 કાયમ માટે સંથારો કર્યો.
 એમનો પાર્થિવ દેહ નથી પણ
 એમની શ્રુતજ્ઞાન સેવાથી અમર છે
 આગમનું સંશોધન, અનુવાદ,
 હસ્તપ્રતોનું સંશોધન-વ્યવસ્થાથી
 આજે પણ પુણ્યવિજયજીનું

પુણ્યસ્મરણ પુણ્યાત્માઓ માટે પ્રેરક છે.
 ધન્ય હો ! ધન્ય હો ! પુણ્યવિજયજી.
 અમોને દિશા સૂચન કરીને
 શ્રુતજ્ઞાનના કાર્યોમાં નિમિત્તરૂપ બન્યા.
 આવા હતા મુનિ શ્રી પુણ્યવિજયજી
 સ્વનામ ધન્ય સજ્જન.
 મૂર્ધન્ય આગમ પ્રભાકર.
 અખંડ શ્રુતજ્ઞાનોપાસક
 મુનિ પુણ્યવિજયજી એટલે
 જિનશાસન અને જૈન સાહિત્યના
 ઈતિહાસનું એક સુવર્ણપ્રકરણ.
 કોટિ કોટિ વંદન હો એ
 રત્નત્રયીના આરાધકશ્રીને
 જ્ઞાનોપાસનાના ધુરંધર મહામુનિને.

ગુરૂ મહારાજજીના અવસાનનું પદ

મુનિ ગુણે મહદ્ આત્મા, શાંતાત્મા અસ્ત શું થઈ ગયા.
 દાદા ગુરૂ અમારા શું, અમોને છેક ભૂલી ગયા ॥૧॥
 અમોને લાડમાં લાલી પઢાવ્યા પુત્રવત્ પાળી.
 અચાનક શું ગયા ચાલી, અમોને છેક ભૂલી ગયા. ॥૨॥
 હતા માણસ હજારો ત્યાં, પળાં સુવાની બજારોમાં
 સંકોચન પડત અમ હોતા અમોને. ॥૩॥
 આખર બાજી સુધારીને, શાસન શોભા વધારીને,
 શિબિકામાં પધારીને દાદા ગુરૂ, અસ્ત શું થઈ ગયા. ॥૪॥
 હજારો મેદની જામી, મલી ગુરૂ ભક્તિની કાજે
 વીરહ અમોને થયો આજે દાદા ગુરૂ. ॥૫॥

સમાધિમાં લહી શરણાં, કરી બહુકર્મ નિર્જરણાં. તોડી કેઈ જન્મને મરણાં દાદા ગુરુ.	૧૧૬૧
નમણ વેલા એક ન બિંદુ નકામું ભોંય પર પડીયું અચરિજ આપનું જડીયું દાદા ગુરુ.	૧૧૭૧
માથાના વાળ પણ કોઈને ન પુરા ભાગમાં આવ્યા. એવા ભક્તો હજારોમાં દાદા ગુરુ.	૧૧૮૧
ચીતાની ભસ્મ સૌ લેતા છેવટ ખાડો પડ્યો ભારી. કેઈને ભાગ પણ નાવી દાદા ગુરુ.	૧૧૯૧
પળાં સુંવારાજને રાણી કુંવર લીએ છબી તાણી માનતાઓ ઘણી માની દાદા ગુરુ.	૧૧૯૦૧
શિબિકામાં સોવન સરખી સુશોભીત સુરત નીરખીને વંદન જન વૃંદ હરખીને દાદા ગુરુ.	૧૧૯૧૧
આડી અસર કારભારીએ, પુનઃ શિબિકા ધરી ખંધે ગુરુભક્તિ કરી રંગે દાદા ગુરુ.	૧૧૯૨૧
સેંકડો ધાન્યની કળશી, હજારો કોરીઓ વરસી હજારો ગુરુચરણ ફરસી દાદા ગુરુ.	૧૧૯૩૧
કરી જીત કર્મની ભારી, કરાંબુજ ધર્મધ્વજ ધારી ક્રિયા શુધ્ધ પાત્રતા ધારી દાદા ગુરુ.	૧૧૯૪૧
ગુરુ જીતવિજયજી દાદા સ્વર્ગમાં જીવજો ઝાઝા કરી સહુ ધર્મના કામો દાદા ગુરુ.	૧૧૯૫૧
પંચમ કલી કાલને આજે પ્રતાપી સૂર્ય આથમતે પડીખોટ જૈનને ભારે દાદા ગુરુ.	૧૧૯૬૧
પ્રતાપી પૂજ્ય રત્નોથી જગતમાં ધર્મ રહે જાગૃત કલીના દર્પના ટાલક દાદા ગુરુ.	૧૧૯૭૧

આશિષ્યો આપનાબને બુધ્ધિતિલક વિજય નામે
 ચાર્તુમાસ છેટાણાગામે નગર હૃદયે ગુરુ રહિ ગયાં ॥૧૮૧॥
 અગણીસે અગણ્યાસીવરસે અષાઢ વઢી દ ના દિવસે પ્રાતા.:
 સમય કરી અણસણ દાદા ગુરુ. ॥૧૮૨॥

પ્રાચીન સ્તવનાદિ પા. ૩૫૪

શ્રી જિતવિજયજી મહારાજજીના અવસાન વખતે બોલાયેલી કવાલી

વિધિના વાયરા વાયા શીતળ આવી ખરી છાયા
 ગમાયા હાથમાં આવ્યા અરે એ ક્યાં ગયા ઉડી. ॥૧૧॥
 કારી ધા કાળનો લાગ્યો ભેદીને ભાગમાં વાગ્યો.
 ઉતામ આ આત્મા ભાગ્યો, કાળે ન કોઈને છોડ્યા. ॥૨૨॥
 ધીંગો એ ધર્મનો ધોરી, મૂકી અંતે થયો મોહોરિ,
 સદાના સંગને છોરી મહદ એ આત્મા મોટો. ॥૩૩॥
 મહાદુઃખ આ થયું માથે ગમાયો હિરલો હાથે,
 નિર્માલ્યું તે વિધિ નાથે ભાવિનો ભાવ ભજવાયો. ॥૪૪॥
 બલ્યુ આ ક્યાં ગયો બેલી મુંઝાતા સંઘને મેલી,
 જડેલા જોગને ઠેલી ગુણીએ ક્યાંહિ ગુંથાયા. ॥૫૫॥
 જિત વિજય ગયા જિતિ સદા શું સંતની રિતિ;
 પુરણ સૌ લોકમાં પ્રીતિ જગતમાં જાગતો જોગી. ॥૬૬॥
 ગુણો જગ આપના જાગે અરે આ શું કર્યું આજે:
 એવું તે આમ શું છાજે ગુણીને ક્યાં હવે શોધું. ॥૭૭॥
 ગુણો જ્યાં આપના ગાવું સખેદિ સાંભળી થાવું:
 પરમ જન ક્યાં હવે પાવું મહાત્મા ક્યાં હવે મલશે ॥૮૮॥

[૧૫૯]

મુનિ ગણમાં થયા મોટા જડે ન આપના ઝોટા
 તમો વિણ આ તકેં તોટા ગયા ક્યાં ગુણથી ગિરુવા ॥૯૧॥
 વાલા અમ જોગમાં વાલી, પઠાવ્યા પુગવત પાલી
 જ્યાં તુમ જગત આ ખાલી જોવું ક્યાં તે હવે જડશે ॥૧૦૧॥
 હતા માણસ હજારો જ્યાં પળાંસુવાની બજારોમાં
 શોકાતુર સૌ બન્યા છે ત્યાં જોગી અબ ન જડે એવો ॥૧૧૧॥
 છેલી બીજી સુધારીને શાસન શોભા વધારીને
 મનુષ્યના મુખ ઉતારીને અચાનક શું ગયા ચાલી ॥૧૨૧॥
 મનુષ્ય મેદની ગાજે, મલ્યા સૌ ભક્તિના કાજે
 વિયોગી તે બન્યા આજે, વાલાના વિરહની વાતો ॥૧૩૧॥
 સમાધિ એ લહિ સરણાં ક્યાં બહુકર્મ નિર્જરણા
 મીટાવ્યાં જન્મ ને મરણાં થયું આ કામ એ કરો ॥૧૪૧॥
 નમણનું એક પણ બિંદુ નકામું ભોંય ન પડિયું,
 અચરિજ એહ ત્યાં જડીયું ગુણીના ગુણની વાતો. ॥૧૫૧॥
 માથાના વાળ મુડાવ્યા લોક સૌ લેવે લોભાયા,
 ભવિને ભાગ ન આવ્યા ભવિની ભાવના ભારે. ॥૧૬૧॥
 ચિતાની ભસ્મને ચાહતા. મનુષ્યો મોકળા જાતા,
 હેય સૌ લેઈ હરખાતા, ભક્તિથી લેઈ સૌ હાથે. ॥૧૭૧॥
 શિબિકામાં સોહે સારી, મુનિશ્વર મુરતિ ભારિ,
 નમે ત્યાં નેહે નરનારી ભક્તજન ભક્તિ ન ભુલે. ॥૧૮૧॥
 રોકાયા રાયને રાણી છેવટની તે છબી તાણી,
 જોગી જાગતો જાણી જગતથી જોગીઓ ન્યારા. ॥૧૯૧॥
 આડી સરકાર ભારી જ્યાં શિબિકા ખંભમાં લ્યેયાં,
 મનાતિ માનતા ઓ જ્યાં જોગીના જોગની વાતો. ॥૨૦૧॥

સેંકડો ધાનની કળશી હજારો કોરીઓ વરસી,
 શિબિકા સર્વ તે ફરસી, ભક્તોની ભક્તિ શું ન્યારી. ૧૧૨૧૧
 અદ્રશ્ય ઈહાં થયો દીવો જાગુ તે સ્વર્ગમાં જીવો,
 પરમ રસ ધર્મનો પીવો પુરણ સુખ શાંતીને પામી. ૧૧૨૨૧
 અરે કળીકાળનો આતો સદાનો સૂર્ય આથમતો,
 તેનો ઘા જેનોને થાતો જોતા ક્યાં ખોલ્યો ન જડશે. ૧૧૨૩૧
 પ્રતાપી પૂજ્ય હોવાથી અધર્મો જાય એનાથી,
 જાગે શુદ્ધ ધર્મ જેનાથી મને એ ક્યાં હવે મળશે. ૧૧૨૪૧
 ઓગણીશ એંસીની સાલે વદ -૬ અશાઢી ચાલે,
 કરી અણસણ પ્રાતઃકાળે અમર એ આત્મા થાઓ. ૧૧૨૫૧
 ગયા ગુરૂ આપ જે ટાણે, બુદ્ધિ તિલક નવી જાણે,
 ચોમાસુ બેહુ હતા ટાણે, દેખુ ન તે હવે દાદા. ૧૧૨૬૧
 ગુણીના ગુણની વિધિ, પૂજ્ય પુન્ય વિજયે કીધી,
 કવાલી શુદ્ધ એ કિધિ, દયાળુ મે નથી દીઠા. ૧૧૨૭૧
 ગુણીના ગુણેને ગાવા, લલીત શીશુ લીજે લાવા,
 ભવાબ્ધિ તે ભલી નાવા, નજરથી મે નથી જોયા. ૧૧૨૮૧
 સંવત સત્યાશીની સાલે આસો વદ ૧૧ સાલે કરી,
 અણસણ પ્રાતઃકાળે અમર એ આત્મા થાઓ. ૧૧૨૯૧

પ્રાચીન સ્તવનાદિ પા. ૩૫૫

૧૨. આચાર્ય દક્ષસૂરિ (સંવત ૧૯૬૮થી ૨૦૪૯)

શાસન સમ્રાટ આચાર્ય વિજયનેમિસૂરિના પટ્ટાલંકાર

આ. લાવણ્યસૂરિના શિષ્ય રત્ન .

આચાર્ય દક્ષસૂરિ.

ચાણસ્મામાં જન્મ સંવત ૧૯૬૮

[૧૬૧]

માતા ચંચળબહેન પિતા ચતુરભાઈ
 ૧૩ વર્ષની વયે વિવિધ ગામોમાં
 પર્યટન કરી અનેક કષ્ટ સહન કરી
 અંતે ૧૮૮૭માં કરેડા તીર્થમાં
 આ. અમૃતસૂરિના વરદ હસ્તે
 સંયમ અંગીકાર કરીને
 આ. લાવણ્યસૂરિના શિષ્ય
 આગમ, વ્યાકરણ, ન્યાય,
 સાહિત્ય અને સંગીતના તજજ્ઞ
 ઉપધાન, પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ,
 તીર્થોદ્ધાર, છેરી પાલિત સંઘ
 આદિ કાર્યોથી શાસન પ્રભાવના
 શાસન સમ્રાટના સમુદાયના
 આ. દક્ષસૂરિ કવિ અને સર્જક
 તત્ત્વજ્ઞાનના રસિયા.
 જીવવિચાર, નવતત્ત્વ અને કર્મ ગ્રંથનો
 પદ્યાનુવાદ કર્યો, વ્યાકરણ ગ્રંથોનું
 સંપાદન, મૌલિક લેખન કરી
 અર્વાચીન જૈન સાહિત્યમાં પ્રદાન
 એમનું નમૂનેદાર સર્જન
 શાસન સમ્રાટ જીવન સૌરભ.
 સંસ્કૃત અને ગુજરાતીમાં
 કાવ્યો રચીને જ્ઞાન ભક્તિ
 અને તત્ત્વજ્ઞાનના વારસાને
 સર્વ સાધારણ જનતા
 સુધી પ્રત્યાયન કરાવવા

[૧૬૨]

કલમ ચલાવી.
 આશ્ચર્ય તો એજ કે
 તત્ત્વજ્ઞાન અને વ્યાકરણના
 શુષ્ક વિષયના નિષ્ણાત
 કવિએ લલિત મધુર
 પદાવલી, ભાવવાહી
 ગીતો ને સ્તવનો રચીને
 ભક્ત હૃદયની ભાવના ને
 મૂર્તિમંત આલેખી.
 કાવ્ય અને સંગીતના
 સમન્વય વાળી એમની
 ગીત સૃષ્ટિ સદ્દેયી
 કવિ તરીકે ગૌરવ પ્રદ
 ભીવંડીના અંતિમ ચાર્તુમાસ
 પછી શરીરમાં વ્યાધિનો ઉપદ્રવ
 આયુષ્યનો બંધ
 પળમાત્રમાં તૂટી ગયો.
 એ કરૂણ દિવસ
 ઈ.સ. ૧૯૯૩, માર્ચની છઠ્ઠી તારીખ
 એમની સ્મૃતિ
 એમનાં કાર્યો અને સાહિત્ય ચિરંજીવ છે.

શ્રી કેસરિયા આદિ જિન સ્તવન

(ગઝલ)

કેસરિયા નાથ કો વંદન, અનાદિ પાપ નિકંદન,
 ધુલેવા ગાંવ કે મંડન, મરૂદેવજી કે નંદન. કેસરિયા.

॥૧૧॥

[૧૬૩]

કેસરકે ઢેરસે પૂજિત, કેસરિયા નામ હૈ પુનિત, અઠારહ વર્ષસે વંદિત, ભૂપાલોંસે સદા સેવિત, કેસરિયા.	૫૨૫
પ્રતિમા હૈ ચમત્કારી, જિસે હૈ તીર્થ યહ ભારી, સભી દેશોંકે નરનારી, પૂજન સે લાભ લે ભારી. કેસરિયા.	૫૩૫
પતિત પાવન, તરન-તારન, દુઃખી કે દુઃખ નિવારણ, અનાથોંકે સદા પાલન, કરો ભવ પાર ઉતારન કેસરિયા.	૫૪૫
તું હીં હૈ આદિ ભૂપેશ તું હી હૈ આદિ યોગીશ, તું હી હૈ આદિ તીર્થેશ, તું હી હૈ આદિ દેવેશ, કેસરિયા.	૫૫૫
નેમિ લાવણ્ય ચરણોંકા, ઉપાસક દક્ષ ગાવત હૈ, જિણંદકી ભક્તિ નૌકા સે, ભવોદધિ પાર પાવત હૈ, કેસરિયા.	૫૬૫

વિધિયુક્ત પંચપ્રતિક્રમણાદિ પા. ૩૨૦

સુપાર્શ્વનાથ જિન સ્તવન

(ગઝલ)

જગતમાં દેવ સાચો તું, તુંહિ જગતાજ મોટો છે, તુંહિ જિનરાજ તુઠે ત્યાં, જીવન આદર્શ મોટો છે.	. ટેક
મોટાનો આશરો મોટો, ખજાને કો નહિ તોટો, અનેરો આશરો ખોટો, તુંહિ ભવજાજ મોટો. જગ.	૫૧૫
તુંહિ ગ્રાતા તુંહિ ભ્રાતા, તુંહિ શિવ શર્મનોદાતા, તુંહિ તીન કાળનો જ્ઞાતા, તુંહિ શિરતાજ મોટો છે. જગ.	૫૨૫
ચખાડી પ્રેમના ભ્રાતા, ભવિક મન આપતા જ્ઞાતા, ખપાવો કર્મના ખાતા, તું હિ જગતાત મોટો છે. જગ.	૫૩૫

વિધિયુક્ત પંચ પ્રતિક્રમણાદિ પા.-૩૨૪

[૧૬૪]

શ્રી આદિજિન સ્તવન

(ગઝલ)

જીવન આધાર જિનવરને, ભજી જીવ લાવો લેતો જા,
દિવાકર આદિ જિન ભજને, જિગર જ્યોતિ જગાતો જા.

વિકસ્વર બોધથી કીધાં, જેણે યુગલિક મન કમળો
નિવારક કર્મ રજનીથી, ઉદય પ્રભાત જોતો જા. જીવન. ૧૧૧

ભરતને સૌ કળા શીખવી, વળી બાહુબળીજીને,
કહ્યા લક્ષણ તણા અર્થો, ચતુર સુજ્ઞાની ગાતો જા. જીવન. ૧૧૨

સિપિ વિજ્ઞાન બ્રાહ્મીને, ગણિતનું જ્ઞાન સુંદરીને,
સમર્પ્યુ વામ ઉસ્તેથી, અંતર વિજ્ઞાન લેતો જા. જીવન. ૧૧૩

અઢાર કોડાકોડી સાગર,-થકી જે બંધ મુક્તિ દ્વાર,
ભરતમાંહિ પ્રથમ ખોલ્યું, પ્રથમ જિનરાજ ભજતો જા. જીવન. ૧૧૪

મૈયા મરૂદેવીના ઉસ્તે, જગત ઉપકારને વાસ્તે,
નેમિ લાવણ્યનો દક્ષ, કહે જિન ધ્યાન ધરતો જા. જીવન. ૧૧૫

વિધિયુક્ત પંચ પ્રતિક્રમણાદિ. પા. ૨૯૩

૧૩. કવિ ધુરંધર વિજય (સં. ૨૦૦૦)

અર્વાચીન જૈન સાહિત્યના

આશાસ્પદ નવોદિત ગઝલકાર

મુનિશ્રી ધુરંધર વિજય

જુના ડીસામાં સંવત ૨૦૦૦ના

શ્રાવણ સુદિ-૧૩નો જન્મ.

માત્ર ૮ વર્ષની નિર્દોષ ને નિર્મળ

બાલ્યવયમાં પિતા-પુત્રનું

[૧૬૫]

સંયમ પંથે પ્રયાણ, પિતાશ્રી
 પૂ. મહાયંશવિજય અને પુત્રશ્રી
 ધુરંધરવિજય- પિતા પુત્રનો
 દુન્યવી સંબંધ મુમુક્ષુ માટે
 ગુરુ-શિષ્યનો બન્યો.
 શાસ્ત્રાભ્યાસની સાથે
 સ્વયં સ્ફુરણાથી એમનું કવિ
 હૃદય કાવ્ય સર્જન તરફ પ્રવૃત્ત થયું
 એમની કલમની પ્રસાદી
 એટલે જૈન સાહિત્યની અર્વાચીન ગઝલો.
 ભક્તિ રસ ને ગઝલના
 રંગમાં રંગી લે તેવી ક્ષમતા ધરાવતા
 કવિ ધુરંધરવિજય.

ગઝલ

દિન રાત જૂરું તો વ્હાલાં, કેમ રીઝાતો નથી ?
 અવિરત ઝરે આંસુ નયનથી તોય ભીંજાતો નથી ?
 મારી નજર તુજથી મળીને ભાન હું ભૂલી ગયો
 પ્રેમમાં એવો પડ્યો કે રંગ એ જાતો નથી.....?
 હું ખેલ ખેલું ખલકના ને પલકમાં રીઝવું જગત
 પણ થયો છું લાચાર તુજથી તુંજ સમજાતો નથી
 બોલને ઓ! બોલ વ્હાલા! કેમ મૌન ધરી રહ્યો ?
 તારે મારે ખરેખર કાંઈ પણ નાતો મળે ?
 દીલ દઈને દઈ લીધું દેવ તારી પાસથી
 તોય શું આ દીન પર તું રહમદિલ થાતો નથી ?
 તારા વિરહની આગમાં શેકાઈને તડપી રહ્યો
 પ્રેમની વર્ષા કરીને કેમ મલકાતો નથી.

ખૂબ હું ભોળો પડું છું નાથ તારી આગળે
જાતં હોમું તોય વ્હાલા સ્હેજે ખેંચાતો નથી ?
પણ પ્રભુ મુજ પ્રેમનો વિજય થાશે એક દી
હું અને તું એક થઈશું વિશ્વાસ એ વાતો નથી.

દિવાનો દિવાનો બન્યો હું દિવાનો
પ્રભુજી બન્યો હું તમારો દિવાનો
બીજા કોઈને ના કદી ચાહવાનો ૧૧૧૧

તમારી જ પાછળ હું તો દોડવાનો
નથી જોઈતી મારે દુનિયાની દોલત
અને રૂપસી મહેબૂબાની મહોબ્બત
મળે તું પછી કોઈના માંગવાનો
નવાલી મને કોઈ દુનિયાની વ્યક્તિ ૧૧૨૧

ન વ્હાલી અરે કોઈ સર્વોચ્ચ શક્તિ
મને તુંજ વ્હાલો તને ભેટવાનો
તારું નામ લેતો જ આસું ઝરે છે.
તમારા વદનમાંથી ફૂલો ખરે છે. ૧૧૩૧

બની લીન એને સદા ઝીલવાનો
ભલે તું નજર ના કરે એય દિલબર
ભલે ના બને હમસફર તુંય પળભર
છતાં હું તને ના કદી છોડવાનો ૧૧૪૧

જગતને બનાવે બની વીતરાગી
કરી કેદ હૈયામાં કિંતુ હું રાગી
તને પ્રીતના ફાંસલે ફાંસવાનો
ભલે તું ખસે ના જરા કેમ જક્કી ૧૧૫૧

પરંતુ થશે આપણો મેળ નક્કી
 પછી ભેદનો છેદ ઉડી જવાનો
 દિવાનો દિવાનો બન્યો હું દિવાનો

卐

તમારે ઈશારે જગતમાં બધુંયે
 તમારી કૃપાથી જગતમાં બધુંયે
 ન માનેલું માલિક બને છે બને છે.
 તમારી ઝલકતા ખલકના અણુએ
 અણુએ ગજબની ઝગે ઝગે છે.
 પેલા ચાંદ સૂરજ સિતારા ગગનમાં
 તમારાજ તેજે ચમકતાં અગનમાં
 તડકતી તડિતને ભભકતા અગનમાં
 બધે જ્યોત તારી જલે જલે છે.
 વસંતી હવામાં ખીલેલા ચમનમાં
 પહાડો ખીણો વક્ષ ને કુંજવનમાં
 સરોવર ફૂવાઓ, નદી ને ઝરણામાં
 બધે વ્હાલ તારૂં ઝરે ઝરે છે.
 ગરજતો પયોધર ધુધવતો સમંદર
 સૂસવતી હવાઓ પહાડોની કંદર
 નસેનસ મહીં દોડતા લોહી અંદર
 બધે નાદ તારો રમે રમે છે.
 પ્રભો તારી પાછળ બન્યો હું દિવાનો
 તને છોડીને ક્યાંય હું ના જવાનો
 મને મૂકીને તુંય ક્યાં ભાગવાનો ?
 નજર તારી પાછળ ફરે ફરે છે.
 જગતના અણુએ અણુનો ઓ રાજા
 પુકારૂં તને મારી ભીતર તું આજા

[૧૬૮]

મને છોડીને નાથ તું ક્યાંય ના જા
મિલનમાં વિધન શું નડે છે નડે છે
તમે છો શિવમ્ ને તમે સુન્દરમ્ છો
જગતમાં બધાનું તમે છોજ સોહમ્
અહમ્ માઝં તુજમાં ગળે છે ગળે છે.

તમારી નજરનો બન્યો હું દિવાનો જરાક નજરતો પ્રભુ નાંખતો જા,
ભલે ભક્ત કોડો પ્રભુ છે તમારા, જરાસી જગા મારી પણ રાખતો જા.
બડા યોગીઓ પણ તમારી નજરને કરે પામવા ધોર તપની સફરને,
છતાંયે તમારી મળે કે મળે ના નજર તે જરા દીનપર પાડતો જા.
તમારી નજરની જરા ઝાંખી લેવા મથે છે ઘણા દેવ પણ ઈન્દ્ર જેવા,
અને તો તમના ભરેલા તિમિરને નજરના કિરણથી પ્રભુ ઝાડ તોજા.
તમારી નજર તો અમૃત કેરો સિંધુ ભર્યા દિવ્યરસથી પૂનમ કેરો ઈંદુ,
અમારા સૂકાતા જીવનના ચમનને, નજરની અમીથી જરા સિંચતો જા.
તમારી નજરથી બને દુષ્ટ સજ્જન મહાભોગી યોગી તૂટે મોહબંધન,
ગુણ શ્રેણીના એકથી એક ઠાણે, નજર દોરથી તું મને ખેંચતો જા.
નજર તારી શીતળ અને નિર્વિકારી, સદા સર્વસંતાપ સંહારનારી,
નજરના ઈશારે કરે પાર સહુને, જરા માઝંયે પાર ઉતારતો જા.
નજરથી જગતમેં તું તો શાંતિ આપે, અને ભક્તની સર્વથા ભ્રાંતિ કાપે,
નજરથી તર્યા ભવ્ય જીવો અનંતા, એતો મને પણ જરા તારતો જા.

તમારી તો સોબત અમોને ગમે છે.
અમારી મહોબતની મંઝીલ તમે છો

તમે તો અમારા અમે પણ તમારા
 અમે બે સહારા સહારા તમે છો.....
 તમે ક્યાં છૂપાયા ન માલૂમ અમોને
 હવે હુંઠવા ક્યાં અમારે તમોને ?
 અમારી નજરમાં તમારી છે તડકન
 નજરો કરીને નજરને ભરી દો
 નજર તો મળેના મળી ત્યાં ખસો ઝટ
 કરી વીતરાગી પણાની બનાવટ
 ન આવું કરીને અમોને સતાવો
 સૂકાતાં ચમનને અમનથી ભરી દો
 અમે ખૂબ માસૂમ તમે છો રહમદીલ
 છતાંયે બનો છો તમે કેમ કાતિલ ?
 વિરહનાં જખમ શું કરો છો જીગરમાં
 મિલનના મલમથી જખમને ખરીદો
 ન છેટું અમારે તમારે જરાયે
 છતાં કેમ વ્હાલા તું ભેલો ન થાયે ?
 જુદાઈનો પડદો હવે તો હટાવી
 કરી એકતા શૂન્યતાને ભરી દો.

૧૪. આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ

શાસનસમ્રાટના પરિવારના
 અર્વાચીન કવિ સુપ્રસિધ્ધ વક્તા
 અને રત્નત્રયીના આરાધક
 આ. યશોભદ્રસૂરિ
 માતા સોનબાઈ ને પિતા શામજીભાઈના
 કુળદીપક શિવજીભાઈ
 સંવત ૧૮૬૪માં સુથરીમાં જન્મ્યા
 સત્તર વર્ષની વયે લગ્ન થયાં.

[૧૭૦]

એકજ વર્ષમાં પત્નીનું અવસાન
 વેપારાર્થે અમંદાવાદમાં
 પાંજરાપોળના ઉપાશ્રયે
 પૂ.આ.શ્રી કસ્તુરસૂરિનો પરિચય
 વૈરાગ્યવાસિત બની
 સં. ૧૯૮૭માં છત્રાલ મુકામે
 સંયમ સ્વીકારી યશોભદ્રવિજય બન્યા.
 ગુરુ કસ્તુરસૂરિના શિષ્ય
 ગુરુનિશ્રામાં અગિયાર વર્ષ રહી
 શાસ્ત્રાભ્યાસ કરી
 સંયમને અનુરૂપ દર્શન જ્ઞાન ને ચારિત્રના
 સંસ્કારોનું સંવર્ધન થયું
 વાપીના ચાતુર્માસમાં શાસનપ્રભાવના કરી.
 તપના સંસ્કાર પાડ્યા
 અદ્ભુત પ્રભાવશાળી વક્તૃત્વ શક્તિ
 સ્વયં સ્ફુરણાથી કાવ્યો રચીને
 કવિ બન્યા
 જિનગુણ સ્તવનમાળા
 આદર્શ સજ્જાત્ય માળા
 અને મહાવીર જિનપંચકલ્યાણક પૂજા
 એમની કવિતા સૃષ્ટિમાં
 ભક્તિ જ્ઞાન ને ઉપદેશાત્મક
 વિચારોનું નિરૂપણ.
 બોટાદનગરીમાં સં. ૨૦૦૧માં
 મહોત્સવ દ્વારા પંન્યાસ
 પદવીથી અલંકૃત થયા.
 સં. ૨૦૨૦માં આચાર્યપદથી

વિભૂષિત થયા.
 અમદાવાદ પાસે બારેજામાં
 સ્કુટરની ટક્કર લાગતાં
 ગંભીર ઈજાથી
 મહાસુદ્ધ-ચૌદશની સંધ્યાએ
 કાળધર્મ પામ્યા.
 પૂ. શ્રીનાં શાસન પ્રભાવનાના
 કાર્યો આજે ચિરંજીવ સ્મૃતિ રૂપ છે.
 એમની કાવ્ય પ્રસાદીની
 વિવિધતા જૈન સાહિત્યની
 ગઝલ સૃષ્ટિમાં સહયોગ સાધે છે.
 એમની જીવન સિધ્ધિનું
 પ્રતીક તો દક્ષિણ ભારતની
 સુષુપ્ત ધર્મ ભાવનાને
 જાગૃત કરીને ચેતનવંતી
 બનાવવાની હતી.

આ. યશોભદ્રસૂરિની ગઝલો આદર્શ સજ્જાયમાળામાંથી પ્રાપ્ત થાય છે.
 ચંદરાજાની સજ્જાય ૧૦ ઢાળમાં રચી છે તેમાં અંતે કળશની રચના ગઝલમાં
 કરી છે.

કળશ

મુનિસુવ્રત જિન રાયા, નમો શીવસુખ ફળદાયા,
 સ્તવ્યામેં ચંદ્ર રાજર્ષિ, ત્યજ્યા જે જગતની માયા. ॥૧૧॥
 તપાગચ્છ વિષે સોહે સૂરીશ્વરસિંહ ગંભીરા,
 ગણીવર સત્યવિજય પાટમાં, મણીવિજય ધીરા. ॥૨૧॥

થયા બુધ્ધિવિજય તસ પટ્ટધર, જિનધર્મના શાતા,
 મુનિ વૃધ્ધિવિજય તસ શિષ્ય, સંયમ શાંત સુખ દાતા. ॥૩૧॥
 સુશિષ્ય તસ સૂરિસમ્રાટ, તીરથ ઉધ્ધાર કરનારા,
 વિજયનેમિસૂરીશ્વર અષ્ટ, સૂરિ શિષ્ય ધરનારા. ॥૪૧॥
 પરમ ગીતાર્થ શાંત સદા, વિજયવિજ્ઞાન સૂરિધર,
 સૂરિકસ્તુર પટ્ટધર તાસ, શાસ્ત્ર પ્રવીણ ગુરુવર. ॥૫૧॥
 કીધું ચોમાસું સ્થંભ તીર્થે, વિક્રમ બે હજાર ત્રણમાંય,
 પ્રશિષ્ય-જય-સૂર્યોદય કાજ, રચી રચના ભવી સુખદાય. ॥૬૧॥
 ગુરુ આશિષના ફલથી, સદા આનંદ રસ પાયા,
 ચરિત્રો ચંદના પ્રીતે, યશોભદ્ર વિજય ગાયા. ॥૭૧॥

શ્રી સ્થૂલિભદ્ર મુનિની સજ્જાય પ્રશ્નોત્તર રૂપે રચી છે તેમાં રાગ ગઝલનો આશ્રય લીધો છે.

સ્થૂલિભદ્રની સજ્જાય

(પ્રશ્નોત્તર રૂપે-રાગ-ગઝલ)

વેશ્યા આજ મલીયા પ્રાણ પ્યારા, આવ્યો અવસર શુભ સારો,
 સ્થૂલિભદ્ર ભુલી જા તુંવાત જૂની, આજે મારો પંથ ન્યારો.
 વેશ્યા વર્ષ બાર વીત્યાં છે રંગે, આજ રંગો પ્રેમ રંગે
 દીન દાસીને સ્વીકારો, આવ્યો અવસર શુભ સારો. ॥૧૧॥
 સ્થૂલિભદ્ર સંયમ રંગે રંગ્યું જીવન, પ્રભુ ચરણે અરધ્યું તનમન
 અન્યવાણી નવ ઉચ્ચારો, આજ મારો પંથ ન્યારો. ॥૨૧॥
 વેશ્યા રૂપ સુધાની છલકે પ્યાલી, લતા યૌવનની છે ફાલી
 સત્ય સુખ શાને નકારો, આવ્યો અવસર શુભ સારો. ॥૩૧॥

- સ્થૂલિભદ્ર ગણે અમૃત છે હલાહલ, યુવા જાશે બની વાદલ,
છોડં તું ખોટા વિચારો, આજ મારો પંથ ન્યારો. ॥૪॥
- વેશ્યા અગ્નિ સાથે રૂ બળે છે, નાર સંગે મન ચળ છે,
ટેક અહિં જાશે તમારો, આવ્યો અવસર શુભ સારો. ॥૫॥
- સ્થૂલિભદ્ર કમળ પાણીમાં રહે છે, પણ કદાપી નવ ભીંજે છે,
એવો છે નિશ્ચય હમારો, આજ મારો પંથ ન્યારો. ॥૬॥
- વેશ્યા બની વેશ્યા જીવન ગાળ્યું, આજ સાચું રૂપ નીહાળ્યું,
પાપ પંથેથી ઉગારો, આવ્યો અવસર શુભ સારો. ॥૭॥
- સ્થૂલિભદ્ર ઉચ્ચરો વ્રત બાર પ્રીતે, ધરી સમકિત શુદ્ધ ચિત્તે,
થઈ જશે ઉધ્ધાર તારો, આજ મારો પંથ ન્યારો. ॥૮॥
ગયા સ્થૂલિભદ્ર જ્યારે, ગુરૂ બોલ્યા હર્ષે ત્યારે,
ધન્યા સંયમ ! આજ તારો, આવ્યો અવસર થુલી સારો. ॥૯॥
નેમિ વિજ્ઞાનસૂરિ શરણે, ગુરુ કસ્તુર પુણ્યચરણે
યશોભદ્રવિજય બોલે, આવ્યો અવસર શુભ સારો. ॥૧૦॥

૧. ઔપદેશિક સજ્જાય

(રાગ-ગઝલ)

- આ જીવન એળે જાય છે, ભગવાનને ભજશો ક્યારે. ?
આયુષ્ય ઓછું થાય છે, ભગવાનને ભજશો ક્યારે?
ધરની સ્ત્રી ઘરેણાં માગે, નાનો કીકો છાતીએ લાગે,
સૌ સ્વાર્થમાં રાયે છે ભગવાનને. ॥૧॥
- નોકર ચાકર સેવા કરતાં, હોઠે એનાં નામો રમતાં,
એ રામો ઘાટી ભૂલીને, ભગવાનને. ॥૨॥
- રંક જનો પર છુરી ચલાવી, શેઠ બન્યો તું શક્તિશાલી,
એ નિર્દયતાને છોડીને, ભગવાનને. ॥૩॥

[૧૭૪]

ઝટપટ દોડમોટર તારી, લક્ષ્મી છે વૈભવ છે ભારી, પણ ખાલી હાથે જાવું છે. ભગવાનને.	૧૪૧
કપડાં સફાઈવાલાં છે, પણ અંતરમાં કાળાં જાળાં છે, નિર્મલ અંતરને કરવાને, ભગવાનને.	૧૪૨
સુખ શાંતિ સદાયે માગો છો, પણ ધર્મધ્યાનથી ભાગો છો, અનુપમ સુખ મેળવવાને, ભગવાનને.	૧૪૩
નેમિવિજ્ઞાનસૂરિ સારા, વાચક કસ્તુર ગુરુ સુખકારા, યશોભદ્ર કહે છે ચેતન, ભગવાનને.	૧૪૪

૨. ઔપદેશિક સજ્જાય

(રાગ ગઝલ)

ફોગટ ફુલણજી તું, ફુલાય છે શાને? છે જુઠી જગની બાજી હરખાય છે શાને?.	
લક્ષ્મીના મદમાં તું ફરતો, સત્ય કથા ના અનુસરતો, અજ્ઞાની અંધારે, અટવાય છે શાને? ફોગટ.	૧૪૫
વૈભવમાં મહાલે તું કેવો, નથી ઉતાર્યો તેં પરસેવો, બીજાની મહેનતથી, મલકાય છે શાને? ફોગટ.	૧૪૬
સદા વિહરતો નારી સંગે, પડતા બોલ ઝીલે ઉમંગે, એ મોહતણી જંઝીરે, જકડાય છે શાને? ફોગટ.	૧૪૭
મીલના ભૂંગળા વાગે તારા, કંઈક જીવો થાય છે દુઃખીયારા, હિંસાથી હાથો તારા, રંગાય છે શાને? ફોગટ.	૧૪૮
પલમાં ઉડી જાશે ગાડી, સંગ ન આવે લાડી, વાડી, અન્ય તણા વિશ્વાસે, અથડાય છે શાનો? ફોગટ.	૧૪૯
મુરખ શાની રંક તવંગર, બળતા એક ચીતાની અંદર, મોટાઈમાં મૂરખ તું, છલકાય છે શાને? ફોગટ.	૧૫૦

[૧૭૫]

કરી નેમિ વિજ્ઞાનને વંદન, યશોભદ્ર કહે ચેત તું ચેતન,
પ્રભુ ભક્તિ વીણ ભવમાં, ભટકાય છે શાને? ફોગટ. ॥૭૧॥

૩. ઔપદેશિક સજ્જાય

(રાગ-ગઝલ-ભૈરવી)

ચાલી જશે પલકમાં, મદમસ્ત આ યુવાની,
ચેતો જરા યુવાનો, દિલમાં વિચાર આણી. ચાલી. ॥૧૧॥

બચપણ રહે રમતમાં, વૃધ્ધત્વ રોગ માંડી,
સદ્ધર્મ કાજ જગમાં, અવસર ખરો યુવાની. ચાલી. ॥૨૨॥

નાટક સીનેમા જોતો, હોટલ નહીં વિસરતો,
વિષયોની જવાલાઓમાં, હોમાય જીંદગાની. ચાલી. ॥૩૩॥

દર્શન પ્રભુના કરવા, તુજને વખત ન મલતો,
નટીઓમાં નીરખવાને, ભૂલે તું અત્રપાણી. ચાલી. ॥૪૪॥

સદ્ધર્મ કાજ રૂપીઓ, વાપરતાં મન મુંઝાયે,
થાયે હજારો કેરી, ફેશનમાં ધુળ ધાણી. ચાલી. ॥૫૫॥

આજે ભલે હસે તું, પાછળથી રોવું પડશે,
કહે યશોભદ્ર સમજીને, ઉજાલો આ યુવાની. ॥૬૬॥

૪. ઔપદેશિક સજ્જાય

(રાગ-ગઝલ)

માયામહીં લપટાયલા, ભવપાર શું કરે!
ચરણો ખુવે તાકાત જ્યાં, પગથાર શું કરે માયા. ॥૧૧॥

જેણે ધર્યું છે તન પર, જિન ભક્તિ કેરૂ બખતર,
ત્યાં જાદુ ભરી મોહની, તલવાર શું કરે ! માયા. ॥૨૨॥

છે દંભ ને કપટથી, જેનું જીવન ભરેલું,
પ્રભુ પ્રેમ તેના દીલમહી, સંચાર શું કરે ! માયા. ૧૩૧

માણકમોતી કેરાં, ભંડાર વ્યર્થ થાશે,
મૃત્યુનો ફાંસો જ્યાં, હીરાના હાર શું કરે ! માયા. ૧૪૧

ક્યારે જશે જીવન આ, પળનો નથી ભરોસો,
કહે યશોભદ્ર ચેતી લે, તું વાર શું કરે ! માયા. ૧૫૧

પૂ. વાચક શ્રી ક્ષમાકલ્યાણજીએ સંવત ૧૮૨૮ ના મહા વદ ૨ ના
રોજ ગિરનારની ગઝલ-પદ કડીમાં લખી છે. તે પણ ઉપરની ગઝલો સાથે
સામ્ય ધરાવે છે.

પ્રકરણ - ૪
વિભાગ - ૨
પ્રકીર્ણ ગઝલો

આ વિભાગમાં કેટલાક કવિઓની ઉપલબ્ધ ગઝલોનો સંચય કરવામાં આવ્યો છે.

તેમાં ગઝલના પદબંધ દ્વારા તીર્થંકર ભગવાનના જીવનના પ્રસંગો, વૈરાગ્યભાવ, ગુરુ વિરહ, પ્રભુભક્તિ, આત્મસ્વરૂપ ચિંતન જેવા વિષયોને કેન્દ્રમાં રાખીને અભિવ્યક્તિ થઈ છે.

હિન્દી-ગુજરાતી ભાષાના મિશ્રણની સાથે શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં ગઝલો રચાઈ છે.

ગઝલોનો પ્રધાન સૂર અધ્યાત્મવાદની વિચાર ધારાને સાકાર કરવાનો છે.

કવિ નાગર, જહુરાય, ખાન્તિવિજય, વિનયમુનિ, અમૃતચંદ્ર આચાર્ય, કવિ પંડિત વીરવિજયજી, મુનિ ચતુરસાગર, માણિક્યચંદ્રસૂરિ, પં.શ્રી હંસસાગરજી, સંતોકચંદજી, કસ્તુરીબહેન, અને અજ્ઞાને કવિની ગઝલોનો સમાવેશ થાય છે.

આ ગઝલો ત્રણ પ્રકારની છે.

પ્રથમ પ્રભુ ભક્તિ વિષયક ગઝલોમાં સાકાર ઉપાસનાના પ્રતીક સમાન પ્રભુમૂર્તિ અને જીવનના પ્રસંગોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. બીજા પ્રકારની ગઝલોમાં આત્મા પરમાત્મા બને તેનું ચિંતન કરવા લાયક વિચારો વ્યક્ત થયા છે.

નરસિંહ જેવો ભક્ત શિરોમણિ કવિ પણ ભક્તિ સાગરમાં તરતો હતો છતાં અંતે તો કહે છે કે -

“જ્યાં લગી આત્મા તત્વ ચીન્યો નહિ
ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી”

એટલે અધ્યાત્મ માર્ગમાં આત્મતત્વની વિચારણા ય કેન્દ્ર સ્થાને છે.

આત્મસ્વરૂપ પામવા જ્ઞાન ઉપયોગી છે. તે વિશે કસ્તુરીબાઈની ગઝલના શબ્દો છે.

“અનંતજ્ઞાન સુખ નિધાન, આત્મ શુદ્ધ ધ્યાઈએ
લખિ નિજ સ્વરૂપ શુદ્ધ રૂપ આપજો રમાઈએ. ॥૧૧॥

બુદ્ધ બોધતત્વ શોધ નય પ્રમાણ પાઈએ,
નિકોપધાર જૈની સાર, શૈલીમેં કહાઈએ.” ॥૨૧॥

આત્મસ્વરૂપ પર પ્રકાશ પાડતી જિનવાણી મહાન ઉપકારી છે તે વિશે સંતોકચંદની ગઝલનું ઉદા. છે.

“શ્રી જૈન બેન મુક્તિ દૈન, સુગુરુ સે લહ્યા,
અસૂર ભૂર કુર દૂર ભગ ગયા.” ॥૧૧॥

સુગુરુ અમૃત સમાન જિનવાણીનું પાન કરાવે છે. એટલે ભવ સમુદ્રથી પાર પામી શકાય છે.

“સુગુરુ ચરણ શરણ, ભવ વિકટ ભય ગયા
સંતોષ પોષ સુગુણ પોષ સુગુરુ ભજ સયા.” ॥૬૧॥

અમૃતચંદ્ર આચાર્યની ગઝલમાં શુદ્ધ આત્મલક્ષી વિચારો વ્યક્ત થયેલા છે.

“કરો એકાગ્ર મન કરકે પ્રભુકા રાત દિન સુમિરન
દૂઈ કો દૂર કર દિલસેં, કરો નિજ રૂપકા ચિંતન ॥૧૧॥

“નભૂલો રૂપ અપને કો વહ સુખ સાગર અનુઠા હે.
સદા હિ શાંત ચિત હોકર, કરો નિજ રૂપકા ચિંતન.” ॥૬૧॥

આત્માની સ્થિતિ દર્શાવતાં કહ્યું છે કે -

“રહે છે દૂર પરથી આ, અમારો એકલો આત્મા,
સ્વભાવોને ધરીને તે, રહ્યો છે નિજ ગુણોમાં. ॥૧૧॥

ખરું હું તત્વ સમજીને, રહું ચેતનતણા રસમાં
ચિદાનંદી સ્વરૂપ મારું, નિહાળુ આજ ભીતરમાં.” ॥૪૧॥

ત્રીજા પ્રકારની ગજલો વૈરાગ્યપ્રધાન હોવાની સાથે આત્માને ઉપદેશ આપતી વિગતો દર્શાવે છે. સંસારની માયાજાળ, સંબંધોની નિષ્ફળતા સ્વાર્થ કર્મબંધન વગેરે વિષયોને સ્પર્શે છે. અધ્યાત્મ સાધનામાં વૈરાગ્ય ભાવને પોષક રચનાઓ મૂલ્યવાન ગણાય છે. સાધનાનો પંથ વૈરાગ્ય અનાસકિત અને નિસ્પૃહ ભાવ સાથે ગાઢ સંબંધ ધરાવે છે એ દષ્ટિએ આ ગજલો સૌ કોઈને સનાતન સત્ય સમજાવવામાં માર્ગદર્શક બને છે.

૧. ગજલ

શાંતિજિન શાંતિના દાતા, તુજાગમ બિંબ જગત્રાતા,
દુઃખિત ભરતે ક્ષમા દાતા, ગુરુ નિર્ગથ વિચરતા. શાંતિ. ॥૧૧॥

દેવો બહુ જાતના દેખું, ગુરુ પણ એટલા પેખું,
મતાંતરનું નહિ લેખું, કોણ ? કોણ ? ઉવેખું. શાંતિ. ॥૨૨॥

અશરણ ? નાથ ક્યાં જઈને, કરું વિનતિ નરમ થઈને,
ભવોદધિ ભાર ખૂબ વહીન, ગયો મુંઝાઈ દુઃખ સહીને. શાંતિ. ॥૩૩॥

અનાદિ પાપ પુંજ લયથી, ઉત્તમ તું ઓળખ્યો નયથી,
પૂરવના પુણ્ય ઉદયથી, હવે નિશ્ચય બચ્યો ભયથી. શાંતિ. ॥૪૪॥

મિથ્યા તિમિર તો ભાગ્યું, કુદેવાદિ સહું ત્યાગ્યું,
સદ્ સદ્જ્ઞાન પણ જાગ્યું, ખરી તુમ સેવ મન લાગ્યું. શાંતિ. ॥૫૫॥

ત્રિકરણ યો ગતો સ્વામી ! ક્ષાયિક માગું સુરત પામી,
સ્વીકારો પૂર્ણાનંદ કામી, અરજ હંસ દલ વિશરામી. શાંતિ. ॥૬૬॥

જે. ગુ. કવિરત્નો ભા.૨ - પા. ૩૫૪

[૧૮૦]

૨. ગઝલ

રાજુલ કહે નાથ ગએ, સાથ પરહરી, ॥
નહીં અર્જ મેરી ગર્જ, કછુ દીલમેં ધરી. ॥ રાજુલ. ॥ ૧ ॥
તેરે દર્શકી મેં તરશી, દેખુ મહેલ પર ચઢી, ॥
દેખી નાથ સાથ જાન, મેરી અખીઓ ઠરી. ॥ રજુલ. ॥ ૨ ॥
આયો તોરનસેં ફિરાયો, રથ શામને ફરી, ॥
કીની પશુવન પેં મેહેર ફેર, આપે ક્યા કરી. ॥ રાજુલ. ॥ ૩ ॥
આઠ ભવકી જાણી પ્રીત, રીત દીલ મે નરી, ॥
આએ નવમે ભવજોગ, ભોગ ગયે બિસરી. ॥ રાજુલ. ॥ ૪ ॥
છોડી રાજુલનાર, લીની શિવવધૂ વરી, ॥
કહે સુત પ્રભુદાસ, ચિત્ત ચરણ સેં ધરી. ॥ રાજુલ. ॥ ૫ ॥

જૈન કાવ્ય પ્રકાશ ભાગ- ૧ પા.-૩૦૯

૩. કવ્વાલી

વીરજિણંદ જયકારા જયકારા, માયા મમતા મારી
શમ-દમ-સંજમ ધરમ સ્વીકારી, અલગ બન્યા અણગારા અણગારા.
સમિતિ ગુપ્તિ શોભિત સોભાગી, નિરૂપલેપ નિસ્નેહ નિરાગી
પ્રતિબંધ ચઉ તજનારા, તજનારા. ભવિ ॥૧॥
પરમ જ્ઞાન દર્શન વ્રતધારી, પરમાલય પ્રભુ પરમ વિહારી
વીર્ય પરમ વરનારા, વરનારા. ભવિ.
અજજય માદ્વ લાઘવ પુષ્ટિ, શાંતિ મુક્તિ ગુપ્તિ તૃષ્ટિ
સત્ય પરમ સેવનારા, સેવનારા. ભવિ. ॥૨॥
નિંદ શયન જાગરણ નિવારી ઉજજાગરણ દશા અવધારી,
ધ્યાન શુકલ ધરનારા, ધરનારા, ભવિ.

[૧૮૧]

શકિત અપૂરવ યોગે સ્વામી, કષપક શ્રેણિ ચઢી આતમરામી,
ઘાતી કરમ હણનારા હણનારા. ભવિ. ॥૩૫

માઘવ શુદ્ધિ દશમી, મનોહારી, ચંદ્ર ઉત્તરા કાલ્ગુની ચારી
વિજય મુહૂર્ત શુભકારા, શુભકારા. ભવિ.

સાલ તરૂ તલે છટ્ઠ તપ સાલિ, વરિયા કેવલશ્રી રૂપાલી
સૂરિમાણેક પ્રભુ પ્યારા, પ્રભુ પ્યારા,

ભવિ જન પૂજો ભાવશું, વીર જિણંદ જયકારી. ॥૪૫

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ - પા.૫૬૫

૪. કવ્વાલી

સાંઈશું દિલ લગા પ્રાની, નિસાનું પર નવા બાની,
કચે ઘટ જલ તીરા જૈસા, ભરૂસા પિંડકા તૈસા. સાં. ॥૧૫

ઓરત ઓર મહેલ કયા કરના, ધોર કર એક દિન મરના,
તેરા કોઈ નહીં કિસી બાતે, ચલેગા એકિલા રાતે. સાં. ॥૨૫

સાંઈકું યાદ કર હરદમ્મ, પ્રભુ સે યું મિલોગે તમ્મ,
સાંયુ હર રોજ દિલ પેઠે, સદા શુભવીર ઘર બેઠે. સાં. ॥૩૫

ઉત્તમ સ્તવનાવલી-પા. ૫૫

૫. શાસનપતિ પૂજા

કવ્વાલી

આજ મેં આયા શરનમેં, નાથ કરૂણા કીજીયે,
કઠિન કર્મો મેં પડેકો, લાજ અબ રખ લીજીયે.

જાતિકી એક બાહણી થી, દેવાનન્દા નામ થા,
રૂપભદ્રાકી વધૂ થી, વિપ્રકુલ ઉજલા દિયા. ॥૭૫

[૧૮૨]

શુકલ છઠ આસાઢકી, રાત્રિ પટલ સે છા રહી, દેવાનન્દા બ્રાહ્મણીને, અલ્પ નિદ્રા લે લઈ,	૫૮૫
માતા બનાઈ આપને ઉસકે ઉદર અવતાર લે, દિવસ બ્યાસી રહે ઉનકે, મનોરથ સબ ફલ ચલે.	૫૮૬
ઈન્દ્રકે આદેશ સે, હરનૈગમેષી આય રે, ઉસ બ્રાહ્મણીકી કોખ સે, સિધ્ધાર્થ કે ઘરમેં ઘરે.	૫૮૭
શાસ્ત્ર ઈસકો ગર્ભહર, કલ્યાણ કહ અપના લિયા, આપને ઉસ બ્રાહ્મણીકા, નામ અજરામર કિયા.	૫૮૮

પૂજા સંગ્રહ - પા. ૧૬૨

૬. સુખની છાયા શોધી રહ્યો છું

સુખની છાયા શોધી રહ્યો છું માયા નથી મૂકાતી (૨)
મૃગજળ જેવું સુખ છતાં પણ, તૃષ્ણા નથી છૂપાતી.
ખારો છે સંસાર છતાં પણ, એને ગણું છું પ્યારો,
ભવોભવ સાગર ભટકું તો પણ ક્યાંય જડે ના કિનારો,
ભૂલ ભરેલી ભ્રમણાઓ છે, તોય નથી ભૂલાતી. સુખની. ૫૯૧

ક્યારેક રાગ આવી મુજને, ભાન બધું ભૂલાવે,
ક્યારેક દ્વેષ આવી દિલમાં, દાવાનળ સળગાવે,
એક ઘડી પણ સુખની છાયા, ક્યાંય નથી દેખાતી. સુખની. ૫૯૨

અલ્પ માન મુજને મલકાવે, અપમાન અતિ અકળાવે,
વેરઝેરના વિષમ વાયરા, જીવનને અથડાવે,
અર્થ વિહોણાં હાસ્ય રુદનથી, જીંદગી એળે જાતી. સુખની. ૫૯૩

હજાર મળે ત્યાં લાખ મેળવવા, મુજ મનડાના કોડ,
લાખ મળે ત્યાં મનડું બોલે, ક્યારે મળશે કોડ,
કોડપતિ થઈ સૂતો સેજમાં, આંખ નથી મિચાતી. સુખની. ૫૯૪

પાપના પડછાયા પડે પ્રભુ પુન્યની પાળો તૂટે,
 જાણીને જોડાયો છું તો, બંધન ક્યાંથી છૂટે,
 મોહની જાળમાં ફરી રહ્યો છું, આશા નથી મૂકાતી. સુખની. ॥૫૫॥

દ્વેષ ભર્યા છે આ દિલડામાં રાગમાં છું અનુરાગી,
 માઝું માઝું કરી વેર વધારું વિસારું વીતરાગી,
 રાગ રંગમાં ડૂબી રહું પણ, આગ નથી બુઝાતી. સુખની. ॥૬૫॥

દાદાને દરબાર - પા. ૨૮૧

૭. ગમે તે સ્વરૂપે

ગમે તે સ્વરૂપે ગમે ત્યાં બિરાજો,
 પ્રભુ મારા વંદન, પ્રભુ મારા વંદન.
 ભલે ના નિહાળું નજરથી તમોને,
 મળ્યા ગુણ તમારા સફળ મારું જીવન. ગમે તે સ્વરૂપે. ॥૧૧॥

જન્મ જે અસંખ્ય મળ્યા તે ગુમાવ્યા,
 ના ધર્મ કર્યો કે ના તમો ને સંભાર્યા,
 હવે આ જનમમાં કરું હું વિનંતી,
 સ્વીકારજો તમે તો તૂટે મારા બંધન. ગમે તે સ્વરૂપે. ॥૨૧॥

ભર્યા આ ભૂમિમાં છલોછલ અંધારા,
 કદમ ક્યાં ઉપાડે, જીવો આ બિચારા,
 થતો જાય ઝાંખો પ્રતિદિન પ્રભુજી,
 બતાવ્યો હતો જે તમે પંથ પાવન. ગમે તે સ્વરૂપે. ॥૩૧॥

મને હોંશ એવી ઉજાળું જગતને,
 કિરણ મળે જો મારા, મનના દીપકને,
 તમે તેજ આપો, જલે એવી જ્યોતિ,
 અમરપંથે સૌને, કરાવજે તું દર્શન. ગમે તે સ્વરૂપે. ॥૪૧॥

દાદાને દરબાર - પા. ૨૭૧

[૧૮૪]

૮. અબ સોંપ દિયા ઈસ જીવનકો

અબ સોંપ દિયા ઈસ જીવનકો, ભગવાન તુમારે હાથોમેં,
હે જીત તુમારે હાથોં મેં ઓર હાર તુમારે હાથો મેં. અબ. ૧૧૧॥

મેરા નિશ્ચય બસ એક યહી, ઈસ બાર તુમે પા જાઉં મેં,
વીતરાગ તુમારે દર્શન સે, યહ જીવન મેરા ધન્ય બને. અબ. ૧૧૨॥

જો જગમેં રહું તો એસે રહું, જયું જલમેં કમલ કા ફુલ રહે,
મેરે ગુણ દોષ સમર્પિત હો વીતરાગ તુમારે ચરણો મેં. અબ. ૧૧૩॥

જબ જબ સંસાર કા કેદી બનું, વીતરાગ તુમ્હારી ભક્તિ કરું,
કિર અંત સમય મેં પ્રાણ તજું ભગવાન તુમ્હારે ગાનોં મે. અબ. ૧૧૪॥

યદિ મનુષ્ય કા મુઝે જન્મ મિલે, તો તુમ ચરણોં કા પૂજારી બનું,
ઈસ પૂજક કી ઈક ઈક રગકા, સબ ભાર તુમારે હાથોં મેં. અબ. ૧૧૫॥

મુઝમેં તુઝમેં બસ ભેદ યહી, મેં આતમ તુમ પરમાતમ હો,
મેં હું સંસાર કે હાથો મેં, સંસાર તુમારે હાથોમેં. અબ. ૧૧૬॥

દાદાને દરબાર- પા.-૨૭૮

૯. રક્ષા કરજો હે ભગવાન

ભૂલો પડ્યો છું ભવ મહીં, ભગવાન રાહ બતાવજો,
જનમો જનમ ને મરણના, સંપાપથી ઉગારજો,
સંસારના સુખ દુઃખ તણા ચક્રોમહીં પીડાઉં છું,
પગલે પગલે પાપના, પંથે વિચરતો જાઉં છું.
કરૂણા કરજો હે કિરતાર, રક્ષા કરજો હે ભગવાન, ૧૧૧॥

જિનરાજ તુજ આદેશને હું ધ્યાનથી સૂનતો નથી,
તારી મધુરી વાણીને હું અંતરે ઝીલતો નથી,
ભગવાન ભક્તિ ભાવથી દૂર હું જાતો નથી.

[૧૮૫]

માન અને અભિમાનમાંથી દૂર હું જાતો નથી,
તું એકજ છે આધાર, રક્ષા કરજો હે ભગવાન, ૧૧૨૥

તારા બતાવ્યા સત્યના, પંથો એ સમજાતા નથી,
તાર દીધેલા જ્ઞાનના ગ્રંથો એ વંચાતા નથી.
લક્ષ્મી મળી પણ લક્ષ્મીનો, સદ્વ્યય કરી જાણ્યો નહિં,
ભાઈભાઈમાં કદિયે, સંપ કરી જાણ્યો નહિ,
મારે તરવો છે સંસાર, રક્ષા કરજો હે ભગવાન, ૧૧૩૧

કરૂણાસાગર છો તમે, દયાના ભંડાર છો.
પતિતોને તારનારા વિશ્વના આધાર છો,
તારા ભરોસે જીવન નૈયા, આજ મેં તરતી મૂકી,
લાખ લાખ વંદન કરું, જિનરાજ તુજ ચરણે ઝૂકી,
મારે જાવું છે ભવપાર, રક્ષા કરજો હે ભગવાન,
હું આવ્યો તારે દ્વાર, રક્ષા કરજો હે ભગવાન. ૧૧૪૧

દાદાને દરબાર - પા. ૨૮૦

૧૦. તથાપિ બાલ તારો છું.

પ્રભુ જેવો ગણો તેવો, તથાપિ બાલ તારો છું,
તને મારા જેવા સમા લાખો પરંતુ એક મારે તું ૧૧૫૧

નથી શક્તિ નિરખવાની, નથી શક્તિ પારખવાની,
નથી તું જ ધ્યાનની લગની, તથાપિ બાલ તારો છું. ૧૧૬૧

નથી જપ તપ કદી કીધા, નથી કાંઈ દાન પણ દીધા,
અધમ રસ્તા સદા લીધા, તથાપિ બાલ તારો છું. ૧૧૭૧

અરિહંત દેવ છો પ્યારા, ગુના ના કર માફ મારા,
ભૂલ્યો ઉપકાર હું તારા, તથાપિ બાલ તારો છું. ૧૧૮૧

દયા કર દુઃખ સહુ કાપી, અભયને શાંતિ પદ આપી,
 પ્રભુ હું છું પૂરો પાપી, તથાપિ બાલ તારો છું. ॥૫૫॥

કૃપા કર હું નિભાવું છું. સદા હૈયે રિબાઉં છું,
 પ્રભુ તુજ ધ્યાન ઉર લાઉં, તથાપિ બાલ તારો છું. ॥૬૫॥

વીતરાગને ચરણે.

૧૧ . ગઝલ

રહે છે દૂર પરથી આ, અમારો એકલો આત્મા,
 સ્વભાવોને ધરીને તે, રહ્યો છે નિજ ગુણોમાં. (૧)

કદિ સંકલ્પ વિકલ્પો તણી, નહિ જાળ છે એમાં,
 અનેરું તત્વ રૂડું આ, વસે છે નિત્ય ભાવોમાં. (૨)

રસે રૂપે અને ગંધે, સદા ભિન્ન છે આ આત્મા,
 જરાએ મોહ માયાના, નહીં છે ભાવ કઈ એમાં. (૩)

ખરું હું તત્વ સમજીને, રહું ચેતન તણા રસમાં,
 ચિદાનંદી સ્વરૂપ મારું, નિહાળું આજ ભીતરમાં. (૪)

સમેટી શક્તિઓ સર્વે, રમુ હું આત્મ કીડામાં,
 પ્રકાશે વિશ્વ આખું અહા ! સ્વાભાવિક દિવ્ય તેજોમાં. (૫)

-અમૃતચંદ્ર આચાર્ય

આત્મોત્થાન ભાગ્ય સર્જક - પા. ૨૪૦

૧૨. ચિંતન

કરો એકાગ્ર મન કરકે, પ્રભુકા રાતદિન સુમરિન,
 દૂઈ કો દૂર કર દિલસે કરો નિજ રૂપકા ચિંતન. - ટેક.

હટાકર વાસના સારી મિટાકર દ્વેષ ભય ચિંતા,
 ત્યાગ કર મનકે સબ છલબલ કરો નિજ રૂપકા ચિંતન. .... (૧)

[૧૮૭]

- प्रभुका नाम नित जपकर, उन्डी के रुपमें चित धर,
मिटाकर धर्षा उरसे, करो निज रुपका चिंतन. .... (२)
- सत्मी आकाशादि से, रचित जो विश्व भर्ता है,
वाभी है रुप तुम सभका, करो निज रुपका चिंतन. ....(३)
- वही है विश्वमें छाया, वही घट घट समाया
वही जड और येतनमें, करो निज रुपका चिंतन. ....(४)
- जो भूले रुप अपने को, वही दर दर भटकते है,
अतः तज देह दर्शन को, करो निज रुपका चिंतन. ....(५)
- न भूलो रुप अपने को , वड सुभ सागर अनुठा है,
सदा छि शांत चित्त डो कर करो निज रुपका चिंतन. ....(६)
- तुम्ही डो सत्य और येतन, तुम्ही डो नित्य आनंदधन,
अगर डो शांति पाना, करो निज रुपका चिंतन. ....(७)

आत्मोत्थान भाग्य सर्जक-पा. २४०

१३. संतोक्यंदंष्ट्र कृत

(गजल)

- श्री जैन वेंन मुगति दैन सुगुडसे लहा,
असूर भूर कूर दूर भग गया. श्री. जैन. ॥१॥
- भव वास त्रास नाशका उपाय डम लहा,
सुदेव सुगुड धर्मका, विवेक उर भया. श्री जैन. ॥२॥
- कुदेव कुगुड जूठ धर्म लेश ना रहा,
समकित सूर अति सनूर, प्रगट घट भया. श्री जैन. ॥३॥
- शिद्द्विलास सुगुण राश, आत्मभय लहा,
नव तत्वके यथार्थभाव, सुनय सदहा. श्री जैन. ॥४॥

[१८८]

આદેય શેય હેય જાણ, સ્વપર ભિન્ન ક્રિયા,
 વિભાવ રાગ ત્યાગ, શુધ્ધ આત્મકો ચહ્યા. શ્રી જૈન. ૧૧૫૧
 સુગુરુ ચરણ શરણ ભવ વિકટ ભય ગયા,
 સંતોષ પોષ સુગુણ પોષ, સુગુરુ ભજ સયા. શ્રી જૈન. ૧૧૬૧

નવપદ પૂજાદિ સંગ્રહ - પા. ૨૯૩

૧૪. કસ્તુરીબાઈ

(ગઝલ)

અનંત જ્ઞાન સુખ નિદાન, આત્મ શુધ્ધ ધ્યાઈએ,
 લખિ નિજસ્વરૂપ શુધ્ધ રૂપ, આપમેં રમાઈએ. અનંત. ૧૧૧૧
 બુધ્ધ બોધ તત્ત્વ શોધ, નય પ્રમાણ પાઈએ,
 નિકોપ ધાર જૈન સાર, શૈલીમેં કહાઈએ. અનંત. ૧૧૨૧
 કામ હામ નહિ વિરામ, વિષય વિષ ન ચાહિએ,
 શુધ્ધ રૂપ ત્રિજગ ભૂપ, અલખ યા લગાઈએ. અનંત. ૧૧૩૧
 ચિત્ મૂરત થાય હૃદય આપ, જાપ યું જપાઈએ,
 સુથિર અમાન ગુણ નિધાન, તત્ત્વ ત્રય નિપાઈએ. અનંત ૧૧૪૧
 અબોધ જાય દુઃખ નસાય, અમિત તૃપ્તિ પાઈએ,
 કષાય અનંત ભવ બુઝાય, મૃગમદ સુશાંતિ પાઈએ. અનંત. ૧૧૫૧

નવપદપૂજાદિ સંગ્રહ - પા. ૪૭૮

૧૫. ઉપદેશક પદ

(ગઝલ)

અરે ઓ ભાઈ જંજાળી, રહ્યો શું મોહમાં માલી,
 ન જોયું આપ નિહાળી, રહ્યો જડ ભાવને ઝાલી. ૧૧ ૧ ૧૧

[૧૮૯]

કંઈક નિજ હિત સંભાળી, પકડયને પુન્યની ડાળી, કરી માયાજ તે વાહલી, ગુમાવી જંદગી ખાલી.	॥ ૨ ॥
વરસ પચાસ તો વિત્યાં, કરી ન આત્મની ચિંતા, ન ગાઈ ધર્મની ગીતા, પકડશે કાળ ઓચિંતા.	॥ ૩ ॥
મળીઓ દેહ બહુ મૂલી, ગયો દેવા વિષે ડુલી, પકડી તે પાપની પુળી, કનક મૂકી ધમે મુલી.	॥ ૪ ॥
મુસાફર બે દિવસનો તું, મુસાફરી બંગલે આવ્યો, નથી આ બંગલો તારો, વૃથા તું બોલમા મારો.	॥ ૫ ॥
કહું છું પ્રેમથી વાહલા, હવે લે હાથમાં માળા, ઉપાધિના તજી ભાલાં, હૃદયનાં ખોલને તાળાં.	॥ ૬ ॥
ઉમર આ રાખમાં રોળી, ન જોયું ચિત્તામાં ખોળી, ગળી તે પર્વની ગોળી, ઉદકમાં જંદગી બોળી.	॥ ૭ ॥
નથી ઘરબાર આ તારા, નથી સુત દ્રવ્ય કે સારા, ધરિ લે ધર્મની ધારા, કહ્યું તું માની લે મારા.	॥ ૮ ॥
હવે લે ચિત્તામાં ચેતી, ધરમની ખેડને ખેતી, શીખામણ હું કહું કેતી, વૃથા તું પીલ મા રેતી.	॥ ૯ ॥
વિનય મુનિ વદે ભાવે, ગજલ એ પ્રેમથી ગાવે, સુબોધે સત્ય સમજાવે, સમય આવો ફરી નાવે.	॥ ૧૦ ॥

પ્રાચીન સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૩૬૬

૧૬. રડવા કુટવા વિષે

(કવાલી)

મૃતક માટે રડી કુટી, કર્મથી શું કરો ભારી, હતો તમને બહુ વહાલો, કરો શું તેહની ખુવારી.	॥ ૧ ॥
---	-------

[૧૯૦]

કર્ચું ભેગું તમો કાજે, અનંતી આપદા વેઠી; આવ્યો ખાલી ગયો ચાલી, ભરી પુન્ય પાપની પેટી.	॥ ૨ ॥
અરેરે તેહને ભાતું, દિયો શું છાતીઓ કુટી; હૃદયની રક્ત ધારાઓ, નયનનાં નીરને ચુંટી.	॥ ૩ ॥
આ શીદને રૌદ્ર ધ્યાનેથી, કરો ઉભય તણુ બુરું; જગત મર્યાદને છોડી, રડી કુટી કરો પુરું.	॥ ૪ ॥
મરેલાની પડી કેડે, પછાડા ખાય બહુ ભાતે; મુકી મર્યાદને લજ્જા, લીએ સૌ રાજીઆ સાથે.	॥ ૫ ॥
પડી કેઈ ભર બજારોમાં, શરીરનું ભાન પણ ચૂકે; સંભાળી કેઈક કાંણોને, ગજાવી ચોક ત્યાં મૂકે.	॥ ૬ ॥
રાજીઆ ગાતાં કરે મોરો, પછાડીમાં નહિ પોરો; નયનમાં નીર વરસાવી, અંધાપાને કરે ઓરો.	॥ ૭ ॥
છાતીમાં મુઠીઓ મારી, કરે છે જાતની ખુવારી; નથી આ રીત કંઈ સારી, બનો કાંઈ મૂરખના યારી.	॥ ૮ ॥
મૃતકની ખોટ રડવાથી, કુટયાથી શું થશે પુરી; દેખાડો બહાર કરવાને, આદત માંડી ખરે બુરી.	॥ ૯ ॥
મરેલાને તમે મારો, નહીં ઓ તેહના વાલી; કઠંગા કુરિવાજોથી, ફજેતી થાય છે ઠાલી.	॥ ૧૦ ॥
ખરું હિત જો ધારો તેનું, કરો પરમાર્થના કામો; કહો શું લઈ ગયો સાથે, વિચારી રાખજો નામો.	॥ ૧૧ ॥
ખુણા પાળી બહુ લાંબા, નીસાસા મોકલે મૃતને; આ શિષ્યોને ધ્યાને સદા રડતાં; તજે નહિ તપ જપ વ્રતને.	॥ ૧૨ ॥
દેખાડો શોગનો રાખી, ખાવામાં શું મૂકો બાકી; ધર્મમાં શોગને રાખી, કરો શું મૃતકને ભારી.	॥૧૩॥

કઢંગા કુરિવાજોથી, બને આત્મા બહુ ભારી;
 ગુરુ ઉપદેશ ઉરધારી, લીયો સૌ આત્મ સુધારી. ॥ ૧૪ ॥

નાગરની અરજ ઉર ધરજો, કુ રિવાજોને પરીહરજો;
 જીનાજ્ઞાને અનુસરજો, જેથી હો સ્વલ્પ સંસારી. ॥ ૧૫ ॥

પ્રાચીન સ્તવનાદિ સંગ્રહ - પા. ૩૬૭

૧૭. કર્મરાયની વિચિત્રતા

અરે કિસ્મત તું ઘેલું, રડાવે તું હસાવે તું;
 ઘડી ફંદે ફસાવીને, સતાવે તું રીબાવે તું. ॥ ૧ ॥

ઘડી આશામહી વહેતું, ઘડી અંતે નિરાશા છે;
 વિવિધ રંગો બતાવે તું, હસે તેને રડાવે તું. ॥ ૨ ॥

કેઈની લાખ આશાઓ, ઘડીમાં ધુળધાણી થઈ;
 પછી પાછી સજીવન થઈ, રડેલાને હસાવે તું. ॥ ૩ ॥

રહી મશગુલ અભિમાને, સદા મોટાઈ મન ધરતા;
 નિડરને પણ ડરાવે તું, ન ધાર્યું કોઈનું થાતું. ॥ ૪ ॥

વિકટ રસ્તા અરે તારા, અતિ ગંભીર ને ઊંડા;
 ન મર્મ કોઈ શકે જાણી, અતિ જે ગૂઢ અભિમાની. ॥ ૫ ॥

સદાચારીજ સન્તોને, ફસાવે તું રડાવે તું;
 કરે ધાર્યું અરે તારું, બધી આલમ ફના કરતું. ॥ ૬ ॥

અરે આ નાવ જીંદગીનું, ધર્યું છે હાથ મેં તારે;
 ડુબાવે તું ઉગારે તું, શ્રી શુભવીર વિનવે તુજને. ॥ ૭ ॥

પ્રાચીન સ્તવનાદિ સંગ્રહ પા. ૩૬૮

[૧૯૨]

૧૮. રેફતા

જગત હેં રયણનકા સુપના સમઝકર દેખો કો નહિં અપના, ॥
કઠિન આ લોભકી ધારા વહાા સબ જાત સંસારા.
ઘડા એક નીરકા ફૂટા પત્તા જૈસે ડારસે તૂટા ॥ જગત. ॥ ૧૧૥
ઐસી નરજાત જિંદગાની અભિ તું ચેત અભિમાની, ॥
ભૂલો નર દેખ તન ગોરા, જગતમેં જીવનાં થાંરા. ॥ જગત. ॥ ૧૨૦
સજન સુત દારા પરિવારા, સબે ઊશ રોજ હે ન્યારા, ॥
નિકલ જબ જાન જાવેગા, નહિ કોઈ કામ આવેગા. ॥ જગત. ॥ ૧૩૦
સદા મત જાણ આ દેહા, લગાવો જિન રાજશું નેહા, ॥
કટે યા જન્મકી ધારા, કહે જદુરાય મોહિ તારા. ॥ જગત. ॥ ૧૪૦

ભા.-૧ - પા. ૩૪૧

૧૯. સજઝાય - ગઝલ

જગતે હે સ્વાર્થકા સાથી, સમજ લે કૌન હે અપના,
એ કાયાકાય કા કુંભા, નાહક તું દેખ કે કુલતા. જગત. ॥ ૧૧૦
મનુષ્ય કી ઐસી જિંદગાની, અભિતું ચેત અભિમાની,
જીવન કા ક્યા ભરોસા હે , કરી લે ધર્મકી કરણી. જગત. ॥ ૧૨૦
ખજાના માલ ને મિલકત, તું કયું કહતા મેરા મેરા,
ઈહાં સબ છોડ જાના હે, ન આવે સાથ અબ તેરા. જગત. ॥ ૧૩૦
કુટુંબ પરિવાર સુતદારા, સુપન સમ દેખ જગ સારા,
નિકલ જબ હંસ જાયેગા, ઉસી દિન હે સભી ન્યારા. જગત. ॥ ૧૪૦
ઈસી સંસાર સાગરમેં, જપે જો નામ જિનવરકો,
કહે ખાન્તિ એહી પ્રાણી હઠાંવે કર્મ જંજીરકો. જગત. ॥ ૧૫૦

ઉત્તમ સજઝાયમાળા. પા.-૩૩૯

[૧૯૩]

૨૦. સજ્ઞાય - ગઝલ

- કરો ના ક્રોધ રે ભાઈ, પછી મન ખૂબ પસ્તાશે,
કરેલી છે કમાણી જે, પલકમાં તે ડૂબી જાશે. ૧૧૧
- દિવસભર જે જમ્યા મેવા, શરીરમાં લોહીને ભરવા,
ઘડીભર ક્રોધ કરવાથી, બધું પાણી થઈ જાશે. ૧૧૨
- જીવનભર ભોગ દેવાથી, બન્યા છે જે સ્વજન સાથી,
ઘડીભર ક્રોધ કરવાથી, બધા દુશ્મન બની જાશે. ૧૧૩
- ભવોભવમાં તપશ્ચર્યા, કરીને જે કરમ બાળ્યાં,
ઘડીભર ક્રોધ કરવાથી, ફરી પાછાં વધી જાશે. ૧૧૪

દાદાને દરબારા - પા. ૨૯૦

૨૧. ગુરુ સ્તુતિ-ગઝલ

તમે હાજર નથી તો આ, બધું સુનકાર લાગે છે,
અહીં છે રોશની તો એ, મને અંધકાર લાગે છે.
નેનના પાત્રમાં ભરીને, પખાળું પાયને એના,
પુનિત આત્મા તણી મુજને, હવે તો ખોટ સાલે છે.
તમે શાસનની સેવામાં, નવી જ્યોત જલાવી છે,
સાચો રાહ ચીંધીને હમારી આશા દીપાવી છે.
સમર્પણ ભાવ લાવી, વિનવીએ આપને આજે,
જરા દર્શન તો આપો દેવ, શાસન સેવના કાજે.

પૂ.સા.શ્રી. વીરેશાશ્રીજી

શ્રી હેમેન્દ્ર સૌરભ તત્વકણિકા - પા. - ૩

[૧૯૪]

શબ્દ નોંધ

- અહંત -** અરિહંત, વીતરાગ, જિનેશ્વરનો પર્યાયવાચી શબ્દ. આંતર-બાહ્ય શત્રુઓ પર વિજય મેળવનાર હોવાથી અરિહંત કહેવાય છે. રાગ અને દ્રેષથી સર્વથા મુક્ત થયા હોવાથી વીતરાગ અને ઈંદ્રિયોના વિષય-વિકાર પર વિજય મેળવ્યો હોવાથી જિનેશ્વર કહેવાય છે.
- અક્ષયનિધિ -** પર્યુષણની આરાધના કરવા માટેનું ૧૫ દિવસનું તપ.
- અષ્ટદ્રવ્ય -** પ્રભુ પૂજા માટે આઠ દ્રવ્યનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. જળ, ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, અક્ષત, નૈવેદ્ય, ફળ
- આર્તધ્યાન -** આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિની સતત ચિંતાવાળી મનની પરિણતી-પરિણામ.
- કલ્યાણક -** ભગવાનના જીવનના મહામંગલકારી પાંચ દિવસો, ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળજ્ઞાન અને નિર્વાણ.
- ગુણસ્થાનક -** આત્માનો વિકાસક્રમ દર્શાવતી અવસ્થાઓ The evolution of Soulor the Spiritual development of the Soul
- ગુપ્તિ -** સમ્યક્ પ્રકારે ઉપયોગપૂર્વક નિવૃત્તિ-પ્રવૃત્તિ કરવી. તેનું નામ ગુપ્તિ. જે ત્રણ પ્રકારની છે. મન ગૃપ્તિ-આર્ત અને રૌદ્ર ધ્યાનમાંથી મનને નિવૃત્ત કરવું, વચન ગુપ્તિ - નિર્દોષ વચન-વાણીનો ઉપયોગ કરવો. કાર્યગુપ્તિ - કાયાને સાવધ વ્યાપારમાંથી રોકીને નિરવધ વ્યાપારમાં જોડવી
- ધર્મધ્યાન -** જેના ચિંતન અને મનનથી આત્માની મોહનીય કર્મની સ્થિતિ ક્ષીણ થાય. આત્મરમણતા કેળવાય. ધર્મભાવનામાં વૃદ્ધિ થાય તેવી મનની એકાગ્ર સ્થિતિ.
- ઘનઘાતી -** જૈન દર્શનમાં આઠ કર્મની માન્યતા છે. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય, વેદનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર,

અને અંતરાય. જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય કર્મો આત્માના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ગુણના વિકાસમાં વધુ અવરોધક હોવાથી ઘાતીકર્મ કહેવાય છે. આ ચારનો સમૂહ તે ધનઘાતી.

- મિથ્યાત્વ - કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મની શ્રદ્ધા અને ઉપાસના
- ત્રિકરણ - મન, વચન અને કાયાના શુભ પરિણામથી પૂજા-ભક્તિ-ઉપાસના, ક્રિયા, તપ આદિ કરવું. તેવી મનની એકાગ્ર સ્થિતિ.
- તત્ત્વત્રયી - દેવ ગુરુ અને ધર્મ
- ત્રિપદી - “ઉપનેઈવા વિગમેઈવા, ધ્રુવેઈવા” પ્રભુજીના મુખે બોલાયેલાં ઉપરોક્ત ત્રણપદ. આ વચનો સમુદ્ર સમાન ગંભીર રહસ્યમય છે. ભગવાન પોતાના ગણધરને ત્રિપદી દ્વારા ઉપદેશ આપે છે.
- નય - વસ્તુ કે તત્ત્વના સ્વરૂપને જાણવાની દષ્ટિ. વિવિધ ધર્માત્મક વસ્તુમાં ઈતર ધર્મોના અપલાપ વિના દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલાદિના કારણે એક ધર્મની પ્રધાનતા. વસ્તુ તત્ત્વનો સાપેક્ષ પણે વિચાર કરવાની પદ્ધતિ.
- નિક્ષેપ - કોઈ પણ પદાર્થ કે વસ્તુને સમજાવવા માટેનો માર્ગ, તેના ચાર પ્રકાર છે. નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ.
- નિગોદ - અનંતાનંત જીવવાળી વનસ્પતિમાંની એક અવસ્થા, એક શરીરમાં અનેક જીવો છે તેવી સ્થિતિ.
- નવતત્ત્વ - જૈન દર્શનની દષ્ટિએ વિશ્વ સ્વરૂપ સમજવા માટેની વ્યવસ્થા - જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, બંધ નિર્જરા, મોક્ષ.
- રત્નત્રયી - સમ્યક્ દર્શન, સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર.
- રૌદ્રધ્યાન - કાયિક, વાચિક, અને માનસિક રીતે હિંસા, અસત્ય, ચોરી અને દ્રવ્યોપાર્જનમાં આસક્ત માણસના કૂર વિચારો, અતિઅધમ પાપાચાર સેવનની સ્થિતિ.

- વિભાવ -** આત્મા કર્મોના આવરણથી સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે. આત્મા પૌદ્ગલિક-જડ પદાર્થોમાં મમત્વ ભાવ રાખે છે એટલે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપને પામી શકતો નથી. જીવાત્માની આવી સ્થિતિ-દશાને વિભાવ કહેવામાં આવે છે.
- સમિતિ -** એકાગ્ર પરિણામવાળી શુભ ક્રિયા-પ્રવૃત્તિ, ઈર્યાસમિતિ-માર્ગમાં જતાંઆવતાં ઉપયોગ- જયણા રાખવી.
- ભાષાસમિતિ -** શાસ્ત્ર વિધિ અનુસાર આહાર-ગોચરી પ્રાપ્ત કરવી.
- આદાન સમિતિ -** વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ઉપકરણો પ્રમાર્જના કરીને લેવાં.
- ઉત્સર્ગ સમિતિ -** લઘુશંકા-ગુરુશંકા-વસ્ત્ર-પાત્ર આદિનો શાસ્ત્રવિધિ અનુસાર ત્યાગ કરવો.
- ક્ષાયિક સમકિત -** દર્શન મોહનીય કર્મના સપ્તકના સર્વથા ક્ષયથી પ્રાપ્ત થયેલું સમકિત.
- ક્ષપકશ્રેણિ -** મોહનીય કર્મનો નાશ કરતાં કરતાં ગુણ સ્થાનકમાં આગળ વધવું ટથી૧૧ ગુણસ્થાનક સુધી આવી સ્થિતિ હોય છે.

સંદર્ભ ગ્રંથસૂચી

આત્મોત્થાન યાને ભાગ્ય સર્જક નવનિર્માણ.

સંપા. આ. ચિદાનંદમુનિ પ્રકા. પન્નાવતી પ્રકાશન
ઝવેરી સ્ટોર્સ ગોપીપુરા, સુરત. સં. ૨૦૫૪

આદર્શ સજ્જાયમાળા !

પ. પૂ. પં. યશોભદ્રવિજયજી પ્રકા. શાહ જાદવજી લલ્લુભાઈ
૨૪૫, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ - ૨. સંવત ૨૦૧૦ આવૃત્તિ બીજી

ઉત્તમ સ્તવનાવલી

સંપા-કુંવરજી આણંદજી ભાવનગર ઈ.સ. ૧૯૯૬

છીપનો ચહેરો

સંપાદકો- અમૃત ઘાયલ, મકરંદ દવે પ્રકા. સાહિત્ય ભારતીય ટ્રસ્ટ
૭/૮ નવયુગ સો. વિલેપાર્લે (વેસ્ટ) મુંબઈ-૫૬

દાદાને દરબાર-

સંપા. ગણિ મુક્તિચંદ્રવિજય પ્રકાશક- મોતીલાલ બચુભાઈ સાવલા
મનફરા (કચ્છ) સં. ૨૦૫૩ પ્રથમ આવૃત્તિ

નિત્ય જિન ગુણ મણિમાળા

સં. ગ્રા. મુનિ મેરૂવિજય
પ્રકાશક- ન્યાલચંદ ઠાકરશી
લીંચ - જ્ઞાન મંદિર - સં. ૧૯૯૬
(૨) નૂતન સ્તવનાવલિ ચોથી- આવૃત્તિ
પ્રકાશક- મીઠાભાઈ ગુલાબચંદની પેઢી
કપડવણજ

ગુજરાતી સાહિત્યનાં સ્વરૂપો

પદ્ય વિભાગ
પ્રો. મંજુલાલ મજમુંદાર
પ્રકા. આચાર્ય બુક ડેપો વડોદરા

ગુજરાતી પ્રતિનિધિ ગઝલો

સંપા. ચિનુ મોદી
પ્રથમ આવૃત્તિ-૧૯૯૬
પ્રકા. સાહિત્ય અકાદમી - ન્યુ દિલ્હી

ગુજરાતી ગઝલની સૌન્દર્યમીમાંસા

લે. ડો. રશીદમીર પ્રથમ આવૃત્તિ-૧૯૯૨
પ્રકા. ડો. રશીદમીર
૧૫૫, સબીના પાર્ક, આજવા રોડ
વડોદરા - ૩૯૦૦૧૯

[૧૯૯]

ગઝલનું ઇંદશાસ્ત્ર બીજી આવૃત્તિ

લેખક- જમિયત પંડ્યા ઇ. સ. ૧૯૭૮

શિરીષચંદ્ર જે. પંડ્યા, ૭/૪૨૧૩, ગલેમંડી પસ્તાગીયા હાઉસ સુરત.

જૈન ગુર્જર સાહિત્ય રત્નો ભા.૨ - સં. ૨૦૧૯

પ્રકા. નગીનદાસ મધુભાઈ - સુરત. ગઝલ: કલા અને કસબ

લે. અમૃત ઘાયલ પ્રકા. પ્રવીણ પુસ્તક ભંડાર

દેબર રોડ, રાજકોટ, પ્રથમ આવૃત્તિ-૧૯૯૭

શ્રી પ્રાચીન સ્તવનાદિ સંગ્રહ

પં. શ્રી તિલકવિજયજી ગણિવર પ્રકા.- ભાભેર જૈન સંઘ પુસ્તકાલય

સં. ૧૯૯૩

પૂજા સંગ્રહ

પ્રકા. દીપચંદ નાહટા શ્રી જૈન સાહિત્ય પ્રકાશન સમિતિ

૧૨૫, મુક્તારામ બાબુ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા. ઇ.સ. ૧૯૮૭

પૂજા તથા સ્તવન સંગ્રહ

લે. વલ્લભવિજયજી પ્રકા. સંઘવી શાહ ખીમચંદ દીપચંદ

વડોદરા. સંવત ૧૯૬૭

ભાવના સંગ્રહ

લે. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પ્રકા. શાહ મોહનલાલ ચીમનલાલ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર નિજાભ્યાસ મંડપ વડવા- ખંભાત.

ઇ. સ. ૧૯૪૮ આવૃત્તિ ત્રીજી

ભાવના ભવનાશિની

મુનિશ્રી અરૂણવિજયજી પ્રકા. શ્રી વડોદરા શહેર સમસ્ત જૈન સંઘ -

વડોદરા સંવત-૨૦૩૯

યોગશાસ્ત્ર - ભાષાંતર

સંપા. વિજયકેશર સૂરિ મ.સા. ગિરિવિહાર, તળેટી રોડ, પાલિતાણા

આવૃત્તિ - છઠ્ઠી સંવત-૨૦૩૩

[૧૯૯]

વીતરાગને ચરણે

સંપા. પં.શ્રી પ્રબોધચંદ્ર વિજયગણિ પ્રકા. - વડાયૌટા સંવેગી જૈન ઉપાશ્રય
સુરત - ઈ.સ. ૧૯૮૩

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ

પ્રકા. જેશીંગભાઈ છોટાલાલ સુતરીયા લુણસાવાડા-અમદાવાદ
૧૧મી આવૃત્તિ ઈ.સ. ૧૯૨૮

વિવિધ પૂજા સંગ્રહ

પ્રકા. જૈન પ્રકાશન મંદિર ડોશીવાડાની પોળ, અમદાવાદ.
ચોથી આવૃત્તિ - સંવત-૨૦૨૬

શ્રી શાંતિનાથ પંચકલ્યાણક પૂજા

પૂ.આ. વલ્લભસૂરિ મ.સા. શ્રી આત્માનંદ જૈન સભા
અંબાલા. (પંજાબ) ઈ.સ. ૧૯૨૫

સ્તવનાવલિ.

આ. વલ્લભસૂરિ મ.સા. પ્રકા. વિજયવલ્લભસૂરિ સેવા સમિતિ
શાહ ઉત્તમચંદ લીખાચંદ, સરદાર પટેલ પૂના - ૫૨૧, સંવત ૨૦૪૪

સુભાષિત પદ્ય રત્નાકર ભાગ-૨

સંપા. - મુનિરાજ શ્રી વિશાલવિજયજી પ્રકા. દીપચંદ બાંઠીયા
શ્રી વિજયધર્મસૂરિ ગ્રંથમાળા છોટા સફારા, ઉજ્જૈન. પ્રથમ આવૃત્તિ
સંવત ૧૯૯૨

શ્રી હેમેન્દ્ર સૌરભ તત્ત્વકણિકા

સંપાદિકા. પૂ. વીરેશાશ્રીજી સા.મ.સા.
પ્રથમ આવૃત્તિ. સંવત ૨૦૫૨,

સમાપ્ત.

[૨૦૦]

